

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Mikko Lagerkrans

Hiljaisen tiedon hyödyntäminen poliisin tarkkailutoiminnassa

Johtamisen yksikkö
Julkisjohtamisen pro gradu -tutkielma
Hallintotieteiden maisteriohjelma

Vaasa 2020

VAASAN YLIOPISTO**Johtamisen yksikkö****Tekijä:**

Mikko Lagerkrans

Tutkielman nimi:Hiljaisen tiedon hyödyntäminen poliisin
tarkkailutoiminnassa**Tutkinto:**

Hallintotieteiden maisteri

Oppiaine:

Julkisjohtaminen

Työn ohjaaja:

Kirsi Lehto

Valmistumisvuosi:

2020

Sivumäärä: 91

TIIVISTELMÄ:

Tämän tutkimuksen lähtökohtana oli hiljainen tieto ja sen ilmentyminen poliisin tarkkailutoiminnassa. Suuren tietomäärän hallinnan kehittyessä hiljaisen tiedon ja asiantuntijuuden johtaminen on jäänyt huomioimatta ja hiljaisen tiedon ulottuvuuksia, kuten kuudes aisti, on jäänyt toiminnallistamatta ja teoreettisen tiedon ulkopuolelle. Tutkimuksen keskeinen käsite hiljainen tieto on jotain, jota voi olla vaikea kuvailla ja pukea sanoiksi. Se on henkilökohtaista ja se saattaa sisältää tunteita sekä käsityksiä ihmisiä ympäröivästä maailmasta. Tämä tutkimus toteutettiin laadullisena tapaustutkimuksena, jossa haastateltiin Helsingin poliisilaitoksen tarkkailutehtävissä työskenteleviä henkilöitä. Tutkimuksen empiirisen aineiston kerääminen toteutettiin puolistrukturoituna kvalitatiivisena haastattelututkimuksena, jonka tarkoituksena oli auttaa lisäämään ymmärrystä hiljaisesta tiedosta ja kartoittaa, miten sen eri muodot ilmenevät poliisin tarkkailutoiminnassa. Aineistoa analysoitiin sisällönanalyysin menetelmällä järjestelmällisesti luokittelemalla, jonka jälkeen sitä käsiteltiin fenomenologisesti. Päällimmäisinä havaintoina tutkimuksessa tuli esiin hiljaisen tiedon liittyminen kokemukseen ja hiljaisen tiedon avulla tuotetun tiedon hyödyntäminen ainoastaan poliisin toimintaa ohjaavana seikkana, eikä esimerkiksi näyttönä rikosasiassa. Tutkimuksessa haastatellut Helsingin poliisilaitoksen työntekijät kertoivat haastatteluissa käsitellyistä aiheista hyvin yhtenevästi. Vastauksista oli huomattavissa, että tiettyjen hiljaiseen tietoon liittyvien seikkojen kuvailuun ei löydetty sopivia sanoja, vaikka itse hetki, johon hiljaisen tiedon kuvailtiin liittyvän, tunnistettiin kaikkien haastateltavien osalta. Haastatteluaineistosta oli havaittavissa yhtäläisyyksiä teoriassa esiteltyjen käsitteiden kanssa, vaikka samoja käsitteitä, kuten intuitio, kuudes aisti ja maalaisjärki ei vastauksissa käytetty. Päällimmäisinä vastauksina käsityksiin hiljaisesta tiedosta poliisin tarkkailutoiminnassa voidaan pitää sen olevan luotettava pidetty työkalu, että se ilmenee herkistymisenä ympäristölle, sen ääneen sanomisen vaikeutuvan asteittaisesti ja sen hyödynnettävyyden liittyvän toiminnan ohjaamiseen.

AVAINSANAT: Hiljainen tieto, tietojohdaminen, tiedonhankinta, havainnointi, epäily, intuitio, terve järki, ammatillinen osaaminen

Sisällys

1	Johdanto	6
1.1	Tieto poliisissa	7
1.2	Tutkimuskysymykset	9
2	Hiljaisen tiedon teoreettinen tausta	13
2.1	Hiljainen tieto	13
2.2	Hiljaisen tiedon ulottuvuuksia	15
2.3	Suhtautuminen hiljaiseen tietoon	20
2.4	Hiljaisen tiedon ääneen sanominen	25
3	Poliisin johtosuhteet ja tiedonhankinta	28
3.1	Tiedonhankinta poliisissa	29
3.2	Havainnointi poliisin tarkkailutyössä	29
3.2.1	Tarkkailu	30
3.2.2	Havaintojen tekeminen poliisissa	31
3.2.3	Havainnointitilanteet	33
3.2.4	Havaintojen perusteleminen	36
4	Tutkimusmenetelmät ja materiaali	38
4.1	Haastattelut	39
4.1.1	Tutkittavat	40
4.2	Analyysimenetelmät	41
4.2.1	Sisällönanalyysi	42
4.2.2	Haastatteluaineiston luokittelu	42
4.2.3	Analyysimenetelmä	43
4.2.4	Analyysin toteutus	45
4.3	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	46
5	Empirian raportointi	47
5.1	Tarkkailu Helsingin poliisilaitoksessa	48
5.2	Käsitykset hiljaisesta tiedosta	50
5.3	Hiljaisen tiedon ilmentyminen tarkkailussa	52

5.3.1	Ympäristön vaikutus epäilyn syntyyn	55
5.3.2	Epäilyksen syntyminen tarkkailun ulkopuolella	56
5.3.3	Epäilyksen syntymiseen liittyvät tunteet	56
5.3.4	Epäilyn luotettavuus	58
5.4	Epäilyttävän henkilön kohtaaminen	59
5.4.1	Havainnointi käytännössä	60
5.4.2	Henkilöstä tehdyn arvion luotettavuus	61
5.5	Havaintojen käsittely käytännössä	62
5.5.1	Havaintoihin liittyvä osaaminen	62
5.5.2	Tietoinen ajattelu havaintojen käsittelyssä	64
5.6	Hiljaisen tiedon kehittyminen tarkkailijalla	67
5.7	Hiljaiseen tietoon liittyvät vaistot ja selittämättömät seikat	68
5.8	Hiljaisen tiedon ääneen sanominen	70
5.8.1	Epäilyn perusteleminen eri tilanteissa	72
5.8.2	Tiedon ja havainnon suhde	73
5.9	Tarkkailijan henkilökohtainen suhtautuminen hiljaiseen tietoon	73
6	Johtopäätökset	76
6.1	Tutkimuskysymyksiin vastaaminen	78
6.2	Jatkotutkimukset	83
	Lähteet	84
	Liite. Haastattelurunko	90

Kuvat

Kuva 1. Aineiston luokittelu.....	43
-----------------------------------	----

Taulukot

Taulukko 1. Käsitteiden vertailua teorian ja empirian välillä.....	77
--	----

Lyhenteet

engl.	Englanniksi
ETL	Esitutkintalaki (805/2011)
HE	Hallituksen esitys
PKL	Pakkokeinolaki (806/2011)
Poliisiasetus	Valtioneuvoston asetus poliisista (1080/2013)
PoL	Poliisilaki (872/2011)

1 Johdanto

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää ja lisätä ymmärrystä hiljaisen tiedon ja sen eri ulottuvuuksien ilmenemistä poliisissa ja erityisesti poliisin tarkkailutoiminnassa. Hiljainen tieto on Nonakan ja Takeuchin (1995) mukaan hyvin henkilökohtaista ja siihen sisältyy subjektiivisia näkemyksiä, intuitiota, sekä aavistuksia ja sen kognitiivinen ulottuvuus auttaa hahmottamaan kuvaamme todellisuudesta. Hiljainen tieto on ollut tärkeässä ja keskeisessä roolissa 1990-luvulla yleistyneessä tietojohdamisen keskustelussa, mutta asemastaan huolimatta, hiljaisen tiedon tutkimus on ollut pinnallista ja se on jäänyt käsitteenä ristiriitaiseksi ja moniselitteiseksi (Virtanen, 2014).

Tutkimuksessa on tutkittu poliisin tarkkailutoiminnassa työskentelevien henkilöiden hiljaisen tiedon kokemista, sekä teoriaosuudessa esiteltyjen käsitteiden ilmentymistä ja merkitystä. Jotta voidaan ymmärtää hiljaisen tiedon ilmentymistä poliisin tarkkailun kontekstissa, on oleellista tietää poliisin laissa määritellyt toiminnalliset johtosuhteet ja tehtävät, sekä tarkkailutoimenpidettä koskevat pakkokeinolaissa (806/2011, PKL) ja poliisilaissa (872/2011, PolL) säädellyt toimenpiteen käytön edellytykset. Nämä asiat ovat tässä tutkimuksessa pohjustettu lukijalle hiljaisen tiedon teoreettisen taustan esittelyn jälkeen luvussa 3.

Tämän kaltaista tutkimusta voidaan pitää tärkeänä, jos halutaan lisätä ymmärrystä hiljaisesta tiedosta ja millä tavalla sitä hyödynnetään tai voitaisiin hyödyntää käytännön tiedonhankintaprosessissa poliisin toimintaympäristössä. Tässä tutkimuksessa perehdytään aiheeseen poliisin tarkkailutoiminnan näkökulmasta. Tutkimuksen hallintotieteellinen näkökulma liittyy tietojohdamisen käsitteeseen, jota on yleisesti pidetty keinona hallita eksplisiittisen ja hiljaisen tiedon käyttöä ja tuottamista niin kaupallisessa, kuin julkishallinnossakin (Hobohm, 2004, s. 22). Muutamien vuosikymmenten aikana poliisi on tullut taitavaksi suuren eksplisiittisen tietomäärän hallinnassa. Hiljaisen tiedon ja asiantuntijuuden johtamista ei ole riittävästi kuitenkaan huomioitu (Staines, 2013, s. 604) ja hiljaisen tiedon ulottuvuuksia, kuten kuudes aisti,

on jäänyt aikaisemmin toiminnallistamatta ja teoreettisen tiedon ulkopuolelle (Worrall, 2013).

Platon on käsitellyt tiedon määritelmää ja ehdottanut, että se olisi havainto, johon liittyy pelkkä uskomus, tai perustelu uskomus tiedon todenperäisyydestä (Mason, 2010). Vaikka tietoa on pidetty arvokkaampana ja perustelun antavan lisäarvon tosi uskomukselle, ei tietoon perustunut toiminta ole välttämättä sen perustellumpaa (Schmitt, 1992). Tästä näkökulmasta tällä tutkimuksella voisi olla merkitystä sen tiedostamiselle, että hyvätkin ratkaisut ja todenmukaiset havainnot voivat perustua ainoastaan hiljaiseen tietoon.

Hiljaisen tiedon suoritusta koskevassa puolessa on Baumardin (1999) mukaan kyse tietotaidosta ja soveltavasta ammattitaidosta tietyssä yhteydessä. Monet filosofit ovat ajatelleet, että osata tehdä jotain on riippuvainen henkilön kyvystä tehdä se (Elzigan, 2019; Cath, 2019). Elzinganin (2019) mukaan osaaminen on onnistunutta itsesäädelyjen kykyjen suorittamista. Monet 1900-luvun filosofiista on hyväksyneet sen ajatuksen, että ammattitaitoinen toiminta on erillinen tosiasioiden tietämisestä kyseisestä toiminnasta (Stanley & Krakauer, 2013). Gillbert Ryle on ajatellut osaamisen, tai tietotaidon sisältävän kaksi osaa, osan, että tietotaito ei ole tietoa ja tietotaidon olevan jonkinlainen kyky (Cath, 2019, s. 487). Stanley ja Williamson (2001, s. 444) yhdistää tietotaidon sekä tietämisen miksi. Heidän mielestään sen tosiasian kieltäminen, että kaikki tietotaito on tietämystä miksi, köyhdyttää ihmisen älykkyydellä ohjatun toiminnan ymmärtämistä. Stanley ja Krakauer (2013) huomauttaakin erosta osata jotakin ja osata kertoa siitä.

1.1 Tieto poliisissa

Poliisin työstä on tunnistettavissa erilaisia tietoa vaativia tilanteita. Itse toimintaa määrittää käytännön tieto ja sitä vaaditaan paljon. Käytännön työssä tietoa sovelletaan esimerkiksi empatian osoittamisella uhrille, epäilyn muodostamiseen, epäiltyjen

tunnistamiseen, vuorovaikutukseen ja käytössä olevien resurssien ja toimenpiteiden välisen suhteen arviointiin. Tiedolla on poliisitoiminnassa tapana olla hiljaista, implisiittistä ja kokemukseen perustuvaa (Gottschalk & Holgersson, 2008, s. 365, 375). Tiedon hiljainen puoli muuttuu Polanyin mukaan sitä hiljaisemmaksi ja ilmaisemattommaksi, mitä ammattitaitoisemmaksi toimessa tullaan (Lerner, 2006). Poliisissa on osattava verrata havaintojaan säännöksiin ja muodostettava epäily hyödyntämällä monen tyyppistä tietoa ja ammattitaitoa (Gottschalk & Holgersson, 2008). Hiljainen tieto ei ole tällöin teoreettisesta tietämyksestä riippuvainen, vaan se on henkilökohtaista, asiayhteyden ja käytännön havaintoa vaativaa tietoa (Gascoigne & Thornton, 2013).

Tietojohtamisen tutkimuksessa on keskitytty kehittämään ja selventämään tiedon jakamis-, luomis- ja ymmärtämisprosessia, joten poliisityöhön sillä on siten suora merkitys. Yleisesti organisaatioissa on tapana jakaa tieto hiljaiseen ja eksplisiittiseen tietoon. Useat tutkijat ovat kuitenkin jakaneet tiedon teoreettiseen tietoon, käytännöntietoon, sekä perehtyneisyyteen ja tietoon käytännön viisautena. Poliisin työssä tieto harvoin on eksplisiittistä. Se on lähes aina tietoa käytännössä, kuten taitoa, tai kykyä. Näitä kykyjä ja tietoa, joita poliisit omaavat, on vaikea kuvata teoreettisten periaatteiden kautta. Tätä käytännön tietämystä on aliarvioitu, koska sen on katsottu koostuvan intuitiosta, kokemukseen perustuvasta, implisiittisestä ja systematisoimattomasta tiedosta (Holgersson, Gottschalk & Dean, 2008, s. 76-77).

Useat tutkijat ovat osoittaneet, että poliisin työssä yhdistyy tiedon kaksi erilaista näkökulmaa. Toinen näkökulma on teoreettinen näkökulma ja toinen on niin sanottu katutasen näkökulma. Näiden kahden näkökulman merkitystä ja suurta vaikutusta poliisiorganisaation toiminnassa tulisi korostaa. Valittavan näkökulman muodostumiseen vaikuttaa työntekijän asema organisaatiossa. Korkeamman tason viranhaltijoilla saattaa olla täysin erilainen käsitys todellisuudesta, kuin työntekijätason viranhaltijoilla. Työntekijän ja esimiesten välille saattaakin muodostua tästä syystä ristiriitoja, koska oma näkemys koetaan usein oikeana. Näyttäisi siltä, että

korkeammassa viroissa työskentelevillä on usein akateeminen koulutus ja, että he keskittyvät enemmän teoreettisiin näkemyksiin, joiden informaatiot perustuvat raportteihin ja tietojärjestelmiin. Kolmas näkemys tiedosta perustuu poliisin työn näkemiseen eri näkökannoista. Toisen näkökulman ymmärtämisen vaikeus johtuu siitä, että informaation kuulevalla on taipumuksena perustaa luottamuksensa esitettyä kohtaan aikaisemmin oppimaansa, hyväksymäänsä ja ymmärrettyyn tietoon. Tästä aiheutuu suuri riski, että tieto ymmärretään väärin, tai sitä ei hyväksytä, eikä katutasen näkökulma saavuta teoreettista näkökulmaa ja päinvastoin. Syynä tämän riskin syntymiselle on pidetty epäluottamusta työntekijöiden ja korkeammassa asemassa olevien välillä. Epäluottamus onkin yleistä ja sen on katsottu johtuvan suuresta psykologisesta välimatkasta ryhmien välillä. Teoreettisen näkökulman omaavilla päätöksentekijöillä saattaa olla puutteellinen näkemys työtavoista työntekijätasolla. Päätökset perustuvat usein tietojärjestelmissä olevaan informaatioon, joka näyttää täsmälliseltä. Tästä tiedosta suodattuu kuitenkin pois tärkeä käytännöntieto, koska teoreettisesta näkökulmasta on arvioitu olevan merkityksetöntä, eikä sitä osata tulkita oikein (Holgersson ja muut, 2008, s. 77, 79-81).

1.2 Tutkimuskysymykset

Miten hiljainen tieto näkyy ihmisille, miten se koetaan arjessa ja miksi se muuttuu epäluotettavaksi juuri työssä? Liittyykö hiljaisen tiedon luottamuspula sen epärationaalisuuteen? Jos puhumme aiheesta käyttäen käsitteitä, kuten kuudes aisti, tai intuitio, niin mieleen tulee ihmisen kokemat tunteet. Tunteita syntyy odottamatta, eikä niiden ilmentymistä voida hallita järjellä, vaikka tunnetta itseään voitaisiinkin käsitellä eri tavoin. Ichijon, Nonakan ja Von Kroghin (2000) mukaan tieto saattaa sisältää myös tunteita. Hiljaiseen tietoon liittyvät aavistukset mielletään tunteiksi, eikä niinkään asioiksi, joita ajatellaan (Lerner, 2006, s. 409-411). Johdon keräämän standardoidun tiedon ja kokemuksellisen tiedon välillä on todettu olevan ristiriitoja (Gundhus, 2013). Kirjallisuudessa esitetyn perusteella näiden tietojen puuttuessa, tehdään päätös kuitenkin lopulta maalaisjärjellä (Paulsen, 2019). Zhao (2009) on

esittänyt, että maalaisjärki voi sisältää hiljaista tietoa ja Worrall (2013) taas, että se on kuudennen aistin yksi määritelmä. Voidaankin siis kysyä, mihin voidaan piirtää se luottamuksen raja, että hiljaisen tiedon perusteella voidaan tehdä jokin ratkaisu, vaikka sen tuottama tieto on alun perin kyseenalaistettu? Onko kyse mittaamattomissa olevasta ilmaisusta, ilmaisussa käytetyistä käsitteistä, organisaatiokulttuurista, vai yhteiskunnan määrittelemistä tiedon vaatimuksista?

Hiljaisen tiedon on määritelty perustuvan aisteihin, taitoihin, intuitioon ja henkilökohtaiseen havaintokykyyn (Ichijo ja muut, 2000; Groff & Jones, 2011) ja sen ilmaiseminen ja ääneen sanominen on vaikeaa, puutteellista, epäjohdonmukaista tai riittämätöntä (Baumard, 1999; Lerner, 2006; Nonaka & Takeuchi, 1995; Polanyi, 1983; Stenmark, 2002; Worrall, 2013). Charles Laughlin väitti, että tiedon pätevyyden rajoittaminen siihen, mitä osaamme sanoa, rajoittaa ihmisen tietämyksen laajuutta (Sadler-Smith & Shefy, 2004). Tieto rakentuu todellisuudesta ja on ihmisen itselleen perustelema käsitys (Ichijo ja muut, 2000), tai Platonin mukaan havainto, tosi uskomus, tai perusteltu tosi uskomus (Schmitt, 1992; Mason, 2010). Tieto on myös asioiden ymmärtämistä, löytämistä ja oppimisen kerääntymistä (Waltz, 2003).

Pääongelma hiljaisen tiedon levittämisessä on päätelty olevan juuri sen ilmaisun vaikeus. Alitajunnassa olevasta tiedosta ei välttämättä olla aina tietoisia, eikä siitä, miten se yhdistyy eksplisiittiseen tietoon (Robernik & Sirec, 2007). Sacksin (1972) mukaan, havaittavuus ja poikkeavuus näyttäisivät liittyvän toisiinsa. Havaittu asia saattaa siis olla etukäteen valittu jonkin näkökannan mukaan (Baumard, 1999). Poliisi etsii poikkeavuuksia, tai henkilöitä, jotka eivät ole uskottavia olemuksessaan (Sacks, 1972). Poliisikirjallisuudessa on ylistetty poliisien kykyä tunnistaa väärintekijät niukimpienkin vihjeiden perusteella, pelon järjestelmäksi kuvatun kuudennen aistin kautta (Worrall, 2013). Poliisi ei voi kuitenkaan perustella toimiaan intuitiivisen ajattelun kielen mukaan käyttämällä sanoja kuten aavistus, tai mututuntuma, vaan heidän on muokattava kielensä oikeusjärjestelmään sopivaksi (Lerner, 2006). Kun kokemukseen perustuvan ja akateemisen tiedon välillä on todettu olevan kahtia jakoa

(Gundhus, 2013), niin miten tämä kuilu on nähtävissä ihmisen joka päiväisessä elämässä? Aiheuttaako tämä ristiriita tietotyyppien välillä rajoitteita ihmisen arkeen, vai ilmeneekö hiljaisen tiedon aliarviointia vain ammatillisessa toiminnassa?

Puutoksena tutkimuskentässä voitaisiin pitää tarkempaa kuvausta siitä, mikä esimerkiksi aavistuksen, mututuntuman, tai kuudennen aistin herättää, eli miten hiljainen tieto liittyy eksplisiittiseen tietoon. Tieto voi olla niukkakin, kuten Worrall (2013) on esittänyt, joten kyse ilmaisemattomuuden ongelmassa voisikin olla juuri tämän minimaalisen vihjeen tunnistamisessa. Ei ole siis osoitettu, että poliisin tunne ei olisi alun perin voinut aiheutua jostain eksplisiittisestä seikasta, joka lopulta voisi olla oikeusjärjestelmää tyydyttävä perustelu, mutta joka toiminnan keskellä jää tilanteessa heränneen tunteen alle. Tätä asiaa tutkimalla voitaisiin päästä eroon Lernerin (2006) esittämistä kiertoilmaisista.

Tutkimustehtävänä tällä tutkimuksella on tarkoituksena ymmärtää ja lisätä ymmärrystä edellä esitettyjen hiljaisen tiedon ulottuvuuksien ilmenemistä poliisin tarkkailutoiminnassa. Tutkimuksessa on tarkoituksena tuoda näitä seikkoja esiin Helsingin tarkkailutoiminnassa työskentelevien poliisien kokemusten ja suhtautumisen kautta. Tutkimuksen aineiston raportointiosuudessa on lukuisia lainauksia osoittamassa sitä, miten hankala aihe on pukea sanoiksi, vaikka hiljainen tieto itsessään olisikin tunnistettu tarkkailuun liittyväksi elementiksi. Tutkimus voisi auttaa ymmärtämään hiljaisen tiedon ilmaisemiseen liittyviä ongelmia ja löytämään keinoja Gundhusin (2013) esittämän kuilun kaventamiseksi akateemisen ja kokemuksellisen tiedon välillä.

Hiljaisen tiedon hyödyntämisessä vaikuttaa asiantuntijan viisaus, tieto, intuitio ja luovuus, joita hyödynnetään huonosti määriteltyjen ongelmien ratkaisuisa (Genuchi, Taylor & Van Der Heijden, 2017). Käytännön tietoon liittyy kuitenkin aliarviointia, koska sen on katsottu muodostuvan juuri intuitiosta ja kokemuksesta (Gottschalk & Holgersson, 2008). Onkin tärkeää ymmärtää, miten esimerkiksi intuitiota ja tapaa

yymmärtää maailmaa voitaisiin hyödyntää kokemukseen perustuvassa päätöksenteossa (Sadler-Smith & Shefy, 2004), jota ilmenee poliiseilla enemmän, kuin tavallisilla kansalaisilla (Worrall, 2013). Hiljainen tieto on sopeutuva uusien tilanteiden älyllinen voimavara ja se liittyy kognitiivisen prosessin menestyksekkääseen soveltamiseen, sekä ammattilaisen suorituskykyyn, jossa vaaditaan muutakin, kuin faktojen ja virallisten ohjeiden toteutuskykyä (Cianciolo & Stenberg, 2018, s. 773-774).

Tässä tutkimuksessa haastateltiin kahdeksaa Helsingin poliisilaitoksessa työskentelevää tarkkailutehtävissä toimivaa henkilöä. Haastattelu toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna, jossa teemat koskivat hiljaisen tiedot kokemista, sen ilmentymistä tarkkailussa, ääneen sanomista, epäilyksen syntymistä, sekä tarkkailijan henkilökohtaista ja poliisiyhteisön suhtautumista hiljaiseen tietoon. Tutkimuksessa esitetyistä kysymyksistä on jätetty tietoisesti pois hiljaiseen tietoon yhdistettyjä käsitteitä, jotta haastateltavien olisi mahdollista kertoa asiasta mahdollisimman paljon omin sanoin. Vastauksia tutkimustehtävään haettiin seuraavilla tutkimuskysymyksillä: Miten hiljainen tieto näkyy tarkkailussa syntyneen epäilyn yhteydessä? Mitä osaamista havaintojen tekeminen tarkkailijalta vaatii? Miten hiljaisen tiedon avulla tehdyn havainnon eteenpäin välittämisen ongelmallisuus on koettu? Miten hiljainen tieto on hyödynnettävissä poliisiin tarkkailutoiminnassa?

2 Hiljaisen tiedon teorettinen tausta

Theaetetus kirjoituksessaan Platon käsitteli väiteitä, että tieto olisi havaintoa, tosi uskomus tai tosi uskomus, joka oli perusteltu (Schmitt, 1992, s. 11; Mason, 2010, s. 62-63). Historiassa on kuitenkin nähty tämä määritelmä epätäydellisenä siitä syystä, että se olettaa perustellulla tosi uskomuksella olevan lisäarvoa tosi uskomukseen nähden. Jotta tiedolla voitaisiin päätellä olevan lisäarvoa tosi uskomukseen nähden, on tulkittava juuri perustellun tosi uskomuksen ja tosi uskomuksen välistä merkitystä. Platon on ehdottanut, että havainto sisältää itsessään tosi uskomuksen ja ollakseen tietoa on sen oltava erehtymätöntä (Schmitt, 1992, s. 1-2).

Tiedon on oletettu olevan arvokkaampaa, kuin tosi uskomus, huolimatta siitä, että se ei ole sen parempi toiminnan ohjaaja (Schmitt, 1992, s. 1). Platonin mukaan tieto on jollain tavalla turvattua ja johonkin sidottua, kun taas uskomukset ovat kykeneviä karkaamaan. Tätä tarkoitusta tulkittaessa on ajateltu, että tiedolla on jonkinlainen sisään rakennettu takuu totuudesta, eikä silloin tiedon omaava henkilö voisi olla väärässä. Tässä oletuksessa torjutaan mahdollisuus, että tieto voisi olla väärä, vaikka se, mikä voisi olla väärä, ei välttämättä ole. Ei voida myöskään olla varmoja, ettei jokin olisi väärä. Lopulta kukaan ei voi kiistää mahdollisuutta olla tietyssä asiassa väärässä, koska ihmisen kyvyt ovat rajalliset ja lahjottavissa (Welbourne, 2001, s. 122-123).

2.1 Hiljainen tieto

Ichijon, Nonakan ja Von Kroghin (2000) mukaan tieto on jotain, mikä rakentuu todellisuudesta ja on ihmiselle itselleen perustelema käsitys, jonka ihminen perustaa havaintoihinsa maailmasta. Se ei kuitenkaan perustu pelkästään faktoihin, vaan saattaa sisältää myös tiedostamatonta tietoa ja tunteita (s. 6). Tietoa on sekä eksplisiittistä, että hiljaista, joista eksplisiittinen tieto voidaan kirjoittaa paperille ja on jotain, josta voidaan muodostaa lause. Hiljainen tieto on toisenlaista ja se perustuu aisteihin,

taitoihin, henkilökohtaiseen havaintokykyyn ja intuitioon, ja tätä voi olla vaikea kuvailla toisille (Ichijo ja muut, 2000, s. 6; Groff & Jones, 2011, s. 3).

Polanyin (1983) mukaan ihminen tietää enemmän kuin osaa kertoa. Ihminen osaa esimerkiksi tunnistaa toisen mielialan ilman, että osaa kertoa, muuten kuin epämääräisesti, mistä eleistä kyseisen mielialan tunnistaa. On siis niin, että isoa osaa tietoa ei osata pukea sanoiksi (s. 4-5). Tietämys perustuu ymmärtämiseen, tai muodostuu ymmärryksestä. Hiljaisen tietämyksen ymmärtämisen ihminen saavuttaa sisimmässään ja se määrittelee ymmärryksen rakenteen kokonaisuuden. Hiljaisen tietämyksen rakenne sisältää aina kaksi asiaa, tai kahdenlaisia asioita, joita voidaan kutsua hiljaisen tietämyksen ehdoiksi. Näiden kahden ehdon yhdistäminen voi jäädä hiljaiseksi, jos henkilö vain luottaa toisen tiedon liittyvän toiseen (Polanyi, 1983, s. 9, 55).

Hiljaisessa tiedossa on sekä kognitiivinen, että suoritusta koskeva puoli. Kognitiiviseen näkökantaan liittyy mielenmalleja, ajatuksia oikeina pidetyistä asioista ja uskomuksia. Suoritusta koskevassa tiedossa kyse on tietotaidosta ja soveltavasta ammattitaidosta tietyssä yhteydessä. Hiljaisen tiedon kognitiivisen puolen perustan luovat mallit todellisuudesta, joiden avulla ihminen havainnoi ja on vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Tällä tavalla määriteltynä ihminen ei noudattele johdonmukaista ajattelua, vaan muodostaa ja käsittelee itse vastaavuuksia mielessään ja oppii epäsuorasti tiedostamatta oppimaansa. Koska ihminen saa jatkuvasti tiedostamattomia aistiärsyksiä näkö-, haju- ja kuuloaistien avulla, oppii ihminen jatkuvasti. Tämän vuoksi on mahdollista, että ihminen tietää enemmän, mitä osaa sanoa (Baumard, 1999, s. 59).

Ongelmanratkaisutaitoinen yksilö omaa hiljaiseen tietoon yhdistyneitä viisauden, tai päättelyn hienostuneita tunteita, joita hän osaa hyödyntää. Hiljaisen tiedon riittävään hyödyntämiseen vaikuttaa viisaus, intuitio ja luovuus. Samalla tavalla kuin asiantuntijan tieto ja viisaus mahdollistavat elämän peruskysymyksiin sopivien ratkaisuiden

löytämisen, vaikuttaa intuitio hiljaisen tiedon soveltamiseen ongelmanratkaisussa. Kun henkilö ymmärtää ongelman ratkaisussa, mikä siinä toimii ja mikä ei, omaa henkilö tilanteeseen soveltuvia hiljaisen tiedon tasoja. Nämä tasot ovat erityisen tärkeitä, kun ratkaistaan huonosti määriteltyjä ongelmia, ja joiden ratkaisuihin sisältyy päätöksenteko (Genuchi ja muut, 2017, s. 238).

2.2 Hiljaisen tiedon ulottuvuuksia

Intuitio turvautuu sekä ammattitaitoon, että tunteisiin. Kognition muotona intuitio toimii ammattitaitoon liittyvänä käsityksenä intuitiivisesta ymmärtämisestä ja päätösheuristiikasta, sekä tapana, joka yhdistää mielen ja kehon tietyn ärsykkeen ja tunteen kautta. Aavistukset ja mututuntuma syntyvät usein vapaasti vaeltavassa intuitiivisessa mielessä, mutta rationaalisen mielen perustaipumuksena on sensuroida nämä intuitiot jo ennen niiden tulkintaa ja testaamista (Sadler-Smith & Shefy, 2004, s. 81, 87).

Hiljainen tieto on hyvin henkilökohtaista ja siihen sisältyy subjektiivisia näkemyksiä, intuitiota ja aavistuksia. Se, miten me käsitämme meitä ympäröivän maailman, muokkaantuu hiljaisen tiedon kognitiivisen ulottuvuuden kautta hahmottaa kuvaamme todellisuudesta, sekä näkemystämme tulevaisuudesta (Nonaka & Takeuchi, 1995, s. 8). Harkinta ja päätökset, joita todennäköisimmin kutsutaan intuitiivisiksi, tulevat mieleemme itsestään, ilman eksplisiittistä tietoisuutta, tai arviointia näiden vihjeiden paikkaansa pitävyydestä (Kahneman & Klein, 2009, s. 519).

Ihminen on tietoinen analyttisestä mielestään, ei pelkästään sen tietoisesta hallittavuudesta, vaan myös sen takia, että se keskusteleekin kanssamme tutulla kielellä ja sanoilla. Ihminen käsittää mielen käsitteen liittyvän loogiseen ja rationaaliseen ajatteluun. Intuitiivinen mieli ei ole samalla tavalla tuttu, koska se ei ole tietoisesta hallintamme ulottuvissa, eikä se keskustele kanssamme sanoin, vaan se käyttää aavistuksia (engl. *hunch*) ja mututuntumaa (engl. *gut feeling*) niiden sijaan.

Ihmisillä on tapana ylistää muista erottuvaa kykyämme olla rationaalisia, vaikka käytännössä sitä emme olisikaan. Käytännön näkökulmasta pärjätäksemme päivittäisessä elämässä, tarvitsemme kuitenkin kumpaakin sekä analyyttistä, että intuitiivista mieltä (Sadler-Smith, 2010, s. 12-13).

Aavistukset luovat tiedollista erimielisyyttä. Lerner (2006) huomioi artikkelissaan Texasin poliisilaitoksen julkaisun, jossa kansalaisia kehoitettiin kuuntelemaan aavistuksiaan. Julkaisussa pidettiin tärkeänä rikosten estämisessä ymmärtää ihmisen omia selviytymistaitoja, jota alan asiantuntijat usein kutsuvat mututuntumaksi ja osaksi intuitiota. Intuition ydinmerkitystä, suojelua, pidettiin julkaisussa korvaamattomana, eikä sitä tulisi sivuuttaa. Intuitiota on mahdollista kutsua kiusaavina tunteina, alitajuisina ajatuksia, aavistuksina, tai epäilyinä (engl. *suspicion*) (Lerner, 2006, s. 408-409).

On mahdollista, että aavistuksia ohjaa liian nopeat arviot tietyistä stereotyyppioista, kuten sukupuolesta, tai rodullisesta ja etnisestä taustasta. Yksi selitys aavistukselle on, että se on nopea ja taloudellinen tapa oivaltaa, kun ihminen toimii rajoitetun rationaalisuuden maailmassa, sekä käytettävissä olevan niukan tiedon ja ajan varassa. Vaikka on ajateltu, että tällaiset olosuhteet estävät optimaalista ajattelua ja siinä jätetään hyödyntämättä kaikkia algoritmin muuttujia, niin on mahdollista, että tämä vaihtoehtoinen ajattelutapa on monesti parempi. Ihmisellä on kuitenkin taipumus keskittyä epäoleellisiin, jotka saattavat lopulta toimia vain häiriötekijöinä. Toisena aavistukset kuvaavat ajattelua, jota on vaikea vakuuttavasti muuntaa sanoiksi. Kuten Polanyi on huomauttanut, mitä ammattitaitoisemmiksi tulemme toimissamme, sitä hiljaisempi, tai vaikeammin ilmaistavissa olevaa tiedostamme tulee. Ammatillaiset eivät siis tietoisesti käy lävitse jokaista askelta, tai periaatetta johdonmukaisesti, vaan he luottavat kokemukseen, vaistoon ja tunteeseen, mikä vaikuttaa oikealta ja mikä väärältä. Lopulta aavistukset mielletään tunteiksi, eikä niinkään järjen soveltamisena ja ne ovat enemmän vaistonvaraisia reaktioita, joita enemminkin tunnetaan, kuin ajatellaan (Lerner, 2006, s. 409-411).

Poliisien on väitetty omaavan kuudennen aistin (engl. *sixth sense*), jota on määritelty termeillä, kuten epäluulo pelko, intuitio ja jopa maalaisjärki. Myös Worrall (2013) viittaa Polanyiin ja määrittelee, että kaiken kirjoitetun, puhutun ja tietoisesti käsitetyin lisäksi on olemassa hiljaisen tiedon ulottuvuus, jota ei voida siirtää toiselle muodollisen oppimisprosessin kautta. Tämä henkilökohtaiseen tietoon, yksilölliseen kokemukseen, uskomuksiin ja muihin vaikeasti määriteltäviin asioihin perustuva epämuodollinen oppimistapa täydentää muodollisesti opittua ja on ehkä läsnä voimakkaimmin juuri poliisin ammatissa, kuin missään muualla. Poliisikirjallisuus, poliisikoulun koulutusohjelmat ja kokeneet poliisit ovat ylistäneet käsitettä kuudes aisti, jonka on selitetty tarkoittavan kykyä tunnistaa väärintekijät niukimpienkin vihjeiden perusteella. Kuudes aisti on kuvattu herkäksi pelon järjestelmäksi, joka saattaa suojata poliisia hengenvaarallisilta kohtaamisilta. Vaikka poliisin ammatti ei ole välttämättä vaarallisin, on se ainakin arvaamaton ja mitä vain voi tapahtua. Intuition kautta ilmaistuna kuudes aisti opettaa poliiseille taitoja, joiden mukaan toimia, ilman, että he ovat tietoisia toimimisen tarpeesta (Worrall, 2013, s. 306-308).

Kuudes aisti on määritelty myös mitattavin termein vertaamalla sitä pelkoon ja epäluuloon, sekä hieman epämääräisemmin kuvaamalla sitä intuition ja maalaisjärjen moniselitteisillä termeillä. On kuitenkin niin, että kuudes aisti on kirjallisuudessa määritelty vahvasti jo tiettyyn muotoon, että sitä on mahdollista havainnoida ja rasittaa tieteellisin menetelmin. Verrattuna tavalliseen kansalaiseen poliiseilla ilmenee enemmän erityistä ajattelua, joka ilmenee passiivisesti, mutta sallii nopean aikaisempiin kokemuksiin perustuvan päätöksenteon (Worrall, 2013, s. 307).

Worrall (2013) nojautuu artikkelissaan Jerome Skolnickin määritelmään kuudennen aistin olevan epäluulo, joka edustaa poliisien opittuja kognitiivisia taitoja tunnistaa potentiaaliset vaarat ja poliisin kykyä lävistää harhaanjohtamisen verhon. Vaikka epäluuloisuus juurtuu harjoittelun kautta jo varhaisessa vaiheessa, ei se ole välttämättä aikaisemmin koetun seuraus, eikä henkilökohtaiset kokemukset ole avain poikkeuksellisen hyvään. Kuudes aisti pelkona tarkoittaa tietoisuutta potentiaalisista

uhkista yhdistettynä kykyyn toimia nopeasti. Tässä vaarallisista, tai muuten uhkaavista tilanteista syntyy implisiittisiä, tai muuten selittämättömiä muistoja pelon ehdollistumisen kautta, jolloin opitut asiat eivät vaadi tietoisuutta, eikä ehdollisen tunteen aikaan saaminen edellytä tietoisuutta sen aiheuttavista ärsykkeistä. On myös väitetty, että kuudes aisti ei ole synnynnäistä, vaan se rakentuu harjoittelun ja kokemuksen kautta maalaisjärki (engl. *common sense*) tiedoksi, jota tarvitaan selviämään poliisityön epävarmuudessa. Poliisien on opittava poimimaan merkkejä epä johdonmukaisuuksista, sekä asioista, jotka eivät näytä sopivan ympäristöönsä ja toimimaan nopeasti ja päättäväisesti. Kuudes aisti intuitionä on ymmärretty intuitiivisena käsityksenä tilanteen vaatimuksista ja jota on selitetty vaivaavana tunteena ja mututuntumana. Lopulta on kuitenkin tultu siihen tulokseen, että poliisit havaitsevat vaaran signaaleja, jotka saavat heidän kehonsa toimimaan, riippumatta siitä, että syytä, miksi he reagoivat, tai mikä sen aiheutti, ei voida ilmaista ääneen (Worrall, 2013, s. 309-311).

Worrall (2013) huomauttaa artikkelissaan kuudennen aistin määritelmien keskiössä olevan käsitteitä, kuten opitut tavat, kyvyt, vuosien saatossa hioutuneet taidot ja kyky määrittää epätavallisuus. Toisaalta voidaan ajatella myös niin, että poliisin ennen koulutukseen valintaa eivät eroa muusta väestöstä, jolloin vaihtoehtona on, että kuudes aisti on opittua ja ajan saatossa kehittynyttä. Kuudes aisti on kirjallisuudessa jäänyt Worrallin (2013) mukaan toistaiseksi toiminnallistamatta ja vielä vähemmän teorioimatta, joten kuudennen aistin kehittymistä voidaan vain spekuloida (Worrall, 2013, s. 309-312). Kuudennen aistin teorian mukaan ihmisen mieli muodostaa kognitiivisia kuvauksia, tai stereotypioita, toistuvien, tietyille ilmiölle altistumisen kautta. Kognitio muodostuu silloin sisältötiedosta, joka sisältää tietoa aikaisemmista tapahtumista kerätyistä kokemuksista ja kehystiedosta, joka on liitoksissa yksilön näkemukseen maailmasta, arvoista ja eri tilanteiden merkitysten käsittelystä (Worrall, 2013, s. 312).

Zhao (2009) esittää artikkelissaan, että maalaisjärki voi sisältää hiljaista tietoa ja usein se on sekoitus henkilökohtaisia kokemuksia ja sosiaalista viestintää, joka henkilöiden erilaisten taustojen ja kokemusten vuoksi vaihtelee huomattavasti. Näkymätön osa henkilöiden tiedosta voi olla hyvinkin yksilöllistä, vaikka henkilö olisi nykyisessä työssään lähentynyt työn maalaisjärkeä (s. 441, 448). Maalaisjärki on yleisesti jaettu ajatus siitä, miten asiat ovat (Curry & Kennedy, 2019). Maalaisjärki on jaettu tavalliseen terveen järjen tietämykseen ja päättelykykyyn. Jakoa ei ole voitu kuitenkaan tehdä täysin (McCarthy, 1984, s. 131).

Curry ja Kennedy (2019) esittelevät kirjassaan Glasgowin yliopiston Thomas Reidin ajatuksen, että maalaisjärki on ihmisen lahjakkuutta, joka mahdollistaa moraalien sekä tietämyksen yhdistymisen. Maalaisjärjen avulla ihmisen on mahdollista edustaa moraalista tai järkeä, ja hän voi perustaa harkintansa kumpaankin. Ihmisen ymmärrys kokemastaan edellyttää kuitenkin tiettyjä implisiittisiä periaatteita menettelytavoista ja ajatuksista. Vaikka periaatteita ei voidakaan todistaa aukottomasti, tai niitä ei voida johtaa muusta totuudesta, on maalaisjärki jotain, mitä ilman ihminen ei voi toimia. Maalaisjärki on helppo jättää huomioimatta, vaikka se on Curryn ja Kennedyn (2019) mukaan ehdottoman tärkeä, jotta ihminen voisi elää kuten ihminen. Keinoja maalaisjärjen kerryttämiseksi on kuitenkin vaikea huomata, koska ihminen on niin kiinni itse maalaisjärjen kokemisessa. Maalaisjärjen puuttuminen on huomattavissa selkeimmin tilanteissa, kun ihminen on esimerkiksi mielensairauden vuoksi menettänyt yhteyden todellisuuteen.

Maalaisjärki kuvastaa katujen arvaamattomuutta ja epävarmuutta, eli se ei ole ennustettava, yhdenmukainen, tai jätettävissä perinnöksi. Maalaisjärkeä on kuitenkin mahdollista oppia virallisessa ja epävirallisessa poliisin arjessa, kuten aamukahvilla, tai tarinoiden kertomisen kautta. Jo poliisin koulutuksessa opitaan, että maalaisjärki on keino tarttua elämän monimuotoisuuteen. Tämä tieto jalostuu ja sitä rakennetaan kollektiivisesti käytännön työssä (Worrall, 2013, s. 310-311).

Maalaisjärjellä viitataan tietoon, jota pätevät yksilöt pitävät ilmeisenä. Sitä pidetään sosiaalisena tuotteena refleksinomaisessa pohdiskelussa. Poliisissa annetaan suuri arvo maalaisjärjelle ja sitä pidetään ratkaisevana selviytymiselle kadulla. Monet maalaisjärjen oletukset siitä, keneen voi luottaa ja mitä voidaan odottaa tapahtuvan, liittyvät kadun ja poliisiorganisaation epävarmuuteen ja monimerkityksellisyyteen. Poliisit perustavat päätökset toiminnastaan ristiriitaisuudelle, sille, joka ei ole niin kuin pitäisi (McNulty, 1994, s. 281-283, 286).

2.3 Suhtautuminen hiljaiseen tietoon

Käytännön tietoa on aliarvioitu, koska sen on katsottu muodostuvan intuitiosta, kokemuksesta, epämääräisestä ja järjestämättömästä tiedosta (Gottschalk & Holgersson, 2008, s. 367). Genuchi, Taylor ja Van Der Heijden (2017) esittävät artikkelissaan, että tutkijoiden mukaan hiljaisen tiedon tunnistaminen, hankinta ja soveltaminen on määritelty toimintasuuntautuneeksi tiedoksi, joka osoittaa käytännön älykyyttä ja tietoa, miten, eikä mitä. Ammattitaidon on yleisesti nähty kasvavan kokemusten lisääntyessä ja sen myötä myös hiljaisen tiedon, joka on nähty suoritusta ennustavana ammatillisen monimuotoisuuden yhteyksissä (Genuchi ja muut, 2017, s. 237).

Hiljaisen tiedon hankkimista ohjaavat kognitiiviset prosessit, joihin liittyy uusissa tilanteissa kohdatun tiedon alitajuista käsittelyä, jotta kokemuksesta voitaisiin oppia. Kognitiivisia hiljaisen tiedon hankinnan prosesseja ovat valikoiva koodaus, valikoiva yhdistäminen ja valikoiva vertailu. Valikoiva koodaus on valikoima olennaista tietoa ympäristöstä, jonka avulla ymmärretään nykyistä tilannetta, tai ratkaistaan käsillä oleva ongelma. Valikoiva yhdistäminen on useiden valikoivasti koodattujen tiedonpalasten yhdistyminen, joka lopulta muodostaa ymmärrettävän mallin ja lopulta tiedon rakenteen. Valikoiva vertailu vertaa uusia tieto rakennelmia aikaisemmin muodostuneisiin. Nämä prosessit lisäävät hiljaisen tiedon kapasiteettia ja siten myös käytännöllisen älykästä käyttäytymistä (Cianciolo & Sternberg, 2018, s. 774).

Tietotaidon hiljaisen tiedon osa näyttäisi muodostuvan kolmesta osasta. Ensinnäkin hiljaisen tiedon tietotaito voisi olla synnynnäistä ja johtua vaistoista, tai toiseksi olla hankittu tiedostamatta hiljaisen oppimisen kautta. Kolmanneksi tietotaito hiljaisessa tiedossa voisi olla myös eksplisiittisesti opittua, mutta käytettyä hiljaisesti, jolloin jos hiljaisen tiedon käyttö häiriintyy, voitaisiin se palauttaa eksplisiittisen tiedon avulla (Gourlay, 2006, s. 1427).

Käytännössä hiljaisella tiedolla on yhtäläisyyksiä toimintapainotteiseen menettelytapatietoon. Menettelytapatieto, kuten myös hiljainen tieto, automatisoituu harjoittelulla, saavutetaan ammattitaidolla ja kumpaakin sovelletaan. Hiljainen tieto eroaa kuitenkin siinä, että se ei ole automaattinen reaktio, jonka samoihin toistuviin ärsykkeisiin altistuminen synnyttää, vaan se on uusiin tilanteisiin sopeutuva ja niissä sovellettava älyllinen voimavara, joka juontaa juurensa ihmisten ja heidän ympäristöjensä monitoimintaisesta ja vastavuoroisesta vuorovaikutuksesta. Toistuneet kokemukset vaihtelevia yksityiskohtia sisältävistä tapahtumista, joilla on toiminnallinen vertailukelpoinen lopputulos ja yhteys itseensä, luo rikkaan pohjan merkityksellisen tiedon kehittämiseksi. Hiljainen tieto menee menettelytietoa pidemmälle, kun selitetään ammattilaisen suoritusta luonnehtivan monimutkaisen kognitiivisen prosessin menestyksestä soveltamista (Cianciolo & Sternberg, 2018, s. 773).

On tärkeää ymmärtää, miten intuitiota voidaan hallita tehokkaammin ja minkälainen rooli sillä on päätöksenteossa. Intuitio eroaa nopeasta biologisesta reaktiosta, vaistosta, ja näkemyksestä, jonka avulla nähdään ratkaisu ongelman loogisten suhteiden kautta. Teoria ja tutkimukset esittävät intuition käsittävän ammattitaitoa, arviointikykyä, sisäistä oppimista, herkkyyttä ja tunteita, sekä luovuutta. Sadler-Smith ja Shefy (2004) määrittelevät artikkelissaan intuition tietämyksen muodoksi, joka ilmenee ajatusten tietoisuutena, tunteita, tai syvemmän käsityksen tunteeseen kehossa, ja tapana ymmärtää maailmaa, joka voisi toisin keinoin olla vaikeaa, tai jopa mahdotonta (Sadler-Smith & Shefy, 2004, s. 81).

Hiljainen tieto voi vaikuttaa yhtäläiseltä myös ammattitiedon kanssa. Ammattitieto on käsitteellistetty tyypillisesti deklarativiseksi, eksplisiittisesti opetetuksi tiedoksi, kuten tosiasioiksi ja työn suorittamiseen vaadituiksi käsitteiksi. Ammatilaisen suorituskyky kuitenkin vaatii muutakin kuin faktojen, tai virallisten ohjeiden toteutuskykyä. Myös ongelmanratkaisutaitoa ja ennakoivaan ajattelua tarvitaan. Työssä opittu hiljainen tieto täyttää aukon virallisen tiedon ja toiminnallisen kokemuksen välillä ja näin helpottaa ammatillista suoritusta (Cianciolo & Sternberg, 2018, s. 773-774). On vaikeaa perustella julkisesti ammattitaitoon luottamista, vaikka kirjallisuudessa on esitetty, että kun tieteelliset ja kokemusperäiset puitteet eivät riitä pätevien päätösten tekemiseen, tehdään päätös maalaisjärjellä (Paulsen, 2019, s. 22-23).

Gundhus (2013) on tutkinut tietojohdoista poliisitoimintaa Norjassa ja hän toteaa, että tieto määritelty eri dokumenteissa hyvin epämääräisesti. Tutkimuksien kenttätöissä oli paljastunut kahtiajakoa kokemukseen perustuvan ja akateemisen tiedon välillä. Melko kapeana määritelmänä akateeminen tieto on nähty abstraktina, tilastollisena, ryhmiteltynä ja välineellisenä ja kokemukseen perustuva sen sijaan liittyvän käytäntöjen sosialisointina, katutason tietona, sekä ympäristön ja identiteettien havainnointiin perustuvana käsitteellisenä informaationa (Gundhus, 2013, s. 178-179).

On osoitettu, että johdon tavoitteiden ja käytännön tekijöiden näkemyksissä arvioida standardoitua tietoa on eroavaisuutta, koska ryhmät käyttävät eri käsityksiä tiedosta. Tätä tukee väite, että johto arvostaa tilastollista tietoa sen johdonmukaisuuden ja luotettavuuden vuoksi ja käytännön tekijät arvostavat yksilöllistä arviointia sen joustavuuden ja reagoitakyvyn vuoksi. Näyttäisi siltä, että kokemuksen, intuition ja toisaalta johdon kokoaman analyttisen ja abstraktin tiedon välillä on jännitteitä ja ongelmia (Gundhus, 2013, s. 186).

Hiljainen tieto ei ole riippuvainen teoreettisesta tietämyksestä, vaan järjestys on mieluummin toisinpäin. Liittyen tähän väitteeseen, hiljaisen tiedon idea tulisi ajatella asiayhteydestä riippuvaisena, käsitteellisesti ohjattuna käytännön-, tai

henkilökohtaisena tietona, jota ei voida itsessään muotoilla sanoiksi, vaan se vaatii molempia, asiayhteyden, sekä käytännön havainnot (Gascoigne & Thornton, 2013, s. 52, 167). Käytännön älykkyys määrittää kyvyksi hankkia hiljaista tietoa kokemuksista ja soveltaa sitä tietoa sellaisten käytännön ongelmien käsittelyissä, joissa ratkaisujen tekemiseen tarvittavat tiedot ovat puutteellisia (Cianciolo & Sternberg, 2018, s. 774).

Vapaassa kansalaisyhteiskunnassa oikeudenmukaisuuden etuus vaatii, että poliisitoiminnassa jatkuvasti etsittäisiin ihanteellisia tieto-olosuhteita päätöksentekoon. Tavoite saavutetaan, kun monimuotoiset tehdyt päätökset ovat perustuneet järkeen ja ne ovat ohjeenmukaisesti eettisiä, eikä hiljaisen ja eksplisiittisen tiedon välillä ole radikaalia epätasapainoa. Ongelmana on se, että miten poliisi voi yhdistää nämä kaksi erilaista tietoa tuottavaa toimintaa, hiljaisen, heuristisen, mittaamattoman ja epätieteellisen, sekä eksplisiittisen, säännöllisen, mitattavan ja tieteellisen tiedon. Hiljainen tieto usein syrjäytetään sen tieteellisen pohjan puuttumisen vuoksi ja sen tuottama informaatio usein jää ilman oikeutusta, tai resurssien sitouttamista (Loomis & Loomis, 2017, s. 289-291).

Vaikka poliisit haluaisivatkin heidän havainnoinnin erityistaidon luonnehtivan heidän ammatillista asemaansa ja sen toimivan siten pääasiallisena oikeutuksena tekemilleen havainnoille, päätetään havaintojen oikeutuksista sen mukaan, miten sen kohtuullisuus tavalliselle näyttäytyy. Tämä aiheuttaa poliisissa sekä harmia, mutta myös sitoo heitä voimakkaasti ja pakottaa heidät hyväksymään tähän sopeutumisen (Sacks, 1972, s. 288).

Lerner (2006) väittää, että lakijärjestelmän suhtautuminen aavistuksiin riippuu siitä, kenen aavistuksista on kyse. Esimerkiksi Yhdysvalloissa tuomarit arvostavat omia aavistuksiaan ja vaikka he paheksuvat toisten aavistuksia, pitävät he itseään intuition haltijoina ja kyvykkäinä erottamaan paremman todistelun pitkän kokemuksen, tapauksesta syntyneen tunteen, tai todistajan käytöksen perusteella. Tuomarit ovat kuitenkin epäileviä, kun muut väittävät toimineen aavistuksen perusteella. Lerner

esitteleekin artikkelissaan tapauksen, jossa poikkeuksellisen hyvä poliisi, jonka aavistukset ovat todistetusti olleet oikeassa, joutuu karsimaan puhettaan ja painottamaan objektiivisia kriteereitä, jotka ovat kelvanneet tuomareille aikaisempien tapausten yhteydessä. Oikeuskäsittelyssä tämä poliisi teki parhaansa luomaan objektiivisen oikeutuksen tekemilleen toimenpiteille. Tuomari oli kuitenkin huomannut, että poliisi oli toiminut vaistomaisesti aavistaessaan, että epäillyllä oli ase. Vaikka poliisi oli ollut tässäkin tapauksessa lopulta oikeassa, oikeusjärjestelmälle tarjotut todisteet tulee olla erityisen objektiivisia, täsmällisiä ja ilmaistavissa. Jos poliisi olisi myöntänyt totuuden, että hänen päätöksensä toimenpiteistä perustui subjektiiviselle, sekavalle ja aavistukselle, jota ei voi ilmaista, olisi hän todennäköisesti yksityiskohtaisen saarnan kansalaisvapauden tärkeydestä. Tämä johti Yhdysvalloissa vuoden 1968 jälkeen poliisit muokkaamaan lausuntonsa huolitelluiksi, oikeutta tyydyttäväksi perusteluiksi ilmaistaviksi epäillyiksi. Oikeusjärjestelmä tekee siis eron perustellulle epäillylle, joka muodostuu täsmällisten todisteiden analyysistä, ja pelkkien subjektiivisten, yleisten, perustelemattomien ja epäluotettavien aavistusten välille. Pohjimmiltaan kyse on haluttomuuden luottaa poliisille valta toimia aavistustensa perusteella, koska muuten heillä olisi rajaton väärinkäytölle altis päätösvalta. Tosiasiassa asia kierretään tällä hetkellä kiertoilmaisuin (Lerner, 2006, s. 412-415).

Kahneman ja Klein (2009) esittelevät artikkelissaan kaksi lähestymistapaa intuitioon ja ammattitaitoon, naturalistisen päätöksenteon, sekä heuristisen ja ennakkoluuloinen. Naturalistisen päätöksenteon lähestymistavassa keskitytään asiantuntijaintuition onnistumisiin ja päämääränä on tehdä intuitio ymmärrettäväksi. Tavoitteena on siis tunnistaa niitä vihjeitä, joita asiantuntija käyttää harkinnoissaan, vaikka ne sisältäisivät myös vaikeasti kuvailtavaa hiljaista tietoa. Heuristinen ja ennakkoluuloinen lähestymistapa kannattaa skeptistä asennetta asiantuntemusta ja asiantuntijan harkintaa kohtaan. Näiden kahden lähestymistavan väliltä ei ole löydetty loogista epäjohdonmukaisuutta, eli joidenkin ammattilaisten intuitiiviset arviot voivat olla vaikuttavia, kun taas toisten huomattavan virheellisiä. Yleistyksinä asiantuntujan harkinnan hyödyllisyydestä naturalistisen päätöksenteon yhteisö tietää ammattilaisten

usein erehtyvän, mutta keskittyvät enemmän onnistumisiin, kun taas heuristinen ja ennakkoluuloinen yhteisö on tietoinen kykyjen ja ammattitaidon olemassa olostaan, mutta keskittyvät ihmisen kognition heikkouksiin (Kahneman & Klein, 2009, s. 515-518).

2.4 Hiljaisen tiedon ääneen sanominen

Baumard (1999) tuo kirjassaan *Tacit Knowledge in Organizations* esiin Helmholtzin väitteen, että me emme ole aina tietoisia siitä, mitä näemme, tai mitä päätelmiä aivomme tekevät siitä, mistä emme edes ole tietoisia nähneemme. Siitä syystä, että ympäristöstä halutaan luoda vakaa kuva, on tapana sisällyttää suuri määrä monimutkaisia ja yhdistettyjä toimintoja yhteen kuvaukseen. Kun yritetään järkeistää havaintoja, joita ärsykkeet ovat jollain tavalla kyenneet saavuttamaan, huomataan se, mitä halutaan. On mahdollista, että havainnot tilanteesta vääristyvät, tai tilanteen olennainen luonne jää huomaamatta. Havaitsematon ja siksi ilmaisematon on kaksiportainen este, joka sisältää sen mitä ei ole havaittu ja sen takia ei voi ilmaista ja sen, mitä on voitu ilmaista, mutta ei havaita ja siksi ei ilmaista (Baumard, 1999, s. 78, 84).

Ulkoistaminen on olennainen tiedon luomisen prosessissa, jossa hiljainen tieto ilmaistaan selvästi eksplisiittisiksi käsitteiksi, kuten kielikuviksi, vastaavuuksiksi, käsityksiksi, olettamuksiksi ja malleiksi. Käsityksen luomisessa jostain mielikuvasta käytetään pääosin kieltä. Kirjoittaminen muuttaa hiljaisen tiedon ilmaistavaksi tiedoksi, vaikkakin ilmaisut jäävät usein puutteellisiksi, epäjohdonmukaisiksi ja riittämättömiksi (Nonaka & Takeuchi, 1995, s. 64).

Onnistuneiden aavistusten analysointi on keskeinen seikka intuitiivisen tietoisuuden kehittämisessä. Onnistumisen analysoinnilla voidaan auttaa intuition erottamista pelosta ja muista tunteista, aavistusten vahvistamisessa, harhaanjohtavien

johtopäätösten tunnistamisessa ja liialliseen intuitioon luottamisessa niissä tilanteissa, joissa rationaalinen ajattelu olisi sopivampaa (Sadler-Smith & Shefy, 2004, s. 84–85).

Intuitioon sekä ammattitaitoon, että tunteisiin perustuvalla puolella tuttu näkökanta on kielen rajoittuneisuus intuition ilmaisemisessa. Sanoin ilmaiseminen voi rajoittaa pääsyä tietämisen hiljaiseen puoleen, kuten intuitioon, jolloin tiedostamaton asian itäminen, joka johtaisi lopulta oivallukseen, voi kirjaimellisesti olla sanojen ulkopuolella. Sadler-Smith ja Shefy (2004) esittävät Charles Laughlinin väitteen, että tiedon pätevyyden rajoittaminen siihen, mitä osaamme sanoa, rajoittaa ihmisen tietämyksen laajuutta (Sadler-Smith & Shefy, 2004, s. 85).

Alitajunnassa oleva hiljainen tieto ja sen ilmaisun vaikeus on usein päätelty olevan pääongelma hiljaisen tiedon levittämisessä. Ongelma ei ole pelkästään se, että emme osaisi ilmaista sitä, mitä tiedämme, vaan emme välttämättä ole edes tietoisia siitä, mitä tiedämme, tai miten tämä hiljainen tieto yhdistyy eksplisiittiseen tietoon (Robernik & Sirec, 2007, s. 412).

Jotta voidaan vastata siihen, miksi hiljainen tieto on äänen sanomatonta, tai miksi sitä ei voi muuten ilmaista, on tiedettävä mitä etsitään. Jotta voidaan menestyksekkäästi löytää asiat, joita ei ole ilmaistu, on erotettava itsensä sen määrittämisen tarpeesta. Ongelmana tässä on se, että emme voi päätellä jonkin olemassa oloa, jos emme tiedä mitä etsiä. Jo siitä hetkestä, kun olemme valinneet jotkin havainnot useiden muiden mahdollisten havaintojen joukosta, olemme jo valinneet näkökannan, joka jo itsessään on teoria. Meidän ei tulisi kuitenkaan antaa sen estää meitä, että meillä ei ole selkeää kuvaa siitä, mitä toivomme löytävämme (Baumard, 1999, s. 89).

Kun hiljaisesti sisäistetyn ja reflektoinnin yhteyttä käsittelee laajemmin, voidaan todeta, että aina, kun yritämme sanoa ääneen tietämystämme todellisuudesta, on kuvailumme ilmeisen sopimattomia. Työntekijän hiljainen tieto on aina rikkaampaa, kuin tämän informaation tulkinta. Tieto on kuitenkin löydettävissä epäsuorasti työntekijän

toiminnasta, joista yksi on informaation luominen esimerkiksi dokumentin, tai sähköpostin muodossa. Vuorovaikutusta informaation ja tiedon välillä tekstin luomisen lisäksi kuvaa tiedon haku ja tulkitseminen. Kun käytämme informaatioon kytkeytynyttä tietoa informaation luomiseen, on lukijalla oltava samankaltaista tietoa, jotta hän on kykeneväinen sitä tulkitsemaan (Stenmark, 2002).

3 Poliisin johtosuhteet ja tiedonhankinta

Valtioneuvoston asetuksessa poliisista (1080/2013, poliisiasetus) määritellään poliisin toiminnalliset johtosuhteet, jonka 3 §:n mukaan paikallispoliisin henkilöstön esimies on poliisipäällikkö. Tehtäväalueillaan paikallispoliisissa toimintaa johtavat päällystään kuuluvat poliisimiehet (Poliisiasetus 4§). Poliisiasetuksen 1 §:ssä määriteltyjä poliisimiehiä paikallispoliisissa ovat 1 momentin 1 kohdan e alakohdan mukaan päällystään kuuluvat poliisipäällikkö, apulaispoliisipäällikkö, rikosylitarkastaja, poliisilakimies, rikostarkastaja, rikosylikomisario, ylikomisario, rikoskomisario ja komisario, 2 kohdan alipäällystään kuuluvat rikosylikonstaapeli, ylikonstaapeli ja ylietsivä, sekä 3 kohdan miehistön vanhempi rikoskonstaapeli, vanhempi konstaapeli, etsivä ja nuorempi konstaapeli.

Poliisilain (872/2011, PolL) 1 §:ssä määritellään poliisin tehtävät, joita ovat oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen, sekä rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. PolL 1 §:n 3 momentissa on määritelty, että rikosten esitutkinnasta säädetään esitutkintalaissa (805/2011, ETL) ja esitutkinnassa käytettävistä pakkokeinoista pakkokeinolaissa (806/2011).

PolL 5 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan rikoksen estämisellä tarkoitetaan toimenpiteitä estää rikos, sen yritys, tai valmistelu ja rikoksen paljastamisella 3 momentin mukaan toimenpiteitä selvittää, onko esitutkinnan aloittamiselle ETL 3 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettuja perusteita. Esitutkintaa johtaa ETL 2 luvun 2 §:n mukaan tutkinnanjohtaja, joka on pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tutkija tekee epäiltyä rikosta koskevat toimenpiteet tutkinnanjohtajan johdon ja valvonnan alaisena (ETL 2:3).

3.1 Tiedonhankinta poliisissa

Yleisesti tieto objektina ymmärretään asioiden ymmärtämisen, löytämisen, tai oppimisen kerääntymisenä. Tiedustelutieto on ajallinen tietotuote, joka on tiedonkeruun, analysoinnin ja tuottamisen tulos, jota käyttää laajoista menettelytavoista ja päivittäisistä operatiivisista päättävät, sekä organisaation jokainen yksilö, yhteistyökumppani ja asiakas. Tiedustelutieto on näin ollen juuri niin laaja, kuin organisaatio, jota tieto palvelee. Lisäksi se on erityistä tietoa, jota välttämättömästi tarvitaan saavuttamaan tavoite. Tiedustelutietoprosessia on kutsuttu salaisuuksien löytämiseksi, salaisin keinoin (Waltz, 2003, s. 1, 10, 63).

Jotta tiedustelutyö olisi tehokasta on tiedonhankinnalla oltava suunta, josta saatavat tulokset tarjoavat päättäjille todisteisiin perustuvia arvioita ympäristöstä ja uhkista, sekä tukevat strategisia painopisteitä, tai muita tarpeita (James, 2016, s. 89). Poliisitoiminnassa, jos tieto olisi ihanteellista, sisältäisi se informaatiota kummastakin hiljaisen ja eksplisiittisen tiedon laajoista tiedon kategorioista. (Loomis & Loomis, 2017, s. 289).

Poliisin on omattava monen tyyppistä tietoa, jotta voi muodostaa epäilyksen ja kohdistaa pakkotoimia epäiltyyn. On osattava lainsäädäntö, jota epäilty rikkoo, ja tunnettava poliisitoimintaa ja pakkokeinoja sääntelevät säännökset. Poliisin on jatkuvasti verrattava tekemiään havaintoja voimassa olevaan lakiin ja muodostettava sitä kautta epäily teoreettisen ja käytännön tiedon, sekä tehtävään perehtyneisyyden avulla (Gottschalk & Holgersson, 2008, s. 29-30).

3.2 Havainnointi poliisin tarkkailutyössä

Hallituksen esityksessä HE 222/2010 vp s. 325. havaintojen tekemisellä viitataan tarkkailijan ja tarkkailtavan henkilön välisen vuorovaikutuksen passiivisuuteen, jolloin esimerkiksi keskusteluun ei saa tiedonhankinnan kohteen kanssa aktiivisesti hakeutua.

Tukena tarkkailussa tarkkailija saa omien aistihavaintojen lisäksi käyttää tiettyjä teknisiä laitteita.

3.2.1 Tarkkailu

Koskien tutkielman keskiössä olevaa tarkkailutoimenpidettä PoL 5 luvun 2 §:n 2 momentissa on säädetty, että poliisilain mukaista suunnitelmallista tarkkailua saa käyttää, jos sillä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen estämiselle, tai paljastamiselle. Vastaavasti pakkokeinolain mukainen suunnitelmallisen tarkkailun käyttö edellyttää, että suunnitelmallisella tarkkailulla on erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi (PKL 10:2.2 §). Lisäksi erityisinä ehtoina suunnitelmallisen tarkkailun käytölle on PKL 12 §:n 3 momentin mukaan, että rikoksesta epäiltyä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, taikka varkaudesta, kätkemisrikoksesta, tai terrorismirikoksen tekemistä varten tapahtuvan matkustamisen edistämisestä.

Peitellyn tiedonhankinnan määritelmät vaihtelevat, mutta yleisesti sillä viitataan toimiin, joista epäillyn oletetaan olevan tietämätön ja joilla kajotaan tämän yksityiselämään. Katselemalla, seuraamalla ja kuuntelemalla peitelty tiedonhankinta voidaan kuvitella olevan tirkistelyä (Goold & Loftus, 2012, s. 277).

Pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 12 §:n mukaan tarkkailulla tarkoitetaan tiettyyn henkilöön salaa kohdistuvaa havaintojen tekemistä tiedonhankintatarkoituksessa. Jos tarkkailu on muuta kuin lyhytaikaista, on tarkkailu tällöin suunnitelmallista tarkkailua, josta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Muun, kuin suunnitelmallisen tarkkailun edellytyksistä ei ole säädetty oikeuskirjallisuudessa. Valvonnasta tarkkailu eroaa siinä, että tiedonhankinta on kohdennettu johonkin henkilöön tiedonhankintatarkoituksessa nimenomaisesti salaa. Tarkkailu itsessään voi olla myös näkyvää, mutta tiedonhankintatarkoitus on kuitenkin salattu. Lyhytkestoinen tarkkailu voidaan kohdistaa myös muuhun, kuin rikoksesta epäiltyyn, jotta voidaan varmistua

esimerkiksi tiedonhankinnan oikeasta kohteesta (Helminen, Fredman, Kanerva, Tolvanen & Viitanen, 2014, s. 1152-1153).

PolL 5 luvun 13 §:n 2 momentissa mainitaan, että muuta kuin lyhytaikaista tarkkailua kohdistetaan henkilöön, jonka voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän rikokseen. Tarkkailijan on siis tuotettava tarkkailusta tieto, jonka perusteella pidättämiseen oikeutettu virkamies voi tehdä päätöksen suunnitelmallisen tarkkailun aloittamisesta. On siis pystyttävä perustelevaan, miksi tarkkailijan havainnon mukaan henkilö voidaan olettaa syyllistyvän rikokseen. Hallituksen esityksen HE 224/2010 vp s. 177. mukaan tarkkailu on eräänlainen poliisin keinovalikoimaan kuuluva perustoimenpide, jonka edellytyksistä ei ole tarpeen säätää.

Pakkokeinolain mukaisten salaisten pakkokeinojen käytön toimenpiteiden edellytykset ovat syytä epäillä kynnyksessä, jolloin HE 14/1985 vp s. 16. kynnys harkittaessa esimerkiksi esitutkintaan ryhtymistä ei ole asetettu kovin korkealle. Syytä epäillä kynnyksessä siis riittää, että poliisin tekemä havainto ylittää syytä epäillä kynnyksen, jolloin poliisi tulisi havainnostaan samaan tulokseen, kuin huolellisesti harkitseva ihminen havaintojensa perusteella tulisi. Päätöksentekoa varten tuotettu tieto koskisi siis sitä kynnystä, jonka perusteella jokin toimenpide tai esitutkinta aloitettaisiin. Pakkokeinojen käytön erityisten edellytysten lisäksi salaisten pakkokeinojen käytön edellytyksinä PKL 10 luvun 2 §:n mukaan on, että käytöllä voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja, tai jos käytöllä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

3.2.2 Havaintojen tekeminen poliisissa

Käsitteellistämässä ihminen käyttää tietämystään jostain käsityksen luomisessa ja muodostuksessa. Kangassalo (1999) viittaa artikkelissaan tutkimustuloksiin, joiden mukaan ihmisen käsitys muodostuu käsitteellistämisen kautta, joka johtaa henkilökohtaisten ajatusten hyödyntämiseen. Kommunikaatiossa käsitysten rakenne

eroavat informaation lähettäjän ja vastaanottajan välillä. Ne eivät yleensä vastaa toisiaan, vaan kumpikin käyttää omaa käsitteellistämistään. Asian ymmärtäminen tarkoittaa asian aseman ja roolin tietämistä sen ympäristöolosuhteissa, johon se kuuluu (Kangassalo, 1999, s. 106, 120).

Poliisin johtamisessa standardisointi mahdollistaa katutason poliisien organisaatiolle korkeamman arvon ja yleisölle poliisityön paremman ennakoitavuuden. Toisaalta vaikka standardisointi nähdään vastakohtana näkökulmalle poliisista käsityöläisammattina, toimii se suojana virheiden tekemiselle stressaavissa tilanteissa. Tietojohtoisessa poliisitoiminnassa on näkynyt pyrkimykset luoda vakaita tietoon, tai todisteisiin perustuvia parhaita toimintatapoja. Paulsenin (2019) mukaan, kun kokemusperäinen ja tieteellinen viitekehys ei riitä ammattitaitoisen päätöksen tekemiseen, on kirjallisuudessa esitetty, että poliisit usein luottavat näissä tapauksissa maalaisjärkeen (Paulsen, 2019, s. 21-23).

Poliisit arvioivat omaa toimintaansa laillisuuden näkökulmasta ja mitä se oikeuttaa heidät tekemään. Poliisit ovat sopeutettu tähän laillisuusajatteluun jo poliisikoulutuksessa ja tämän tavan oppiminen jatkuu läpi uran, kun heidän esimiehensä, syyttäjät ja tuomarit arvioivat sitä, onko poliisit noudattaneet toimiessaan lakia. Poliisia arvioidaan siis lain kautta heidän joka päiväisessä työelämässä (Meares, Tyler & Gardener, 2015, s. 298-299).

Poliisikulttuuria käsittelevässä kirjallisuudessa poliisit usein kuvaavat ammattiaan käsityöammatiksi, jossa kokemus, maalaisjärki ja tietty kyky ovat ensiarvoisia. Poliisit myös olettavat, että poliisitoimintaa ei voida opettaa, vaan se pitää oppia työtä tekemällä, tai jakamalla toisten kokemusta. Poliisin tietämyksen on katsottu sisältävän pääasiallisesti tietotaitoa, eikä tietoa miksi. Poliisin työn, kuten havaintojen tekemisen ja tutkinnan on katsottu vaativan tietynlaista taitoa, ajattelua ja vaistoja havaita erityisiä yksityiskohtia, joko rikospaikoilla, tai epäilyissä (Fyfe, Gundhus & Ronn, 2018,

s. 69). Epäily piirteinä yhdistyy laajasti poliisien maailmankuvassa ja joka päiväisissä ammatillisissa ominaispiirteissä (Crank, 2004, s. 143).

3.2.3 Havainnointitilanteet

Poliisin työtehtävät eivät ole tarkkaan määriteltyjä, joten monien tehtävien hoidossa poliisiin on luotettava hiljaiseen tietoon, maalaisjärkeen ja aavistuksiin. Jokaisella tehtävällä on omat erityispiirteensä ja ammattitaitoiset valinnat on tehtävä vuosien kokemukseen pohjautuen. Artikkelissaan Paulsen (2019) mainitsee, että norjalaisen tutkimuksen mukaan Norjan asiantuntevan poliisin sisäisen tila on kytkeytynyt kokemusperäiseen ammattitaitoon, joka käsittää aavistuksen tunteita ja intuitioita, analyysin sijaan (Paulsen, 2019, s. 21-22).

Monen tehtävän etukäteisarviointi on vaikeaa, kun sen suorittamiseksi joudutaan antamaan epäselviä, tai useita yleisiä tavoitteita, eikä tarkkoja odotuksia tulosten suhteen. Tehtävän alussa voi olla epäselvää, keitä tutkittaviksi ovat rikolliset ovat, mikä rikos kyseeseen tulee, jos sellainen on edes käsillä, tai miten tehtävä kehittyy, muuttuu ja päättyy (Marx, 1988, s. 108). Kun poliisi tunnistaa, että jotain on tekeillä, toimii hän aavistuksensa perusteella ja ryhtyy toimenpiteisiin jo ennen, kuin on jäsentänyt objektiiviset perustelut jokaiselle todisteelle, joka vähentää hänen aavistuksensa voimaa (Lerner, 2006, s. 415).

Havaittavuudella ja poikkeavuudella näyttäisi Harvey Sacksin (1972) mukaan olevan yhteys. Sillä näkemyksellä, että epäillyn olemus on muista erottuva ja vastaavasti, että syntinen voidaan nähdä, on syvä perusta. Poliisi etsii henkilöitä, joista voidaan kysyä, ovatko he pohjimmaiselta olemukseltaan uskottavia ja arkipäiväisen rentoja vuorovaikutuksessaan julkisilla paikoilla. Siihen, miten saadaan maksimoitua todennäköisyys rikollisten löytymiseen näköpiiristä, liittyy ongelmia. Henkilö saattaa olla päätelmän mukaan orientoitunut omaan olemukseensa, kuten myös rikoksellisuuteen. Poliisi keskittyy tunnistamaan henkilöt, jotka ovat huolissaan siitä,

että heidät tunnistettaisiin rikollisiksi. Kun poliisit ovat suuntautuneet etsimään olemuksista todisteita rikoksellisuudesta, käyttävät rikolliset olemuksia esteinä tunnistukselle. Jos siis olisi olemassa lista olemuksista, joiden löytämiseen poliisi olisi sitoutunut, antaisi se rikolliselle tiedon, miten välttyä poliisin havainnoilta (Sacks, 1972, s. 281-284).

Yhteiskunnassa henkilöt ovat harjautuneet sinisilmäisesti ilmaisemaan ja käyttämään sitä, miltä ihmiset näyttävät, kohtelun perustana kohtaamisissa julkisilla paikoilla. Ihmisten keskinäinen suhtautuminen toistensa olemuksiin määrittää keinot tuottaa ja hyväksyä sopivat sopivaisuussäännöt, joiden mukaan julkiset satunnaiset tapaamiset arkipäiväistyvät (Sacks, 1972, s. 283). Epäilyksen suhteen poliisi sopeutuu ihmisiin ja tapahtumiin, jotka eivät sovi joukkoon, tai jotka ovat sopimattomia ympäristöön. On oltava herkkä kaikelle taustaodotusten vaihteluille, toisin sanoen, ympäristön nähdyille, mutta usein huomaamattomille ominaisuuksille. Rikoksentekijät esiintyvät niin, että heidän ulkoisen olemuksensa perusteella heitä voidaan pitää normaaleina (Goold & Loftus, 2012, s. 279). Poliisin salassa suorittama valvonta vaatii henkilökohtaista tietämystä siitä, miltä asioiden tulisi näyttää, mutta myös sitä laajaa tietämystä, miltä asioiden ei tulisi näyttää. On siis välttämätöntä, että poliisien kulttuuritietämys suuntautuu kykyyn erottaa tarkasti yhdenmukaisuus ja epäjohdonmukaisuus (Goold & Loftus, 2012, s. 283).

Poliisien epäily yhdistää kognition toimintaan. Epäily on laillinen pelinavaus, jonka kautta poliisin havainnointitaidoista tulee perusta puuttua kansalaisen elämään. Epäileminen on uskomista toiminnan, tai tapauksen olevan jotain pahaa, väärää, tai haitallista ilman todisteita, tai vähäisillä todisteilla. Se, että epäilylle olisi laillinen perusta on ristiriidassa epäilyn kulttuurisen ulottuvuuden kanssa, jota Crank (2004) kutsuu epäilyn kuudenneksi aistiksi. Tämä kuudes aisti ei perustu kykyyn kerätä tarvittavat todisteet epäilyn kiinniottamiseksi, vaan kykyyn tunnistaa väärintekijät niukimpienkin vihjeiden perusteella. Se on juuri siinä epäilyksen ilmaisemattomuuden vaiheessa, kun poliisin todelliset taidot astuvat esiin ja tulevat huomatuksi

kollegoidensa keskuudessa. Ne, jotka pystyvät ilmeisenkin puutteellisesta ja merkityksettömästä informaatiosta kasaamaan kokonaisuuden ja käyttämään siinä kuudetta aistia, saavat tunnustusta ja heidän asemansa vahvistuu. Epäily on poliisin erityinen kädentaito, jonka avulla nähdään piilotettu ja peitelty. Se ei ole taito nähdä mitä missäkin on (Crank, 2004, s. 143, 145, 148).

On siis mahdollista oppia olla ottamatta ihmisten olemusta rutiininomaisesti täydestä, vaan vaihtoehtoisesti oppia löytämään niistä sopimattomuuksia, sekä seuramaan ihmisen olemuksen vaivattomuutta, tai kiinnittämään huomiota erityispiirteisiin, jotka lopulta voivat taata olemuksen sopivaisuuden kokemuksellisen tutkimisen. On kuitenkin oletettava, että edellytykset sopimattomuuksien empiiriselle tutkimiselle ovat rajalliset, koska yleisesti ihmisten olemista ei voida kyseenalaistaa. Ei ole myöskään mahdollista todeta varmasti, minkä ominaisuuksien perusteella olemus on sopimaton (Sacks, 1972, s. 284).

Poliisin toimiessa omalla alueellaan, on heidän kohdeltava sitä normaalien esiintymisten alueena, jonka olemus perustuu taustaodotuksille. Poliisin on herkistettävä itsensä, jotta he voivat perustella tutkintaan ryhtymisen pienenkin muutoksen perusteella esiintymisissä alueella (Sacks, 1972, s. 284-285). Sacksin (1972) mukaan on kuitenkin niin, että se mikä on normaalia jollekin paikalle, on normaalia paikalle juuri sillä hetkellä. Onkin niin, että poliisin toimiessa aina tiettyinä aikoina tietyllä alueella, saavuttaa hän läheisimmän tietoisuuden vaihteluista ja johdonmukaisuuksista juuri sinä aikana ja siinä paikassa. Muuttamalla rutiinejaan, jotta rikolliset eivät oppisi tunnistamaan ja hyötymään niistä, poliisi saattaa heikentää omaa herkkyyttään huomata, että jotain on vinossa verrattuna siihen, miltä alueella normaalisti vaikuttaa, tai luottamustaan pystyä erottamaan erikoisuuden, koska normaali on laajentunut (Sacks, 1972, s. 286).

Toistuvaan rikollisuuteen osallistuvat yrittävät rakentaa itselleen sellaisen ulkokuoren, jotta hänen olemuksensa voitaisiin tietyllä alueella tulkita normaaliksi. Jos siis rikollinen

esiintyy postinjakajana, on hänen omaksuttava roolinsa niin, että vaikka hänet huomattaisiinkin jostain syystä, jäisi hänet lopulta pidättämättömille poliiseille kuva, että hän oli ympäristöön normaalisti kuuluva työntekijä (Sacks, 1972, s. 288).

Polanyi (1983) tuo esiin poliisin käyttämän keinon, jolla henkilön tietämys jostain asiasta, jota hän ei osannut pukea sanoiksi, voidaan tuoda esiin. Polanyn mukaan usein emme osaa kertoa, miten tunnistamme tuntemamme kasvot. Esimerkissään Polanyi esittää poliisin tehneen laajan kokoelman kasvojen osia, joista todistaja valitsee yksityiskohdat kasvoista, jotka hän tietää. Tällä tavalla, jos pystymme ilmaisemaan itseämme riittäväällä tavalla, on mahdollista, että voimme kommunikoida tietämyksemme kasvonpiirteistä kanssa. Tämä tapa osoittaa sen, että tämän tavan soveltaminenkaan ei muuta sitä, että todistaja tiesi aikaisemmin jotain, mitä ei osannut sanoa. Itse tietämystä emme osaa siis selittää, vaikka osaammekin yhdistellä tarjottuja kasvojen yksityiskohtia muistimme avulla (Polanyi, 1983, s. 4-5).

3.2.4 Havaintojen perusteleminen

Poliisissa on pystyttävä esittelemään tapaus päätöksentekijälle selvästi. Lisäksi esittelijällä on oltava selkeä kuva siitä, millä perusteilla päätös voidaan tehdä. On selvä etu, että päätöksentekijä luottaa tapauksen esittäjään heti alusta asti (Gottschalk & Holgersson, 2008, s. 373). Se, miten epäilty tunnustetaan ei ole kiinni poliisin ammatillisesta asemasta, vaan sen yleiset perustelut perustuvat siihen, että kaikki voivat huomata sen mahdollisuuden ja siihen, minkä päätelmän normaali ihminen siitä tekisi. Poliisi ei voi siis keskittyä pelkästään herkkyyden kehittämiseen, jota hän käyttää epäillyn tunnistamisessa, vaan hänen on myös tasapainoteltava tämän herkkyyden ja sanoin kuvailemisen kanssa sen suhteen, mikä tapauksessa herätti hänen epäilyksensä. Vaikka poliisi on oman alueensa normaalin olemuksen asiantuntija, puuttuu hänen päätelmäänsä harkitsevalta hänen erityinen tietämyksensä ja hänen kehittynyt epänormaalin tunnistamisen aisti (Sacks, 1972, s. 288).

Käytännössä lakijärjestelmät tarjoavat korvaavat kaunistelevat kiertoilmaisut, joilla poliisin omaa harkintaa voidaan valvoa. On kuitenkin niin, että poliisit joutuvat ehkä karsimaan sanomisiaan ehdottaessaan henkilöä pidätettäväksi, mutta käytännön toimintaan sillä ei ole vaikutusta. Poliisin eivät siis käytä juuri koskaan sanoja kuten aavistus, kuudes aisti, tai mututuntuma. Koko intuitiivisen ajattelun kieli tuntuu olevan poistettu heidän sanastostaan, kun he todistelevat jotain tapahtunutta. Vaikka poliisit ajan saatossa kehittyvät paremmiksi tunnistamaan, mikä on oikein ja vaikka poliisit keskenään pitävät aavistuksensa rikollisista olevan oikeassa ja, että heidän kuudes aisti on osoittautunut korvaamattomaksi kentällä, on oikeusjärjestelmä armottoman vihamielinen heidän aavistuksiaan kohtaan. Vaikka poliisi epäonnistuisikin muotoilemaan sananansa oikeusjärjestelmää tyydyttäväksi, tai ilmaisemaan itseään liukaskielisesti, ei se tarkoita, että poliisi olisi toiminut järjettömästi ottaen huomioon tilanteen todenperäisyys (Lerner, 2006, s. 405, 413-414, 466).

4 Tutkimusmenetelmät ja materiaali

Tämä tutkimus toteutettiin laadullisena tapaustutkimuksena, jossa haastateltiin Helsingin poliisilaitoksen tarkkailutehtävissä työskenteleviä henkilöitä. Tutkimuksen empiirisen aineiston kerääminen toteutettiin puolistrukturoituna kvalitatiivisena haastattelututkimuksena, jonka tarkoituksena oli auttaa lisäämään ymmärrystä hiljaisesta tiedosta ja kartoittaa, miten sen eri muodot ilmenevät poliisin tarkkailutoiminnassa. Aineistoa analysoitiin sisällönanalyysin menetelmällä järjestelmällisesti luokittelemalla, jonka jälkeen sitä käsiteltiin fenomenologisesti.

Tapaustutkimus on tutkimustapa, joka sisältää erilaisia aineistoja ja menetelmiä. Tapaustutkimuksessa tapaus, eli kohde on useimmiten tapahtumankulku, tai ilmiö. Tapaustutkimuksessa kuvataan ilmiötä tarkkapiirteisesti, tai perusteellisesti. Yksi tärkeimmistä kysymyksistä laadullisessa tapaustutkimuksessa voisi olla: *mitä voimme oppia tapauksesta?* Tapaustutkimuksessa on syytä erottaa tapaus ja tutkimuksen kohde. Tutkimuksen kohteella viitataan asiaan, jota tapaus ilmentää (Bamberg, Laine & Jokinen, 2007, s. 9-10).

Tässä tutkimuksessa poliisin tarkkailutoimintaa voitaisiin pitää tapauksena, jolloin tutkimuksen kohde olisi hiljaisen tiedon eri muotojen ilmentyminen ja kokeminen tarkkailutehtävällä yksittäisen poliisin näkökulmasta.

Tapaustutkimuksella on mahdollista tutkia uudenlaisia ilmiöitä, kehittää ideoita ja teoreettisia näkemyksiä, sekä testata ja laajentaa, tai täsmentää aiemmin esitettyjä teorioita. Tutkimuksen analyyttiset kehykset perustuvat aikaisempiin tutkimuksiin, kirjaisuuteen, tai tutkijan omiin ajatuksiin (Bamberg ja muut, 2007, s. 19). Tapaustutkimuksessa on mahdollista pysyä muutamassa, tai jopa vain yhdessä havaintoyksikössä. Kun keskitytään kvalitatiivisesti yhteen tapaukseen, voidaan selvittää esimerkiksi spesifisten toimintojen yhteyttä olosuhteisiin ja tilanteisiin (Hirsjärvi & Hurme, 2015, s. 58-59).

Tapaustutkimuksessa asiantuntijahaastattelulla pyritään hankkimaan tietoa tutkittavasta ilmiöstä, tai prosessista haastatteleamalla henkilöä sen tiedon vuoksi, jota hänellä oletetaan olevan. Haastateltavat valitaan aseman, tai osallisuutensa perusteella tutkittavana olevassa prosessissa (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen, 2010, s. 313).

4.1 Haastattelut

Tutkimuksen aineisto kerättiin haastattelulla, koska siten ajateltiin saatavan parhaiten kuuluviin haastateltavien omat ajatukset ja käsitykset tutkittavista käsitteistä. Haastattelumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua haastattelua, jossa kaikille haastateltaville esitettiin tiettyjä yhtenäisiä teemoja käsitteleviä kysymyksiä etukäteen tehdyn haastattelurungon mukaisesti. Kysymysten järjestys saattoi olla jokaisen haastateltavan kohdalla eri, eikä kysymykset olleet sanamuodoltaan välttämättä samanlaisia. Haastattelurungon lisäksi haastateltaville esitettiin täydentäviä kysymyksiä, koska vastaukset eivät olleet sidottu valmiisiin vastausvaihtoehtoihin.

Tutkimushaastattelut eroavat toisistaan lähinnä strukturointiasteensa perusteella. Formaaleiden haastatteluiden lisäksi muita haastattelulajeja ovat strukturoimaton haastattelu, puolistrukturoitu haastattelu, teemahaastattelu, syvähaastattelu, sekä kvalitatiivinen haastattelu. Haastatteluissa tutkijan tehtävänä on kuvata haastateltavan ajatuksia, käsityksiä, kokemuksia ja tunteita. Se on ennalta suunniteltua ja päämäärähakuista, sekä informaation keräämiseen tähtäävää (Hirsjärvi & Hurme, 2015, s. 41-44).

Puolistrukturoidusta haastattelusta ei ole olemassa yhtä selkeää määritelmää. Tässä menetelmässä kaikkia haastattelun näkökohtia ei ole lyöty lukkoon, eikä vastauksia ole sidottu vastausvaihtoehtoihin. Kysymykset ovat kuitenkin samat kaikille haastateltaville, mutta niiden sanamuotoa ja järjestystä voidaan muuttaa (Hirsjärvi & Hurme, 2015, s. 47).

Teemahaastattelussa haastattelu on kohdennettu tiettyihin keskusteltaviin teemoihin. Siinä voidaan tutkia yksilön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia, sekä tunteita ja siinä korostetaan haastateltavien elämysmaailmaa ja määritelmiä tilanteista rajoittamatta sitä, miten syväälle aiheen käsittelyssä mennään. Teemahaastattelu etenee tiettyjen teemojen varassa ilman yksityiskohtaisia kysymyksiä, jolloin haastateltavien omat tukinnat ja asioille antamat merkitykset otetaan huomioon. Se on lähempänä strukturoimatonta haastattelua ja siksi luokitellaan puolistrukturoiduksi haastatteluksi, koska haastattelun aihepiirit ja teemat ovat kaikille samat (Hirsjärvi & Hurme, 2015, s. 47-48).

Teemahaastattelussa etukäteen valitut teemat perustuvat tutkittavasta ilmiöstä jo tiedettyyn. Teemojen sisältävät kysymysten suhde tutkimuksen viitekehykseen vaihtelee kokemusperäisten havaintojen sallimisesta tiukasti etukäteen tiedetyissä kysymyksissä pidättäytymiseen. Teemahaastattelussa pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimustehtävän mukaisesti, mutta toteutus voi vaihdella avoimen haastattelun ja strukturoidusti etenevän haastattelun välillä (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 65).

Fenomenologisessa haastattelussa pyritään mahdollisimman avoimeen, luonnolliseen ja keskustelunomaiseen tapahtumaan. Haastattelu antaa tällöin haastateltavalle mahdollisimman paljon tilaa, jolloin tutkijalla on mahdollisuus saada tietoa jostain tietystä aihepiiristä. Tavoitteena haastattelussa fenomenologisessa tutkimuksessa on toisen ainutlaatuinen yksilöllinen kokemus, eikä siinä puhuta yleisistä käsityksistä, kuten mielipiteistä ja uskomuksista (Valli & Aaltola, 2018, s. 33-34).

4.1.1 Tutkittavat

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole pyrkiä tilastollisiin yleistyksiin, vaan siinä pyritään esimerkiksi kuvaamaan ilmiöitä, tai tapahtumia, ymmärtämään jotain toimintaa ja antamaan ilmiölle teoreettisesti mielekäs tulkinta (Tuomi & Sarajärvi,

2018, s. 73). Onkin siis tärkeää, että tutkimuksessa tieto tutkittavasta ilmiöstä kerätään henkilöiltä, jotka tietävät ilmiöstä mahdollisimman paljon, tai joilla on asiasta omakohtaista kokemusta ja asiantuntemusta (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 73; Vilkkä, 2015, s. 88). Aineiston kokoa ei voida opinnäytetöissä pitää merkittävimpinä kriteereinä, koska aineisto on pääsääntöisesti pro gradu -töissä pieni, tai vähäinen. Ottaen huomioon työmäärän kohtuullisuus ja tutkimuksen tavoite, voidaan 6–8 haastateltavaa pitää sopivana määränä (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 73-74).

Tähän tutkimukseen valittiin haastateltavat harkinnanvaraisesti niiden henkilöiden joukosta, joiden tiedetään tekevän tarkkailua työkseen. Harkinnanvaraiseen valintaan liittyi myös tietoa siitä, että yksikään haastateltava ei ollut juuri poliisiin perustutkinnosta valmistunut tai tarkkailutehtävissä juuri aloittanut henkilö. Tätä haastateltavien valintatapaa voidaan perustella sillä, että valitussa analyysimenetelmässä pyritään keräämään haastateltavien kokemuksellista suhdetta hiljaiseen tietoon, jota voidaan oletettavasti olevan enemmän pidemmän työkokemuksen omaavalla henkilöllä.

4.2 Analyysimenetelmät

Laadullisessa analyysissä aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena. Analyysin tarkoituksena on ratkaista arvoitus johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden perusteella tekemällä merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä. Johtolankoina toimii pelkistetyt havainnot, joiden tulkinnan vaiheessa viitataan muihin tutkimuksiin, tai teoriakirjallisuuteen. Merkitystulkintojen, tai arvoituksen ratkaisemiseksi raakahavainnoista ja koko empiirisestä aineistosta etsitään vihjeitä. Arvoitusten ratkaisemisen yhteydessä saattaa syntyä aineiston osien uusia operationalisointeja, tai pelkistämisen vaiheita, mutta johtolankoina käytetään myös ihmisten erityisiä tapoja ilmaista jonkin asian (Alasuutari, 2011, s. 30, 36-37).

4.2.1 Sisällönanalyysi

Laadullisen tutkimuksen kaikissa tutkimuksen perinteissä voidaan käyttää sisällönanalyysia, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikonaisuuksiin. Monet analyysimenetelmät perustuvat juuri sisällönanalyysiin, jos teoreettinen kehys koskee juuri kirjoitettujen, kuultujen ja nähtyjen sisältöjen analyysina. Sisällön analyysi kuuluu siihen laadullisen tutkimuksen osaan, jossa analyysiin voidaan soveltaa suhteellisen vapaasti monenlaisia teoreettisia lähtökohtia (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 78).

Yksittäisenä metodina sisällönanalyysin menetelmällä voidaan väljässä merkityksessä ymmärrettäviä dokumentteja analysoida systemaattisesti, sekä objektiivisesti ja saada tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty ja yleisessä muodossa oleva kuvaus. Sisällönanalyysillä järjestetään kerätty aineisto johtopäätösten tekoa varten (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 87). Laadullisella sisällönanalyysilla tarkoitetaan usein aineiston analyysin luokitteluvaihetta, mutta yksinään se ei analyysiksi riitä (Ruusuvuori ja muut, 2010, s. 15).

Haastattelun aineiston analyysin toisiinsa liittyviä osatehtäviä ovat luokittelu, analysointi ja tulkinta. Luokittelussa aineisto käydään järjestelmällisesti läpi. Läpikäyntiä määrittää tutkimusongelma, keskeiset käsitteet ja lähtökohdat, joiden perusteella aineisto voidaan jakaa luokkiin yhtäläisyyksien, tai eroavaisuuksien löytämiseksi ja analyysin tekemisen tueksi. Tyypillisesti laadullisessa analyysissä aineisto ja tutkimusongelma ovat keskenään tiiviissä vuoropuhelussa. Suoria vastauksia alkuperäiseen tutkimusongelmaan harvoin kuitenkaan löydetään (Ruusuvuori ja muut, 2010, s. 10, 14).

4.2.2 Haastatteluaineiston luokittelu

Aineisto luokiteltiin teoriaan pohjautuen viiteen eri pääteemaan. Ensimmäinen teema, jossa käsiteltiin hiljaisen tiedon ilmentymistä tarkkailussa, jaettiin vielä kolmeen

erilliseen alateemaan. Haastatteluaineisto litteroitiin ja värikoodattiin 11:sta eri teoriasta nousseeseen seikkaan siitä, miten hiljaista tietoa kirjallisuudessa, tai aikaisemmissa tutkimuksissa on luonnehdittu.

Kuva 1. Aineiston luokittelu

4.2.3 Analyysimenetelmä

Usein laadullisen analyysin yhteydessä puhutaan induktiivisesta ja deduktiivisesta analyysistä. Jako perustuu päättelyn logiikkaan, joka on joko aineistolähtöinen (*induktiivinen*), tai teorialähtöinen (*deduktiivinen*). Kolmas tieteellisen päättelyn

logiikka on teoriasidonnainen, eli (*abduktiivinen*) päättely. Aineistolähtöisessä analyysissä aikaisemmilla havainnoilla, tiedoilla tai teorioilla ei ole merkitystä analyysin toteuttamisen ja lopputuloksen kannalta. Teorialähtöinen analyysi nojaa johonkin tiettyyn teoriaan ja sen taustalla on tarkoitus testata teoriaa uudessa kontekstissa. Teoriaohjaavassa analyysissä on usein kyse abduktiivisesta päättelystä, jossa tutkija pyrkii yhdistelemään aineistolähtöisyyttä ja valmiita malleja, jonka tuloksena saattaa syntyä aivan jotain uuttakin (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 80, 82).

Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee lähtökohdiltaan aineiston ehdoilla, kuten aineistolähtöinen analyysi, mutta eroaa siinä, miten abstrahoinnissa, eli käsitteellistämisen vaiheessa, aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin. Teoreettisia käsitteitä ja johtopäätöksiä muodostetaan aineiston käyttämistä kielellisistä ilmaisuista erottamalla tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja yhdistelemällä luokituksia (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 93, 98).

Sisällönanalyysia voidaan käyttää fenomenologisessa tutkimuksessa ihmisten kokemusten kuvaamisessa. Fenomenologiassa pyritään ymmärtämään juuri tätä inhimillisen kokemuksen merkityksen ja elämyksen suhdetta maailmaan (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 16, 30-31). Tarkkaa kuvausta fenomenologisesta metodista ei ole mahdollista esittää, vaan sitä sovelletaan tutkimuksen erityislaatuisuuden pohjalta. Tekijät käyttävät tilannekohtaista harkintaa, jotta haastateltavien kokemukset ja ilmaisuiden merkitykset saavutettaisiin tutkimukseen parhaiten soveltuvilla toimintatavoilla mahdollisimman autenttisine (Valli & Aaltola, 2018, s. 30).

Fenomenologisessa ajattelussa on yhteistä se, että ihmisten nähdään rakentuvan suhteessa maailmaan ja heidän myös rakentavan sitä. Jokaisella on oma kokemuksellinen suhde ja perspektiivi erilaisiin elämänpiirissä oleviin ihmisiin, tapahtumiin, esineisiin ja ilmiöihin, eikä ihmistä voi ymmärtää tästä irrallaan. Perusmuotona ihmisen ja maailman välillä onkin juuri kokemuksellisuus, jolloin elämä ei ole olemassa ensisijaisesti käsitteellisen ajattelun kautta. Fenomenologiassa

korostetaankin juuri tätä yksilön perspektiiviä maailmasuhteestaan. Todellisuus näyttäytyy ihmisille intentionaalisena, eli merkityksellisenä kokemuksena, jolloin havainnoissa kohde näkyy havaittajan pyrkimysten, kiinnostusten, tai uskomuksen valossa. Kokemusten tutkimisessa tutkitaan merkitysisältöä ja sen rakennetta. Merkitykset, joilla yksilöt kokevat maailman, eivät ole olemassa synnynnäisesti, vaan ne syntyvät yhteisöissä, joissa yksilöt kasvavat (Valli & Aaltola, 2018, s. 25-26).

Fenomenologisessa analyysissä on tavoitteena kuvata haastateltavan kertomus mahdollisimman alkuperäisesti, kuitenkin niin, että kuvauksessa keskitytään siihen, mikä kuuluu tutkimuksen piiriin ja on olennaista tutkimuksen kannalta. Erilaisista merkityksistä pyritään muodostamaan kokonaisuuksia, joista on mahdollista selkeämmin hahmottaa tutkittava kokonaisilmiö. Ilmiön ymmärtäminen tarkoittaa sen olennaisten puolten välisten suhteiden ja ilmiön moninaisuuden ymmärtämistä. Lopulta tutkittavasta ilmiöstä luodaan kokonaiskuva, joka on selvitetty koetun ilmiön olemuksen merkitysrakenne (Valli & Aaltola, 2018, s. 36-37, 39).

4.2.4 Analyysin toteutus

Haastattelut toteutettiin kuukauden aikana ajalla 7.7.2020 – 7.8.2020. Haastattelut tallennettiin digitaalياهوurilla, jonka jälkeen haastattelut litteroitiin. Tutkimuksen teoriaosuudessa esitellyt käsitteet jaettiin 11 hiljaista tietoa koskevaan seikkaan, joiden mukaan teoria ja litteroitu aineisto värikoodattiin. Aineisto ryhmiteltiin vastaamaan teoriassa esitettyjä aiheita, jolloin haastateltavien kokemusten kuvaaminen, vertaaminen ja liittäminen teoreettisiin käsitteisiin, sekä aikaisempiin tutkimuksiin oli johdonmukaista.

4.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa korostuu analyysin systemaattisuuden ja tulkinnan kriteerit. Analyysissa tehdyt valinnat, rajaukset ja analyysia ohjaavat periaatteet avataan ja lukijalle näytetään, mistä aineisto koostuu. Laadullisessa tutkimuksessa puhutaan läpinäkyvyydestä ja yleistettävyydestä siinä mielessä, että tiettyjen havaittujen seikkojen voidaan olettaa jossain määrin olevan yhteisesti jaettuja (Ruusuvoori ja muut, 2010, s. 21-22).

Tutkimuseetiikalla tarkoitetaan yleisesti sovittuja pelisääntöjä ja hyvän tieteellisen käytännön noudattamista. Hyvässä tieteellisessä käytännössä tutkijat noudattavat tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmiä, jotka ovat eettisesti kestäviä ja tiedeyhteisön hyväksymiä. Tiedonhankinta perustetaan hyvässä tieteellisessä käytännössä oman alan kirjallisuuden tuntemukseen, havaintoihin ja oman tutkimuksen analysointiin. Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti tutkimukset suunnitellaan, toteutetaan ja raportoidaan laadukkaasti. Lisäksi hyvää tieteelliseen käytäntöön kuuluu avoimuus rahoituslähteistä ja tietojen salassapitovelvollisuudesta, sekä kunnioitus tutkittavia kohtaan (Vilkka, 2015, s. 26, 30).

Tässä tutkimuksessa haastateltavien määrä rajautui kahdeksaan henkilöön. Haastateltavien lukumäärä olisi voinut olla suurempi ja haastattelumateriaalia olisi voitu kerätä laajemmin, mutta haastatteluiden aikana oli huomattavissa vastausten vahva yhdenmukaisuus. Tämän vastausten yhdenmukaisuuden vuoksi, voidaan pitää perusteltuna sitä olettamusta, että uudet haastateltavat eivät olisi tuoneet aineistoon uusia näkökulmia.

5 Empirian raportointi

Haastattelussa pyrittiin selvittämään, miten hiljaisen tiedon on koettu näkyvän haastateltavien työssä. Haastattelun alussa haastateltaville kerrottiin lyhyesti hiljaisen tiedon tässä tutkimuksessa tarkoittavan käsitteitä, kuten intuitio, mututuntuma, maalaisjärki ja kuudes aisti. Käsitteiden tarkemmat merkitykset ja määritelmät jätettiin tietoisesti avaamatta, jotta haastateltaville jäisi tilaa kertoa omista tuntemuksistaan, sekä kokemuksistaan omin sanoin. Haastateltaville kerrottiin myös, että tarkkailu - sanalla tässä tutkimuksessa tarkoitettaisiin kaikkea sitä tarkkailuun liittyvää työtä, missä nimenomaisesti tehdään havaintoja. Tarkkailulla ei tässä tutkimuksessa tarkoiteta niinkään tarkkailuun liittyvää poliisitaktiikan mekaanista osaamista.

Haastatteluun valikoitiin 8 Helsingin poliisilaitoksessa työskentelevää poliisimiestä, joiden päivittäisiin tehtäviin kuuluu tarkkailu, tai sellaisten havaintojen tekeminen, jonka voidaan katsoa olevan rinnastettavissa tarkkailussa tehtävään havainnointiin. Haastateltavien koulutustaustasta löytyi peruskoulun lisäksi toiseen asteen koulutuksia, kuten lukio ja ammattikoulu. Yhdellä haastateltavalla on korkeakoulututkinto. Poliisin perustutkinnon lisäksi haastateltavilla osalla on poliisiorganisaation tarjoama esimieskoulutus alipäällystötehtäviin. Kahdeksan haastateltavan keskiarvoinen virkaikä on 17 vuotta. Mediaani virkaikä vuosina haastateltavilla on 15,5 vuotta. Virkaiältään nuorin haastateltava on toiminut poliisin virassa 11 vuotta ja vanhin 31 vuotta.

Haastateltavat ovat pääsääntöisesti toimineet virkauransa alussa kenttätehtävissä ja perustutkintatehtävissä. Viiden haastateltavan kohdalla on työskennelty poliisin kenttä- tai perustutkintatehtävissä keskiarvoisesti noin 6 vuotta, ennen siirtymistä tarkkailua sisältäviin tehtäviin. Mediaani virkaikä tarkkailutehtävissä työskentelevillä haastateltavilla on 9,5 vuotta. Keskiarvoisesti tarkkailutehtävissä, joka haastateltavien tapauksessa tarkoittaa kenttävalvontatehtäviä, tarkkailuyksikön tehtäviä, sekä rikostiedustelutehtäviä, joihin sisältyy tarkkailua, on toimittu 10 vuotta. Vähiten aikaa tarkkailutehtävissä työskentelevä haastateltava on toiminut tarkkailua sisältävissä

tehtävissä 4 vuotta. Pisin ura tarkkailutehtävissä toimineella haastateltavalla on kestänyt haastatteluajankohtaan mennessä 20 vuotta.

5.1 Tarkkailu Helsingin poliisilaitoksessa

Kuvailuissaan tarkkailusta, tarkkailutehtävästä tai kenttävalvonnasta haastateltavat luonnehtivat tarkkailua yleisesti monimuotoiseksi toiminnaksi, jonka tarkoitus vaihtelee tehtävien mukaan. Perusluonteeltaan tarkkailu on kuitenkin havaintojen tekemistä ja tiedonhankintaa jonkun seikan selvittämiseksi. Poliisin tekemällä tarkkailulla on oltava aina jokin tarkoitus ja toiminnan on oltava johdettua, etenkin tehtävän liittyessä sellaisen asian selvittämiseen, jota jokin toinen poliisi on tarkkailuryhmältä pyytänyt. Tällöin tarkkailuryhmä pyrkii tuottamaan sen tiedon parhaalla mahdollisella tavalla ja dokumentoimaan sen. Yksikertaisimmillaan tarkkailun tarkoitus voisi olla selvittää, mihin kohdehenkilö on tiettyinä ajankohtana menossa, ketä hän tapaa, tai mitkä ovat tämän henkilön päivärutiinit.

...tää tarkkailu, tää ei oo meille niin ku se tehtävä [...] me tehään ja tuotetaan tietoa tutkinnalle. [...] me vaan tuotetaan sitä tietoa, me annetaan niin ku virka-apua, me tuotetaan, jos he halua tietää, [...] ni me tuotetaan vaan tietoa heille, annetaan heille. Me ei tehä ite päätelmiä, ei ite puututa tutkintaan juurikaan. [...] me ei sinänsä juurikaan tiedetä siitä muuta ku semmoset oleelliset asiat meille.

”Ja sit on perustehtävä on oikeastaan se, että sun pitää nähdä, tehä havaintoja, tehä oikeita havaintoja ja ehkä lukee se, että milloin on, milloin tapahtuu sellaista, että toi on nähtävä, vaikka pienellä riskillä”

Tarkkailu voi sisältää henkilön, tai henkilöiden, tilan, tai johonkin ympäristöön liittyvien seikkojen havainnointia, seuraamista, sekä näistä tehtyjen havaintojen ja tapahtumien tallentamista sekä dokumentointia. Tarkkailussa saatetaan käyttää poliisin teknisiä menetelmiä tarkkailun tukena tai esimerkiksi jonkin havainnon tallentamiseen.

...tarkkailutehtävä voi olla sellainen, että se annetaan, annetaan ja kerrotaan tapauksesta, että vaikkapa epäillään, että jossain nyt vaikkapa tapahtuu joku rikos [...]. Ja sitten pyydetään tarkkailemaan ihan yleisesti, mitä tahansa siinä ympärillä, etsimään merkkiä siitä, että pitääkö tieto paikkaansa. Tai sitten voi olla paljon tarkempi, esimerkiksi että annetaan suoraan yksi henkilö, tai vaikka yksi auto, tai tällöinen helposti yksilöitävä asia, mitä sitten vaan toivotaan, että seurataan ja kertokaa, mitä tapahtuu.

Ennalta määriteltyjen tehtävien lisäksi tarkkailu saattaa olla itseohjautuvaa ja paljastavaa, eli sellaisen seikan havainnointia, onko tarkkailtavan kohteen toiminta rikokseen viittaavaa, vai ei. Itseohjautuvassa työssä on tarkkailijan pidettävä silmät auki ja huomioida sellaisia asioita, jotka viittaavat sellaiseen toimintaan, mihin poliisin tulisi mahdollisesti puuttua. Tarkkailutehtävän ulkopuolella tarkkailijan kädet eivät ole sidotut, vaan hän voi vaihtaa tarkkailun kohdetta sen mukaan, mitä tarkkailija sillä hetkellä pitää tärkeänä.

”Kenttävalvonta työnä on sellainen sekasalaatti, et se on niin kuin kaikkea. Ja tehtiin mitä tahansa, niin se voi olla samalla kuin tiedonhankintaa ja tarkkailua”

Haastateltavat nimeävät tarkkailun olevan tiedonhankintamenetelmä, jolla tuotetaan tietoa rikoksen paljastamiseksi tai estämiseksi, näytön hankkimiseksi esitutkintaan tai tutkinnan suuntaamiseksi. Tarkkailulla voidaan tukea organisaatiota sen tavoitteiden saavuttamisessa tai rikosentekijöiden vastuuseen saattamisessa. Tarkkailulla tuotettu tieto voi olla välittömästi havainnon jälkeen hyödynnettävää, tai myöhemmin jalostettuna käytettävissä jossain toisessa yhteydessä.

Se on oikeestaan sellainen imuri, joka imee koko ajan kaikkea. Sit sitä tänä päivänä niinku enemmän ja enemmän, sitä seulotaan. [...] minä nään tuolla jotain, niin mistä mä tiedän, miten mä löydän sen, niin kuin tavotan sen ihmisen, kuka kaipaa sitä tietoa. [...] Kaikki näkee kauheesti kaikkea, mut miten sitten niin kuin saadaan langat yhdistettyä?

5.2 Käsitukset hiljaisesta tiedosta

”Et ei sitä, ei voi kuvitella että mututiedolla kukaan saisi tuomioita, eikä pitäiskään saada, vaikka sä tiedätkin että toi sen on tehnyt”

Haastateltavat näkevät yhtenevän mustavalkoisesti säännösten ja hiljaisen tiedon välisen suhteen. Hiljainen tieto koetaan kuitenkin sellaiseksi, mihin lailla ei voida puuttua. Hiljaisella tiedolla havaittujen seikkojen pitää sisältää jotain konkreettista, joka voidaan liittää säännöksen tunnusmerkistöön, tai mistä tarkkailija voisi mennä oikeussaliin todistamaan. Yksi haastateltava tuo kuitenkin esiin myös säännösten ongelmallisuuden siitä, että lainsäädäntö saattaa vaatia liikaa.

Semmosta tuntemusten tasapainoiluahan se aikapitkälle on että, niin ku siel on paljon semmosta minkä niin ku hiljanen tieto tuo ihan varmasti pohjaa sille hyvälle menestykselle ja niiden oikeitten asioiden esiin tuomiseen [...] hiljanen tieto on jossain kuitenkin semmosta veikkausta ja todennäköistä ni sit se voi johtaa myös harhaan.

Hiljainen tieto nähdään liittyvän toiminnan ohjaamiseen, että tarkkailijan on edes mahdollista tehdä sellaisia oikeita havaintoja, joilla voi olla merkitystä myöhemmin myös oikeuskäsittelyssä. Tarkkailijan on ymmärrettävä ero, mitä hänen on mahdollista tehdä perustuen hiljaiseen tietoon ja mitä edellytyksiä säännökset toiminnalle antavat.

No ehkä mä nään sen niin, että sillä hiljasella tiedolla niin ku pitää rakentaa jotain konkreettista, että asiasta riippuen tietysti, mutta aika vähän tulee semmosta mieleen, että niin ku ois hiljasen tiedon varassa pelkästään [...] se on niin ku semmonen tausta siellä, minkä mukaan perustaa sitä tekemistä ja hakee faktaa ympärille.

Haastateltavien mukaan on yleisinä ominaisuuksina tarkkailijalla, jotta tarkkailussa voi onnistua, oltava havaintojen tekokykyä, kärsivällisyyttä ja pitkäjänteisyyttä, sekä ryhmätyötaitoja. Lisäksi tarkkailijan pitää olla motivoitunut työhönsä, ahkera, utelias ja innostunut. Tarkkailijalla tulee olla riittävä ymmärrys itse tarkkailusta ja poliisitoiminnasta yleisesti, jotta tarkkailija osaa kohdistaa oman havainnointinsa juuri oleellisiin seikkoihin. Hänen on myös osattava tunnistaa sellaisia tutkinnan kannalta merkityksellisiä seikkoja, jotka vievät sitä eteenpäin.

Se on tietyllä lailla, se on niin ku uskaltaisin väittää, että mennään sinne kokemuksen puolelle, eli sä oot vaan kokemuksen kautta vaan sä oot niissä oikeissa paikoissa, sä oot oikeella lailla, sä kiinnität huomiota oikeisiin asioihin, sen takia, että sul on sellanen niin kun hiljanen tieto, niin kun miten niin ku asiat yleensä toimii, tai mikä siinä on ja sitä kautta sä oot siellä tekemässä niitä havaintoja.

Jotta tarkkailussa voidaan onnistua yksilönä tai ryhmänä, on koko ryhmän jäsenten osattava tarkkailun mekaaninen ja tekninen suorittaminen. Tarkkailijoilla tulee olla aluetuntemusta ja yleistietämystä eri alueiden erityispiirteistä. Tarkkailijan on ymmärrettävä oman suorittamisen lisäksi myös tarkkailun laajempi mittakaava. Ammattitaidon lisääntyessä myös yleinen ymmärrys tarkkailun kokonaisuudesta lisääntyy, siitä miten muut ovat sijoittuneet, mitä kukin ryhmän jäsen tekee ja miten oma tekeminen vaikuttaa tarkkailutehtävään.

Eli ne yksittäiset tarkkailijat ja se tarkkailunjohtaja, et ne toimii yhteen, kaikki tekee siellä niitä oikeita valintoja, ratkasuita, päätöksiä ja lopputulemana on se, että se tiimi tekee sen työn, jolloin me saadaan tavallaan se, mitä sieltä on lähetty hakemaan.

Suurin osa haastateltavista mainitsevat tarkkailussa onnistumisen edellytykseksi sen, että tarkkailija osaa sulautua ympäristöönsä, tavallisten ihmisten keskuuteen siten että tarkkailijaa ei tunnisteta poliisiksi. Tarkkailijalla on oltava hyvä itseluottamus ja hänen on osattava olla tilanteessa kuin tilanteessa rennosti, huomiota herättämättä, luonnollisesti, eikä hän saa erottua olemuksellaan tai käytöksellään.

Semmonen hyvä itseluottamus pitää olla, et jos ei niin ku jos ei luota omaan itteensä ja omaan tekemiseen, ni siit ei oikein miltään kannalta tuu oikeen yhtään mitään, et sitä ei saa niin ku pelätä sitä esimerkiksi sitä, et se havaitsee se tarkkailtava että toi tarkkailee.

Tarkkailijan on uskallettava olla kuitenkin röyhkeä, on uskallettava nähdä, mennä paikkoihin ja pystyttävä suorittamaan hänelle annettu tehtävä. Tarkkailijan tulee uskaltaa tehdä omia ratkaisuja ja päätöksiä, jotta annetussa tehtävässä, tai jonkin selvitetävän seikan kaivamisessa voidaan onnistua.

”Sit se vaatii myös sen, että tekee niitä, että pystyy tekemään havaintoja. Että niin sanotusti pystyy katsomaan ja ajattelemaan samaan aikaan, että nyt tapahtuu jotakin”

5.3 Hiljaisen tiedon ilmentyminen tarkkailussa

”Kyl siinä on niin ku, ihmisen niin ku, tunnetason asioita. Ja ihmiset kokee asioita ja tuntee asioita eri tavalla. Kyl se on niin ku siitä aika pitkälti kyse. Ja sit just et millä tavalla sä luotat sun fiilikseen jostakin asiasta.”

Tilanteessa, jossa haastateltaville tarkkailussa syntyy epäily jostain, näyttäytytunteena, että kaikki tilanteessa ei ole kunnossa. Tilanne voi olla jotain konkreettista rikolliseen toimintaan liittyvää, tai epäily voi herätä henkilön normaalista poikkeavasta käytöksestä. Tarkkailtavan henkilön käyttäytymisen kuvataan muuttuvan sellaisena ajankohtana, kun on oletettavissa, että jotain on tapahtumassa. Tarkkailijat saattavat nähdä henkilön käyttäytyvän tietyllä lailla pitkään kestäneen tarkkailun aikana, jolloin normaalista poikkeava käytös huomataan helposti ja tilanne tunnistetaan epäilyttäväksi.

Riittävän kauan, kun on tehny, sä niin kun ensinnäkin sä näät, jos joku asia tai ihminen se ei kuulu siihen paikkaan, et se tulee tavallaan sellanen, et siin on siinä tilanteessa on jotain sellasta, mitä on vaikee pukee sanoiks tai siinä, mitä siinä on, ni se on jotenkin se et se ei kuulu siihen paikkaan.

Poikkeuksellinen tai outo käytös on tunnistettavissa yleisen elämäkokemuksen kautta. Rikollisten käyttäytymistä voidaan oppia tunnistamaan myös toistojen ja tarkkailijalle kertyneen kokemuksen kautta. Konkreettisina seikkoina epäilyttävästä henkilöstä haastateltavat listaavat tarkkailtavan käytöksen muuttumisen, ajotavan, muun liikkumisen ja esimerkiksi tavan, miten epäilty katsoo tarkkailijaa. Näiden seikkojen perusteella tarkkailijalla on mahdollisuus tehdä päätelmiä henkilön tarkoitusperistä. Epäilyksen syntymiseen saattaa myös vaikuttaa taustatiedot jostain alueesta, jossa tarkkailtava henkilö esimerkiksi ikään kuin odottaa jotain. Yleisesti henkilö, tai esimerkiksi auto saattaa näyttäytyä vääränlaisena tietyssä paikassa. Henkilön ulkoinen

olemus saattaa tästä syystä kiinnittää tarkkailijan huomion. Nämä seikat ovat monesti riippuvaisia ympäristöstä, missä havainto tehdään.

No varmaan se nousee sieltä esille niin ku kokemuksen myötä, että jos sä oot jonkun tietyn tilanteen nähny ja eläny aikasemmin ni sit se pistää sun silmään, tai jonku henkilön käyttäytyminen ne on vaikka tietynlaista ni sit sä yhität sen siihen aikasempiin että tässä onkin nyt kyseessä että tää henkilö suunnittelee jotain rikollista toimintaa [...].

Se vaan se jotenkin herää siin, et toi ei nyt jotenkin kuulu tohon. Väärä auto, väärä henkilö, ei sovi sinne, tai sit sopii, kaikki sopii liian hyvin sinne. [...] normaalista poikkeava, se kiinnittää aina huomion. Jos ihmiset hoitaa asioitaan, ne tulee ja menee, mut kaikenlainen seisoskelu ja postaaminen, niin se on sellasta, että.

Tarkkailija saattaa kiinnittää tiedostamattaan huomionsa johonkin henkilöön tai henkilöihin. Kohtaaminen ei välttämättä näyttyädy tarkkailijalle heti havaintohetkellä epäilyttävältä, vaan ymmärrys siitä, että henkilöiden toiminta liittyy johonkin epäilyttävään, saattaa muodostua vasta jälkikäteen.

”Mä oon aina aatellu, et se on niinko sitä, et tekee, et se kohde niinko näyttää sen meille, mut siin voi olla myös semmosta että, mut mä oon aina ajatellu, et se on kokemusta ja muuta vastaavaa, mut ehkä tommosesta mikä on se intuitio”

Kyl mä ehkä ajattelin et siinä vois olla kuitenkin, et ihmisillä kuitenkin on aivokapasiteetti ei oo ihan, kuitenkin et aivoissa on kapasiteetti paljon enemmän käyttää, ni kyl mä niin ko nään et se ei oo mitään ylikuonnollista, vaan se on siin on jotain semmosta, [...] että aivot vaan toimii ni, ehkä se on siel tulee kuitenkin sellaset kuitenkin ihan normaalit [...] vaistot tietenkii tuolt luolamiesajoilta, vaaranvaistot ja muut vastaavat.

Ammattitaito, kokemus ja elämänkokemus ovat seikkoja, jotka haastateltavat kokevat synnyttävän epäilyksen. Haastateltavat tuovat esiin toiston, että tilanteita on nähty ja sitä kautta on syntynyt taito haistaa normaalista poikkeavat tilanteet ja henkilöt. Monesti epäilyttävää henkilöä ei ole mahdollista erottaa tavallisesta, mutta usein jokin seikka, merkki, tai merkkien yhdistyminen henkilöstä nousee pintaan, jotka auttavat tarkkailijaa sen näkemys syntymisessä, onko tilanteessa jotain epäilyttävää ja antaako tilanne aiheutta poliisin siihen puuttumiselle.

[...] niin ympäristöst tulee joku ärsyke, mihin sä kiinnität huomiota. Niin tää toimii niin ku samal tavalla. Et sun havaintoalueeseen tulee joku ärsyke, et sä alat miettiä, et mikä tää nyt niin kun on. Et jos se on joku yksinkertainen asia, et joku tulee paikasta A ja menee paikkaan B ihan normaalisti, niin nää jää aina jotenkin pyörittämään siihen, ne tekee jonkun rituaalin.

Rikolliseen toimintaan liittyy mahdollisesti kaavamaisuus ja maneerit. Jollakin tavalla epäilyn toiminta tietyissä rikoslajeissa toistaa itseään, jonka perusteella tarkkailijan on se mahdollista tunnistaa. Yksi haastateltava kertoo yrittävänsä päästä ikään kuin rikollisen pään sisälle ja miettivänsä, mitä itse tekisi, jos olisi rikollinen. Ulkoisten seikkojen lisäksi ja syntyneen epäilyn tueksi haastateltavat tuovat esiin mahdollisuuden varmistaa epäilyn taustat poliisin tietojärjestelmistä. Epäilyksen syntymisen ja siitä varmistumisen välinen kasvutarina sisältää mielenkiinnon syntymisen jostain merkistä tai seikasta, poikkeavan käytöksen tunnistamisen ja jonkin konkreettisen havaitun teon, jota ei normaalisti siinä ympäristössä, tai oletetussa toiminnassa tehdä.

[...] en varmaan ikinä oo miettinyt sitä, et miten se niin ku syntyy, mutta mä uskaltasin väittää että se on niin ku sellasta, kun on kokemusta, on ollu keikoilla paljon ja nähny, että miten et, miten noi hommat niin ku toimii, ni sit se vaan tulee sieltä.

Haastateltavat tuovat esiin työn tuoman velvoitteen huomata ja tunnistaa tiettyjä asioita. Tarkkailussa on kyse ammatin harjoittamisesta. Työhön on oltava halu selvittää ja tunnistaa, mistä asiassa on kyse.

Kun mä töissä olen, eli kun mun työni on niin kun paljastaa sitä piilorikollisuutta, [...] että onko tässä rikos, enkä mä esimerkiksi yritä sitä omassa mielessäni ensisijaisesti selittää jollain muulla mielikuvituksellisella seikalla, [...] en mä yritä keksiä siihen toisijaista selitystä vaan kyllä mä niin ku ensisijaisesti katon, että onko tässä rikos, [...]sitten tulee just niitä useampia merkkejä, tai sitten joskus ei tietenkään tuu.

Epäilyksen syntymisessä on yhden haastateltavan mielestä kyse alitajuisesta oppimisesta. Tarkkailija herkistyy tietyille seikoille, mitä vuosien varrella on työssään kohdannut ja nähnyt. Syntyneen ärsykkeen jälkeen tarkkailijalle tulee halua selvittää, mitä tilanteessa on tapahtumassa ja mitä kyseisessä tilanteessa on taustalla.

”Se vähän niin ku ruokkii sitä, mun mielestä aika pitkälle sillä lailla, et aletaan, mennään niin ku, hypitään oksalta oksalle, et okei, tää oli tässä, mitäs tossa ja miten nää niin ku kuuluu yhteen ja niin poispäin”

Haastateltava kertovat yhtenevästi seikoiksi, mihin tavanomaisesti huomio kiinnittyy epäilyksen syntyessä, yleisen olemuksen, tietyt ihmisen käyttäytymismallit, poikkeavan käytöksen. Lisäksi henkilön olemisen, tekeminen, tai liikkuminen saattavat muuttua, kun jotain on tekeillä. Tarkkailijan on mahdollista tehdä päätelmiä henkilön käyttäytymisen, olemuksen, tai liikkumisen perusteella, onko henkilön toiminnalla jollain tavalla normaali päämäärä. Myös henkilön silmien, tai kasvojen kerrotaan antavat paljon tietoa esimerkiksi siitä, missä tilassa henkilö on. Epäily herää tarkkailijalle pienistä seikoista, jotka erottuvat massasta, jonka jälkeen tarkkailija alkaa kiinnittää huomiotaan henkilöön tarkemmin.

No sen kohteen käyttäytymiseen, miten se onks se niin ku luonnollista ja verrattavissa muihin se sen käyttäytyminen, vai käyttäytyyks se jotenkin erilalla että vilkuilee ympärilleen tai on hermostuneen oloinen, tai keskittyneen oloinen, vai ihan täysin rento ja katteleeks se sitä mahdollista nähtävyyttä vai katteleeks se ihmisiä siinä ympärillä.

5.3.1 Ympäristön vaikutus epäilyn syntyyn

Siihen saattaa riittää pelkästään se, että se kävelee tietyllä tavalla, tai katsoo tietyllä lailla, tai siit tulee sellanen, niin kun rosvolla on sellanen tietynlainen aura, ainakin oikeella rosvolla, niin se on joku pieni juttu, mikä poikkeaa siitä matti meikäläisestä, minkä on vuosien aikana oppinu aina herkemmin ja herkemmin huomaamaan.

Ympäristön vaikutus epäilyksen syntymiseen on tunnistettu haastateltavien keskuudessa. Kun henkilön jokin tekeminen herättää tarkkailijan huomion, niin silloin myös ympäristöä aletaan havainnoimaan tarkemmin. Henkilön tekeminen saattaa olla tarkkailijan kokemuksen mukaan epäsoviva tietystä ympäristössä, vaikka toisessa ympäristössä käytös ei herättäisi hänen kiinnostustaan. Tähän vaikuttaa tarkkailijan paikallistuntemus ja yleinen elämäkokemus. Ympäristöön peilattavia seikkoja saattaa olla esimerkiksi henkilön pukeutuminen, tai muu ulkonen olemus. Myös henkilön

käyttäytyminen, kohteen ympärillä olevien henkilöiden käytös, tai ammattirikollisten tarkkailun paljastamiseen liittyvät seikat saattavat paljastaa henkilön rikolliset tarkoitusperät. Epäily muodostuu kokonaisuudesta, jossa otetaan huomioon esimerkiksi henkilön pukeutumisella osoitettu äänetön viestintä, sulautuminen tietylle alueelle ja kohdehenkilön ympärillä vaikuttavat muut henkilöt.

”Siis se, että on jotain sellaista asiaa, mikä ei aukea, ei näy isoille massoille ja sä pyrit siit kaikesta hässäkäst löytää niit pikkusia juttuja. Aika pitkälle sitä se kaiketi on. Joko niitä juttuja tai niitä ihmisiä tai niiden ihmisten juttuja”

5.3.2 Epäilyksen syntyminen tarkkailun ulkopuolella

Vastaavia, kuin tarkkailussa vastaan tulleita epäilyksen tunteita haastateltavat ovat pääsääntöisesti kokeneet poliisin kenttätöissä. Kenttätöissä epäilyksen syntymiseen saattaa vaikuttaa jonkin ajoneuvon poikkeuksellinen toiminta, tai paikka missä ajoneuvo tavataan. Kenttätöissä alustava puhuttelu, tai tutkintatehtävissä kuulustelussa haastateltavat kertovat arvioivansa henkilön kertomuksen uskottavuutta, täsmääkö hänen kertomansa seikat selvittettävään asiaan ja puhuuko hän totta.

Mä just mietin, et oks se sitä ammattitaitoa, vai oks se mututuntumaa [...] Ja tota siivilihän ei tunnista ollenkaan, nehän voi olla nii ku hyvinkin, tai puhetyyli tai joku. [...] ehkä se on enemmän semmost et sä vaa tunnistat ne. [...] missä tahansa meet ni katot yhel vilkasulla ni sä näät et toi, vaikka se voi olla siistin näkönen jannu ja siistin näkönen pariskunta, ni katot noi muuten, et noi vetää niin pirii. Et sul vaan joku sellanen fiilis, tunne. [...] Mut ehkä ei välttämättä töissä niin, työtehtävissä niin voimakkaasti ehkä koe sitä, tai sit sä et vaan ajattele niitä asioita. Ne on sulle niin arkipäivää.

5.3.3 Epäilyksen syntymiseen liittyvät tunteet

Haastateltavat kuvailevat tunnetta, joka epäilyksen heräämisessä syntyy, jonkinlaiseksi selkärangasta tulevaksi, tai ahaa-elämykseksi. Tarkkailijan aistit voimistuvat havaitun asian ympärillä ja kiinnostus sekä mielenkiinto asiaa kohtaan heräävät, jonka jälkeen

kohdetta aletaan katsomaan eri lailla. Yhdelle haastateltavalle tulee tunne, että ikään kuin historia toistaisi tilanteessa itseään ja sen vuoksi tilanteeseen on aihetta paineutua tarkemmin.

[...] voiko se olla vaisto, tai joku sellanen, että sä kiinnität siihen enemmän huomiota, se on joku sellanen, että mä kiinnostun siitä sen takia, että se poikkeaa ja näin, mut et että se tunne on niin ku sellanen niin kun herääminen, mielenkiinto.

Se on se kysymys, miks toi on täällä. Mulla muodostuu tietynlailla se tunne on niin ku kysymys, miks, tietyllä lailla, jos kysymys voi olla tunne, [...] kai se kysymys voi olla niin ku tunne, koska se jos se mulla tulee monesti tuolla se et mä huomaa kysyn iteltäni, että miks, minkä takia joku on jossain, miks se tekee noin ku se on täällä, mitä tässä tapahtuu. Ni se mä johdan sen kysymyksen, ni mielenkiinto. Se tunne on ehkä sellanen, että mielenkiinto herää ja mulla tulee kysymys, et miks. Sit mä haluan saada vastauksen siihe.

Havaintohetken tunteita haastateltavat kuvaavat onnistumisen tunteena, jännityksenä, saalistusviettinä ja kiinnostuksen heräämisinä. Onnistumisen tunnetta verrataan johonkin arkisen asian loppuun saattamisessa syntyneeseen onnistumisen tunteeseen.

”No joo, se on ku mato-ongella oisit ja alkaa kato vähän nypyttää, niin siin tulee heti sellanen, et okei. Et se on niin ku jotenkin sitä, et tulee sellanen jännittynyt tilanne, et okei. Tai saa niin ku, vähän niin ku virtaa kintaaseen, et hei hei, nyt”

Tunteen kuvailun, mikä epäilyttävän henkilön tai tilanteen havaitsemisessa syntyy, haastateltavat kokevat yhtenevästi hyvin vaikeaksi. Tunnetta haastateltavat kuvaavat kuitenkin onnistumisen elämykseksi, ”taistelufiilikseksi”, hyväksi tunteeksi, eloon heräämiseksi, äärimmäisen kiinnostuksen heräämiseksi ja uteliaisuudeksi.

Se tunteen kuvailu on aika haasteellista, miten mä puen sanoiks sen, että se tunne on vaan se että tossa, et tossa on nyt joku, että mun on pakko kiinnittää tohon enemmän huomiota, et se on vaan niin ku sellanen. Tai se voi olla joskus jopa voitonriemunen tietynlailla se tunne.

Yksi haastateltava kertoo tilanteiden olevan sillä tavalla arkipäiväisiä, että hänen on vaikeaa ajatella, liittykö tilanteeseen jokin tunne. Tilanteisiin saattaa liittyä kuitenkin

tuntemus siitä, että asia on selvitettävä, jokainen kivi on käännettävä ja asia on ratkaistava loppuun asti.

5.3.4 Epäilyn luotettavuus

”Kyllä luotan kaikista eniten oikeestaan niin ku toho intuitioo, se on niin harvoin väärässä tossa noi”

Kaikki haastateltavat kokevat luottavansa omiin havaintoihinsa silloin, kun epäily syntyy. Luottamuksen vahvistuminen vaatii onnistumisia, epäonnistumisia ja muita kokemuksia. Yksi haastateltava kuvailee elämän opettavan. Tiettyyn elämäkokemukseen peilattu asia saattaa mennäkin täysin toisin, mitä tarkkailija tiettyssä tilanteessa oletti. Luottamusta kuvataan myös lähes varmaksi tiedoksi, koska havainto syntyy tarkkailijasta itsestään. Havaintoon on luotettava, vaikka se olisikin lopulta väärä, tai sitä juuri kyseisellä tehtävällä käytettäisiinkin vain toiminnan ohjaamiseen.

”hutejakin saattaa napsahtaa, siis sillä lailla, että sulle tulee epäily. Ja sit ku sitä aletaan selvittää, niin sille löytyy ihan looginen selitys. Sit oot ihan et okei, että näytti ihan joltain muulta”

Pelkkään tunteeseen ei voida epäilyä perustaa, vaan tilanteessa on otettava huomioon myös lainsäädäntö. Laillista perustaa epäilykselle aletaan rakentamaan liittämällä jotain konkretiaa epäilyksen ympärille. Havainto saattaakin toimia monessa tilanteessa tarkkailua ohjaavana, vihjetiedon tavoin, että tarkkailu osataan kohdentaa oikeisiin asioihin ja herkistää tarkkailijat reagoimaan tiettyihin tapaukseen liittyviin seikkoihin. Konkretian keräämisessä on tärkeää luottaa myös muiden ryhmän jäsenten havaintoihin.

5.4 Epäilyttävän henkilön kohtaaminen

Epäilyttävän henkilön kohtaamisia haastateltaville on ollut lukuisia. Epäilyttävä henkilö saattaa olla selkeä perusaihio jostain tyyppillisestä rikollisesta, tai sitten vaikeammin tunnistettava, tyylikkäästikin pukeutunut henkilö. Tilanteissa, joissa epäilyttävä henkilö kiinnittää tarkkailijan huomion, on yleensä lopulta jotain poikkeavaa. Tuollainen seikka voi olla jokin hyvinkin pieni merkki, joka lopulta laukaisee epäilyn tarkkailijassa. Vaikeaksi tunnistamisen tekee yhden haastateltavan kuvailu rajapinnassa olevasta rikollisesta, esimerkiksi auervaarasta, joka ulkoiselta olemukseltaan ei kiinnitä huomiota ja jonka puheenlahjat ovat huomattavat.

”On pikkujuttuja, mihin sä alat niin ku kiinnittää huomioo ja se on puhtaasti sitä sun elämäkokemusta millä se tulee”

Epäilyttävästä henkilöstä selkeiden ulkoisten seikkojen lisäksi saattaa paistaa läpi varuillaan olo ja hermostuneisuus. Henkilö saattaa yrittää sulautua joukkoon, mutta henkilön olemus ei sovi yleiseen olemiseen juuri sillä alueella. Osa haastateltavista tuovat esiin, että he tavallaan aistivat ja vaistoavat selkeiden merkkien lisäksi, että ilmassa on jotakin, tai henkilön mielessä on jotain.

[...] siinä oli tietysti normaaleita, kävi kaupassa ja hoitivat normaaleita asioitansa ja tota, mut sitten aika nopeesti hahmottuu muutama ehkä semmonen väljäkin porukka, [...] mut huomaa et osa ihmisistä ei ole menossa mihinkään, tai oikein tekemässä mitään, he vaan niin kun on siellä.

Useampi haastateltava tuo epäilyttävän henkilön kohtaamisessa esiin sen, että poliisin tarkkailu ei saa paljastua. Kokemuksen myötä tarkkailija oppii olla näyttämättä ulospäin sitä, että hän on jollain tavalla reagoinut epäilyttävään henkilöön. Yksi haastateltava pitää omakohtaisena onnistumisena sitä, että rikollinen henkilö oli sanonut, että ei ikinä uskonut häntä poliisiksi.

5.4.1 Havainnointi käytännössä

Kuvailuissaan epäilyttävästä henkilöstä haastateltavat tuovat esiin henkilön ulkoiset seikat ja habituksen. Yksi haastateltava kuvaa epäilyttävän henkilön käytöstä, että hän on normaalia tarkempi omasta ympäristöstään. Kaikista epäilyttävistä henkilöistä kuvataan kuitenkin näkyvän ulospäin jollain tavalla se seikka, että henkilö ei kuulu ympäristöön, missä on.

”kyl se on semmonen niin ku on olevinaa, vähän niin ku jollakin asialla, mut sit et on niin ku selkee mukamas niin kun menossa ihan selkeesti johonkin, mut sit se niin ku, siin on”

Haastateltavat listaavat havainnoivansa ja kiinnittävänsä paljon huomiota henkilöiden ulkoisiin seikkoihin. Haastateltavat kertovat katsovansa tatuointeja, kelloja, tai muuta pukeutumista. Lisäksi seurataan henkilöiden muuta ulkoista olemusta, käytöstä tietyssä ympäristössä. Kävelytyyli paljastaa henkilöstä, onko henkilöllä esimerkiksi adrenaliinia veressä, tai onko hänen tekemisellään ikään kuin jokin päämäärä. Myös yleisiin ihmisten tapoihin kiinnitetään huomiota, kuten rahan nostamiseen. Pienetkin nyanssit saattavat paljastaa henkilöstä jotain. Yksi haastateltava kertoo likaisten kynnenalusten kiinnittävän huomion, vaikka henkilö muuten ulkoisesti olisi hyvin huolitellun näköinen.

Haastateltavat kertovat jatkavansa henkilön tarkkailua, jos tietyt merkit tilanteessa toistuvat, tai niitä tulee lisää. Vaikka alkuun tarkkailija toimisikin ”fiillispohjalta”, niin merkkien lisääntyminen tuo hänelle uskoa havaittuun asiaan. Tarkkailua jatketaan myös selkeiden merkkien ilmaantuessa siitä, että jotain on tapahtumassa. Tuolloin henkilöiden käytös muuttuu varovaiseksi, pälyileväksi. Juuri ennen rikollista tapahtumaa henkilön keskittyminen muuttuu ja hän kohdentaa kaiken juuri siihen tekemäänsä asiaan. Tämä on hetki, joka näyttäytyy tarkkailuryhmälle selkeästi.

Se aika paljon riippuu mitä ollaan kattomassa. Ku se perus rosvomeininki, se on niin ku silleen helppo. Mut sitten on tota, jos se on lähempänä tätä niin ku normaalia tallaajaa, se on sit taas hankalampaa, että mitä juttuja siit alkaa sitten ettimään ja hakemaan. Et niin kun kehon kieltähän siinä niin kun jollain tavalla sit opiskellaan, [...] et jos sillä on pahat mielessä, niin se kyl monta kertaa näkyy siit ulospäin. Se on jotenkin [...] varovaista ja pälyilevää. [...] Et se näkyy siinä käyttäytymisessä. Jos ihminen menee vaan paikasta A paikkaan B,

niin se on aika huoleton. Mut se sitten saattaa olla ihan toisin, jos sulla on jotain muuta mielessä.

Tarkkailun jatkamiseen havaintojen varmistamiseksi saattaa vaikuttaa myös ryhmän, tai työparin asenne havaintoa, tai yleisesti työntekoa kohtaan. Sillä on merkitystä, ketä toisen tarkkailijan viestiä on vastaanottamassa, ja kenen kanssa tehtävää milloinkin ollaan hoitamassa. Jos tehtävällä esiintyy vastahakoisuutta tai erimielisyyttä, eikä toisen tekemiin havaintoihin oikein tartuta, saattaa toisella tarkkailijalla mennä usko tekemiseen ja hän alkaa sensuroimaan omia havaintojaan ja ajatuksiaan.

[...] toisten havaintoihin ehkä uskotaan enemmän, kuin toisten ja mistä se sitten perustuu ei se ainakaan meillä aikakaan se ei niin ku virka-asemaan perustu sen voi sanoa varmuudella, mut ehkä se sitten perustuu siihen, että joku niitä, jollekin niitä osumia tulee enemmän, kuin jollekin toiselle.

5.4.2 Henkilöstä tehdyn arvion luotettavuus

”tarkkailussa ylipäättään jos sulla on joku kohde, niin se on tosi tosi tärkeää, et sä pystyt luottaa niihin omiin havaintoihin ja toimimaan ja ennakoimaan sitä tilannetta sen mukaisesti myös”

Haastateltavat kokevat tarkkailemastaan henkilöstä luomansa kuvan hyvin luotettavaksi. Luottaminen nähdään positiivisena asiana, eikä luottaminen havaintoihin muutu, vaikka jokin asia myöhemmin osoittautuu vääräksi. Luottamisen haastateltavat kertovat muuttuneen vuosien aikana ja kokemuksen tuoneen havainnon arviointiin lisäksi uskottavuutta. Yksi haastateltava kuvaa havaintoa eräänlaiseksi seulaksi, jota hän pitää hyvin luotettavana.

Kyllä siihen on pakko luottaa, jos sitä hirveesti epäilee, niin silloin ei usko mihinkään ja silloin ei niin kun, ikinä ei asia etene. Ei kyllä siihen pitää niin ku luottaa ja toki tosiaan siinä pitää ymmärtää ja hyväksyä, että ei ne niin ku aina, tai merkittävä osa niistä voi olla myöskin niin ku tosiaan huteja, mutta sehän se kuuluu työhön, että ensin pitää katsella ja sit ku on riittävästi niitä merkkejä ni sit voi uskoa asiaan enemmän, tai joskus sitten todetaan et ei täs ollut mitään.

[...] ihan eka havainto on tota niin ku, tai tuntemus on vahva, tosi vahva, että nyt täs on jotain ja sit jos pystyy jonkin aikaa sitä varmistelemaa ja on edelleen sitä mieltä, että et nyt täs on jotain semmosta, mitä poliisin pitäis kyl nyt vähän kattoo, ni tota kyllä se on mun mielestä äärimmäisen luotettava.

”Et se, että sä poimit niin ku sen untuvikon sieltä, johon ei oo yhtään niin ku kosketuspintaa paperin muodossa tai ärränä meille, niin se on eri asia aina”

5.5 Havaintojen käsittely käytännössä

Haastateltavat kertovat havainnon käsittelyyn mielessään liittyvän havaitun seikan varmistamiseen ja arviointiin. Ensihavainnon jälkeen tarkkailija alkaa työstämään havaittua seikkaa, analysoimaan ja miettimään mistä siinä on kyse. Yksi haasteltava kertoo, että hänen kaikki ajatukset, aistit, kuulo, näkö ja hajuaisti fokusoituvat selvitettyä asiaa kohden ja hän yrittää löytää tukea siihen hänelle syntyneeseen tunteeseen. Tarkkailija saattaa tehdä mielessään kysymyksiä, miksi tarkkailtava henkilö teki jotain tiettyä. Ajattelu liittyy havainnon varmistamiseen ja haluun selvittää mitä kohdehenkilö on tekemässä ja arviointiin, onko poliisin syytä jatkaa henkilön tarkkailua.

Kai siin on vähän semonen koulutus ja kokemus siinäki, et sä yrität tehdä just niitä ja miettiä niitä havaintoi, mitkä sä tunnet et ne on tärkeitä ja sä oot oppinu mitkä on tärkeitä. Et tietyt asiat heti aluks mitä on päällä ja mitä on niin, et se niin ku tulee kans vähän selkärangasta, et sä teet niin ku semmosia tiettyjä havaintoja [...]. Et ku on pitkään tehnyt tätä, ni sä tiedät et mitä ne muut [...] halua tietää, mikä on niille muille tärkeitä se tieto, ni ehkä niitä sitä aina aattee.

5.5.1 Havaintoihin liittyvä osaaminen

Siitä miten tiettyihin seikkoihin osataan kiinnittää tarkkailussa huomiota, on haastateltavilla yhteneväinen mielipide. Kokemus on tuonut haastateltaville taidon tunnistaa henkilöistä niitä seikkoja, jotka synnyttävät epäilyksen. Ihmisen kohtaamiset, samankaltaisten tilanteiden toisto kerrat opettavat pikkuhiljaa tarkkailijan taitoa lukea erilaisia tilanteita.

Ei siin oo mitään muuta selitystä mun uskoakseni ku tota, et toistokertojen kautta vaa. Et ensin erehtyy ja sit se pikku hiljaa, öö niin ku ku niitä sit jälkikäteen selvitettyinä tulee niit ni pystyy tai varmaa alitajuisesti niin ku vertaa niihin ja tota mitä enemmän niit toistoja tulee ni sitä enemmän on sitä niin ku pankkia mistä ammentaa sitä.

Yksi haastateltava tuo esiin vahvan tahdon tehdä tarkkailutyötä ja tulosta. Haastateltava puhuu pakottavasta tarpeesta saada asioita selvitettyä. Hän näkee, että mielenkiinnon kautta hän on päässyt kehittämään tarkkailun yhteydessä saatuja oppeja.

Vuosien myötä se menee sellaseks, et sä et enää ite ees tiedosta sitä, sä vaan teet sen ja se kehittyy pikkuhiljaa se silmä sille ja sitte ku ite on niin pitkään ollu tarkkailutehtäviä ajanu ja käytännössä niin kun postataan [...] kohteita [...] niin sieltä rupee tulemaan niitä käyttäytymisessä niitä sellasia juttuja, mitkä sä pystyt poimimaan tonne, mille sä herkistyt sitten, jotta sä näät sen heti ku joku tän tyyppinen ihminen tai asia tai jotain on se sitten auto, tai mitä niin ku tapahtuu. Sä herkistyt sille sellaselle niin ku jutulle sä, näät vaan niitä asioita muita enemmän.

Pitkää työkokemusta ja tehtävien toistuvuutta pidetään seikkoina, mikä kautta haastateltavat ovat oppineet taidon havainnoida tilanteita. Yksi haastateltava pitäisi hyvin erikoisena, että suoraan poliisin peruskoulutuksesta työelämään saapuvalla olisi samat asiaan liittyvät kyvyt, kuin vuosien kokemuksen omaavalla tarkkailijalla.

Sit on se toinen juttu me tehää, ku meillä on se joku juttu, minkä takii me katotaan sitä, sen jälkeen me tehdään sitä, että onks siinä, tehää se ajatustyö, [...] pitääkö siihen puuttua vai ei, onks tää ympäristö sellanen et siihen pitää puuttua vai et, vai onks siinä jotain muuta minkä takii pitää puuttua [...] et se on sellai niin ku ketjutetaan havainto, mietintä, ratkaisu, havainto, mietintä, ratkaisu ja sitten ku sä vielä mietit, että mites tää prosessi niin ku sun päässä toimii, ni sä opit sitä vielä paremmin. Jos et sä niin ku ajattele sähän teet sitä kyllä, mut et sä kehityt siinä, ni sun pitää myös mieltii sitä prosessii, mitä sun päässä tapahtuu, sun pitää joskus pysähtyy miettimään niitä [...], että mitä siellä niin ku pitäis tapahtua siellä pääkopassa, et sun pitää kysyä niitä kysymyksiä iteltäs, ni sitä kautta sä opit ja kehityt siinä ja tuut niin ku paremmaks tavallaan niin ku havaintojen tekemisessä [...], et onks se sellasta tavallaan niin kun pimeää, tai salaista tietoa, sitähän se on, että sä teet itelles niistä jutuista niitä, että sä osaat niin ku kiinnittää huomiota ja sä osaat kysyä niitä kysymyksiä iteltäs, että mitä siinä tapahtuu.

Osaamisen nähdään sisältävän osaltaan ammattitaitoa, sekä intuitiota. Vaikka eri tarkkailijoiden tunnistetaan havaitsevan eri asioita ja asioita eri lailla, pelkkiä luonnonlahjakkuuksia koetaan tuskin olevan, vaan osaamiseen nähdään liittyvän aina myös perehtyneisyyteen poliisin ammatista.

5.5.2 Tietoinen ajattelu havaintojen käsittelyssä

Haastateltavat kertovat havainnoititapansa sisältävän sekä tietoista ajattelua, että tiedostamatonta havainnointia. Yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta haastateltavat kertovat havainnoinnin olevan lähinnä tiedostamatonta juuri tilanteen alkuvaiheessa. Tiedostamaton havainnointi ei kuitenkaan välttämättä ole ollut tehokasta virkauran alkuvaiheessa, kokemusten ollessa vielä vähäisiä. Itse havainnointihetkellä tietoista ajattelua kerrotaan olevan hyvin vähän.

”No ei välttämättä aina kovin tietoisesti. Et mulla itellä on aika semmonen niin ku intuitiopohja. Tulee vaan niin ku niin sanotusti herätys siinä, että nyt tässä on niin ku jotain pielessä”

”[...] ei sillä hetkellä, ku niitä havaintoja tekee ni, mä en ainakaan niin ku siin vaiheessa vielä yritäkään mieltii sillai tietosesti mitään, vaan yritän vaan niin ku saada mahdollisimman paljon niistä havainnoista irti”

Tiedostamaton havainnointi tai ajattelu muuttuu tietoisemmaksi, kun tapahtumalle alkaa kerääntymään jotain tietynlaista pohjaa päättelyn, tai todennäköisyyksien miettimisen kautta. Ajattelu saattaa olla myös pelkästään tietoista, jos tarkkailijan tehtävä liittyy johonkin ennalta määriteltyyn tietopohjaan, tai esimerkiksi vinkkiin. Tiedostamatta tehdyn havainnon jälkeen tarkkailija alkaa hakemaan kohteesta tietoisesti sellaisia seikkoja, jotka voisivat paljastaa henkilön rikokseen viittavan toiminnan. On myös mahdollista, että tarkkailijalla on tietopohjaa jostain seikasta, mitä tarkkailija ei koko ajan mieti, johon tiedostamattomasti tehty havainto lopulta yhdistyy ja varmistaa epäilyn.

”sä pystyt niin ku tavallaan [...] sillä tiedolla niin ku tukemaan sitä ja sitä kautta saat taas varmuutta siihe, että ne sun havainnot ja intuitio niin tietyllä lailla, niin sil on sellasta pontta sen takana”

Suurin osa haastateltavista kokee, että ei ole, tai ihmisen ei ole mahdollista olla täysin tietoinen kaikista tekemistään havainnoista tai niistä syistä, miksi jonkun havainnon teki. Oman vireystilan koetaan vaikuttavan siihen, onko ajatukset keskittyneet juuri tietyn seikan havainnointiin, vai johonkin yleisen katseluun.

Vapaalla mä teen sen varmasti 70 % ajattelematta, et sitten mä vaan huomaan yht’ äkkii jossain, että [...] mä tiedostan sen ympäristön, jos multa kysyttäis, että minkä näkösiä ihmisiä siinä ympärillä on, ni mä pystysin kertomaan suurimasta osasta, että minkälaisia ihmisiä siinä on, mä pystysin kertomaan, minkälainen se yleinen fiilis siinä paikassa on. Enhän mä pystyis tekemää näitä, jos en mä alitajuisesti kiinnittäis siihen huomiota.

Tehtyjen havaintojen tiedostaminen kaventuu sillä hetkellä, kun jotain seikkaa tehdään aktiivisesti. Vasta tilanteen loputtua tietoisuus tehdyistä havainnoista palaa ja havaittuja seikkoja aletaan yhdistelemään ja arvioimaan tietoisesti.

Vaikka nyt töissä se on semmonen automaatio, et sitä skannaa erill ailla, mut sitten ne havainnot tulee jotenkin joskus ihan auto- niin ku. Just esimerkiksi, puhut partiokaverille, mut silti sä teet sen havainnon vähän silleen, ei niin tietoisesti.

Yksi haastateltava kuvaa tilannetta, jossa tietoisuus havainnoista kaventuu ”putkinäöksi”. Haastateltavan mukaan hän oli huomannut tehtävän yhteydessä seuratessaan henkilöä, että näkökenttä sivuilta sumeni. Nämä tiedostamattomat havainnot saattava kuitenkin tulla esiin, kun tehtävää käydään läpi jälkikäteen.

Osalle haastateltaville sen arviointi, missä suhteessa havaintoja tehdään tiedostamatta ja tietoisesti on hankalaa. Vaikeaksi arvioinnin tekee se, että töissä ollaan juuri niiden havaintojen tekemisen vuoksi, jolloin rajanvero tietoisesta ja tiedostamattoman ajattelun välillä hämärtyy. Jo ensisilmäyksellä saatetaan tehdä jokin arvio tai johtopäätös henkilöstä, joka pyritään varmistamaan tarkkailua jatkamalla.

”Mä väitän, että se on jopa isompi osa, mitä mä teen täysin alitajuesti, kun täysin ajattelemalla”

Alitajuinen ajattelu saattaa muuttua myös tehtävän aikana tietoisemmaksi sen mukaan, missä ympäristössä tarkkaillaan, tai mikä tarkkailijan rooli tehtävällä on. Heräte tarkkailijan vireystilan ollessa alhainen syntyy tiedostamatta, jonka jälkeen tietoisesti pyritään keräämään niitä ulkoisia seikkoja, jotka tukevat syntynyttä tunnetta. Kaikki tämä tapahtuu tarkkailijalla kuitenkin muutamassa sekunnissa. Pääsääntöisesti kuitenkin tietoisesta ajattelusta nähdään liittyvän juuri työtehtäviin ja alitajuiset havainnot vapaa-aikaan, tai sellaiseen hetkeen, kun mitään aktiivista toimintaa ei tarkkailijalla ole käsillä.

Olen esimerkiksi kuullut vapaa-aikana ihan vaikkapa ravintolaan kun mennään syömään, niin olen kuullut joku kaveri on sanonut, että mä katselen niin kun enemmän ympärilläni kun normaalisti, tai muut ihmiset. Elikkä eihän se silloin lähtökohtaisesti oo tietoisista, kyllä mä niin kun vapaalla mieluummin niin kun oon vapaalla, mutta oon silti kuullut tällaista. Varmasti tiedostamatonta se sitten on.

Haastateltavat kertovat ymmärtäneensä havainnointiin liittyviä asioita jälkikäteen. Jotkin seikat, jotka herättävät tarkkailijassa tehtävän aikana ihmetystä, saattavat selittyä myöhemmin, kun odotettu toiminta on tapahtunut. Tuolloin tehdyt yksittäiset havainnot saavat selityksen ja yksittäisistä havainnoista syntyy jonkinlainen kokonaisuus. Joskus jokin ihmetystä aiheuttanut seikka saattaa avautua tarkkailijalle tilanteen läpikäymisen jälkeen, jolloin tarkkailija tunnistaa, että tarkkailtavan henkilön olemuksesta olisi pitänyt haistaa juuri se myöhemmin selvinnyt tarkoitus.

Kyl niin ku useinkin on silleen sitten ehkä, ku keikan jälkeen mennään toimistolle, tai muuten vaan johonkin kahville tai mitä vaan, niin sitten ku puhutaan ehkä, kaikki sit tarkentaa niitä omia havaintoja ja niit fiiliksiä ja sitte on, tulee useinkin sellanen ahaa-fiilis, että aivan, että toi, niin sehä niinhän se voi ollakin, ku kuulee sitä kokonaisuutta, mitä muutkin on tehnyt havaintoja.

Yksi haastateltava kertoo, että on saattanut keskustella kollegan kanssa jostain henkilöstä, ja epäilevänsä tämän tekevän jotain rikollista. Myöhemmin haastateltavalle

onkin selvinnyt, että henkilö on otettu poliisin toimesta kiinni johonkin rikokseen, joka vahvasti haastateltavan aikaisemman epäilyn.

5.6 Hiljaisen tiedon kehittyminen tarkkailijalla

Epäilyksen syntyminen on haastateltavien keskuudessa suurimmalla osalla tullut varmemmaksi. Havainnoinnin lisääntyessä omiin havaintoihin ja epäilyksen tunteisiin luottaminen on kasvanut. että herännyt epäily on oikea. Vääriä havaintoja haastateltavat kuvaava tulevan yllättävän vähän ja usein havainnot sekä epäilyt osuvatkin oikeaan. Vuosien varrella vääriä hälytyksiä myönnetään tulleen, mutta eri tilanteita seuraamalla havainnointi on vahvistunut siihen suuntaan, että todella harvoin tilanne osoittautuu sellaiseksi, että siinä ei olisi jotain poliisia kiinnostavaa. Yhden haastateltavan mukaan epäilyksestä syntynyt tunne ei ole enää niin palava. Pettymyksiä osataan käsitellä paremmin ja irti päästäminen, seuraavaan asiaan siirtyminen on helpompaa ilman, että maailma romahtaa.

On kyllä muuttunu paljon, jos vertaa niin ku siviiliajatteluun, et tietysti elämäkokemustakin on kertynyt rutkasti [...], mutta kyllä se niin kun väitän, että aika eritavalla asioita näkee tai ainakin vähän epäilee, kun ihan rivikansalainen ja pakko sanoa, että myös osa poliiseista, tai siis kaikki eivät nää poliisissakaan, kaikki eivät nää niitä pieniä merkkejä [...], mutta suinkaan kaikille ei niin kun mun mielestä sovellu, tai he eivät pärjää tälläses työssä ihan vaan sillä, että he tulis vaan tohon ja rupeis tekemään sitä työtä.

Yksi haastateltava kuvaa epäilyksen muuttumista kokemuksen kautta. Hänen mukaansa rikollisten ajatusmaailmaa on turha yrittää ajatella järjellä. Rikollinen ei toimi loogisesti, joten epäilty toiminta on tunnistettava sellaisena mitä se on ja se on mahdollista oppia kokemuksen kautta.

Haastateltavat jakavat hiljaiseen tietoon liittyvää osaamistaan eteenpäin pääsääntöisesti keskustelemalla, yhdessä tekemällä, tai ohjaavasti esittämällä kysymyksiä, mitä missäkin tarkkailutilanteessa voisi ajatella. Tehtävien läpikäymisessä tarkkailijat joutuvat ajattelemaan tilanteita, miksi he ovat jostain havainnosta tulleet

johonkin tiettyyn johtopäätökseen. Tämänkaltaisen läpikäymisen ja nimenomaan onnistumisten kautta tapahtuu oppimista.

”Sitä yritetään aina ryhmän kesken puhua noita asioita, ehkä se niin ku kokemusten jakaminen keskenään, että mietitään sitä, että miks joku kiinnittää johonkin huomioo milläkin perusteella”

Haastateltavat saattavat kehottaa uusia työntekijöitä tekemään siten, mikä tuntuu hyvältä. Taitoa välitetään eteenpäin tekemisen kautta ja aluksi esimerkkien kautta osoittamalla perusasioita, mihin tarkkailijan tulee kiinnittää huomiota.

Niin ja kyl se perstuntuma poliisin työssä on kuitenkin aika oleellinen asia, miltä susta itsestä tuntuu, mut se ehkä et sä tuut johonkin uuteen työhön, ni se on vaikee tietenkä siin heti ku sä et välttämättä se ammattitaito oo karttunu niin paljoo.

5.7 Hiljaiseen tietoon liittyvät vaistot ja selittämättömät seikat

Haastateltavien mukaan havainnointitilanteisiin liittyy osittain myös jotain selittämätöntä. Esimerkiksi sen tunteen avaamisen vaikeus, mikä havainnointitilanteissa syntyy, osoittaa, että tilanteeseen liittyy jotain selittämätöntä. Myöskin se, että epäilyksen tunteita ei synny kaikilla, tai toisella on kyky havainnoida toista paremmin, kertoo kahden haastateltavan mielestä siitä, että asiaan saattaa liittyä jotain selittämätöntä. Tämä asia saattaa selittyä ammatissa opittujen seikkojen kautta, tai jollain synnynnäisellä tekijällä kuten sillä, että joku toinen on uteliaampi, kuin toinen. Yksi haastateltava kertoo, että hän pitää selittämättömänä sellaista havaintoa, josta hän ei ole varma havaitsiko hän oikein.

On semmosia tapauksii ollu, että tota, et joku vaan niin ku häiritsee ja sit ku rupee sitä järjellä ajattelee, ni tuntuu siltä, että vähän nyt turhaan tässä nyt säpsyilee, että toihan on nyt ihan, eihän tos nyt mitään oo ja sit on osoittanut, että itseasiassa kyllä onkin. Ja sitä ei ole pystyny kyllä jälkikäteen, eikä pysty silleen yksilöimää, että mikä siinä niin ku oli ihmeellistä, ku useimmiten pystyy. Mut tota ni on semmosii, mitä ei oo pystynyt niin ku järkeilemää jälkikäteen, että mistä se oikein tuli että kiinnitti huomioo toho.

Toinen näkemys haastateltavilla on se, että havainnointiin liittyvät asiat ovat aina jollain tavalla selitettävissä. Yksi haastateltava kokee, että hän pystyy osittain selittämään havainnointitilannetta ja kyse on vain siitä, että hän on vain oppinut luottamaan omiin havaintoihinsa. Kykyä havaita tilanteita selitetään myös vuosien tuomalla ”poliisisilmällä”, että tarkkailija on vaan harjaantunut näkemään enemmän kuin muut ihmiset ja että hänellä on tällaisiin tilanteisiin paljon parempi ”tutka”.

[...] sä vaan herkistät ittes sille, [...] kokemuksen myöstä sä opit poimimaan pienemmästä ja pienemmästä ja niin ku tunnistaa niitä ihmisiä pienemmästä ja pienemmästä vilauksesta. Alkuun se on haastavaa koska sä et oo tehny ehkä tietosesti, sitä mut sä koko ajan kouliinnut siinä, en mä tiää onks siinä mitään selittämätöntä, enemmän siinä on se, että sä oot, sul on taktiikka, niin ku tietyllä lailla millä sä teet sen ja osittain se tulee alitajunnasta ku sä oot tehny sitä, [...] et se ehkä välillä jos joku niin ku vois olla selittämätöntä on se että miks sulle tulee se tunne siitä, et [...] sä kaivat niitä niin ku poikkeavuuksii sieltä, [...] mutta sitten taas siinäkin on loppuviimein se, että se vaan jotenkin ei kuulu siihen ympäristöön se joku juttu tai asia, tai sit se ihmisen käyttäytyminen [...] on sellast mitä sä oot nähny keikkoilla vuosien aikana et ne vaan tekee [...].

Haastateltavat ovat huomanneet toimineensa useasti vaistojensa varassa. Haastateltavat listaavat, että vaistojen varassa toimiminen tarkkailussa liittyy esimerkiksi kykyyn hakeutua tarkkailutehtävässä onnistumisen kannalta oikeaan paikkaan, tai kykyyn vaistota mihin jokin seurattava kohde on ilman konkreettista näkemistä jostain risteyksestä kääntynyt.

”Joo, sekä et vaistojen että just sellasen et tää on se todennäköisen vaihtoehto ni oon onko se vaistoa vai onko se tällaista laskelmointia mutta sinästä että ei fak, et ei se ei perustu faktatietoon, vaan perustuu johonkin tunteeseen ni kyllä”

”kun mä olin sen päätöksen tehnyt, että mä lähden tuohon suuntaan, niin onhan se osin intuitiota, osin myös ihan niin kun sitä loogista päättelykykyä, että suurin todennäköisyys on tällä, vaikka siihen mitään niin kun selkeetä järkiperustetta [...] niin ei voitu sanoa”

Vaistojen varassa toimimiseen haastateltavien mukaan liittyy tunteet ja niin sanottu ”pelisilmä”. Tunteen tullessa järki väistyy vaisto ohjaa tarkkailijan toimintaa.

Pelkkien tunteiden lisäksi vaiston varassa toimimiseen osa haastateltavista kertoo sisältyvän laskelmallisuutta, muuttujien huomioimista ja todennäköisyysarvioita. Kokemuksen, jota kautta juuri ”pelisilmä” kehittyy, koetaan vaikuttavan myös vaistojen varassa toimimiseen, että tarkkailija osaa valita sen todennäköisimmän jatkon jollekin tietylle tapahtumalle.

”mikä se loppuviimein ohjaa, et mä toimin jossain tilanteessa jollain lailla niin, vaisto, tietyllä lailla, et sä jollain vaistolla sä niin ku teet asiat jollain lailla, että sä huomaat yht’ äkkii olevas jossain”

Haastateltavat tunnistavat tehneensä ratkaisuja vaistojen varassa myös työn ulkopuolella. Kyky tehdä asioita vaistojen varassa koetaan kuitenkin jollain tasolla sekoittuvan opittuihin toimintatapoihin, sekä harjoittelun ja toistojen tuomaan osaamiseen. Tuntuma jostain asiasta ja jokin opittu mekanismi jostain asiasta muodostavat jonkinlaisen käsikädessä kulkevan kokonaisuuden.

”Kyllä mä teen, miltä musta tuntuu. Aika paljonkin varmaan tekee, mut tietenkkin sitä paljon ohjaa oma moraalinen käsitys ja kasvatuus ja perhe ja muu vastaava, mut kyl sitä niin ko, kyl sitä tekee”

5.8 Hiljaisen tiedon ääneen sanominen

Hiljaisella tiedolla havaitun asian kertomisen mutkattomuuden koetaan liittyvän työkuultuuriin. Ääneen sanominen koetaan helpommaksi, jos asia voidaan kertoa jollekin, joka tekee samaa työtä ja tämä tietää, mistä tarkkailija puhuu. Hankalaksi tiedon välittäminen eteenpäin koetaan tilanteessa, jossa joudutaan selittämään, miksi jonkinlainen tunne on herännyt, tai perustelemaan, mistä tarkkailija jonkin seikan tietää. Tilanteessa, jossa tarkkailijan sanomisia ei ole rajoitettu, toivotaan havaintoja sanottavan matalla kynnyksellä ja rohkeasti. Sanomisen ei tällaisessa tilanteessa koeta menevän hukkaan, vaan sen lisäävän tehtävän ohjaamista onnistumisen suuntaan.

Tilanne ja ääneen sanomisen kulttuuri muuttuu, jos tehtävän luonne vaatii, että tarkkailijat välittävät eteenpäin vain niin sanottua faktatietoa. Tällaisessa tilanteessa ei

anneta tunteen, spekuloinnin, tai arvailun ohjata tehtävää, vaan toimintaa ohjaa enemmän vahva todennäköisyys jotain seikasta. Tarkkailija joutuu itse tasapainoilemaan sen asian kanssa, onko hänen sanomisellaan vaara vaikuttaa tehtävän ohjaamiseen väärään suuntaan.

Suurin osa haastateltavista kokee löytävänsä tekemäänsä havaintoon sopivat ilmaisut. Ääneen sanomiseen liittyy kuitenkin ajatus siitä, että täysin turhan seikan perässä ei haluta kollegoita juoksuttaa. Ääneen sanomiseen pitää liittyä jokin tehtävän kannalta oleellinen seikka, joka ohjaa tehtävää, joka voidaan ottaa huomioon tehtävään liittyvissä suunnitelmissa, tai ryhmän toiminnan johtamisessa.

Joo löydän, koska tosiaan niin ku sanoin, että mulla ei oo kokemusta, että mun pitäis tossa ryhmän, tuossa yhteisössä sensuroida, tai mieltä et jos mä sanon näin, mitä ne muut aattelee, vaan mä sanon siten kun mä asian nään ja ne ajattelee sit mitä ajattelee.

Oikeiden ilmaisuiden löytämisen vaikeuden kerrottaan liittyvän jonkin epäselväksi jääneen tunteen tulkintaan.

”Ei, ei, kyl se on hankalaa. Hirveen hankalaa välillä, et mikä se on. Et joku mua häiritsee tässä, mut mikä. Joku kysyy, mikä. No, must tuntuu vaan. Ja se voi joskus paljastuu myöhemmin, et mikä se oli tai sit ei”

Siinä, miten haastateltavat ovat tulkinneet omat henkilökohtaiset havaintonsa, oli haastateltavien vastauksissa eroavaisuutta.

No joo, en mä oo kokenu tollasta mitenkään ongelmalliseksi. Pystyn mielestäni kuvailemaan, mitä mä oon nähny ja minkä takia mä oon esimerkiksi jotain asiaa pitäny niin kun sellasena maininnan arvoisena havaintona.

”En, en mä sitä aina tiedä, et joo, vaikee sitä jos ei sitä itekään oikeen oo niin ku jäsennelly, ni tosi vaikee se on muillekaan selittää sitte”

Siis tota ite oon huomannu sen, että saatan jopa sanoo sen, et jos siin on ollut joku syy, että tähän tuli mies vihreessä takissa, reppu selässä et selkeesti ettii jotain, siinä taas tulee se syy ja muutkin tietää minkä takia mä oon poiminut sen.

Haastateltavat kertovat käyttävänsä tavanomaisesti ilmaisia, kuten ”saattaa liittyä tapaukseen”, ”ei vielä tietoa liittykö”, ”todennäköinen”, ”nyt ei oo varmuutta, ei oo varma havainto”, ”musta tuntuu”, tai ”must nyt näyttää”. Tarkkailijat pyrkivät kuvailemaan havainnon, mihin liittyy myös arviointia havaitun seikan varmuudesta.

5.8.1 Epäilyn perusteleminen eri tilanteissa

Haastateltavat tiedostavat selkeän eron siinä, miten syntynyt epäily perustellaan eri tilanteissa. Vapaamuotoisin perustelutapa liittyy havainnon perusteleminen samaa työtä tekeväälle kollegalle. Siinä kynnyksille, miten asiat esitetään, on matalimmillaan. Tehtävän aikana matalalla kynnyksellä kertominen nähdään tärkeäksi, jotta tarkkailijoiden on mahdollista toimia tilanteissa ennakoivasti. Havainnon kertojan on kuitenkin ymmärrettävä tuolloin havainnon toiminnan suuntaava merkitys. Tunteiden ja tuntemusten kertominen nähdään tietyissä tilanteissa mahdolliseksi myös tutkinnanjohtajalle tai tutkijoille.

No joo, se et pitäis yrittää sitä omaa tuntemusta niin ku kirjaa jotenkin, niin et joku niin ku ymmärtäis sitä, niin onhan se hankalaa. Kertoo, et mikä siin on se sun tunne, niin on se hankalaa. Eli, jos mä niin ku kuvailen, mut jos joudun sanallisesti kirjoittaa, niin on helpompi selittää sanallisesti, ku et mä alkaisin kirjoittaa tässä, et mikä mua häiritsee.

Havainnon perustelemissa tulee olla kuitenkin erityisen tarkka, että havainnontekijä ei ohjaa tehtävää tai tutkintaa väärään suuntaan omien epävarmojen tulkintojen perusteella. Tarkkailijan onkin tunnistettava hiljaisella tiedolla saatu havainto tehtävää ohjaavana seikkana, eikä niinkään näyttönä rikokseen. Tarkkailijan on siis tunnistettava tilanteet, missä hänen on pitäydyttävä pelkästään faktatiedossa ja kuvata tehdyt havainnot juuri niin mustavalkoisesti, kuin ne on nähty ja missä tilanteessa on mahdollista kertoa subjektiivisia tuntemuksia siitä, miltä tilanne näytti.

Oman näkemys kertominen nähdään kuitenkin mahdolliseksi, jos havaintoon on liittynyt myös jotain konkreettista, rikolliseen toimintaan viittaavaa. Tällöin oman käsityksen ja havainnon lisäksi on asialle löydettävä myös lain mukainen peruste.

Tällaisia tilanteita ovat haastateltavien mukaan erilaisiin poliisijärjestelmiin kirjattavat asiat.

”mun täytyy löytää se laillinen, siis lakiin perustuva peruste johonkin, eikä vaan silleen, että kertoo kyl musta tuntuu, että siellä nyt rikoksia tapahtuu”

5.8.2 Tiedon ja havainnon suhde

Havainnon ja tiedon suhde nähdään jollain tavalla rinnasteisina. Havainnot saattavat muodostaa tietoa, tai tiedolla voidaan lopulta kumota jokin havaittu epäilyksen synnyttänyt seikka. Jotta havainnosta voisi lopulta syntyä tietoa, on havainto aina varmistettava suuntaan tai toiseen, onko tieto saatavilla, vai ei. Siihen asti havaintoon kuitenkin pyritään luottamaan.

”Sä havaitset jotain, se antaa sulle jotain lankoja. Antaa sulle vähän niin ku osviittaa, et niin ku mihin päin. Mut tietohan on sitten, periaatteessa tiedon pitäis kai olla sitten faktaa”

5.9 Tarkkailijan henkilökohtainen suhtautuminen hiljaiseen tietoon

Haastateltavat tuovat päällimmäisenä seikkana henkilökohtaisessa suhtautumisessaan hiljaiseen tietoon luottamuksen. Jokainen haastateltava kertoo luottavansa havaitsemaansa tietoon. Hiljaisen tiedon, sekä tiedostamattomien havaintojen olemassaolo on tunnistettu ja niitä pidetään tarkkailijan toimenkuvassa tärkeänä. Hiljaisen tiedon koetaan olevan tarkkailijassa oleva työkalu, jota kannattaa hyödyntää.

”Et kyl mä niin ku, aika lailla niin ku uskon siihen, et se ajatus, mikä mulla siit herää, niin aika lailla pitää paikkansa”

Lähtökohtaisesti hiljaisella tiedolla tehtyjä havaintoja pidetään uskottavina ja luotettavina. Haastateltavat tuovat esiin ajatuksen, että havaintoihin on luotettava, jos niitä ei pystytä todistamaan vääriksi. Hiljaisella tiedolla ei nähdä olevan kuitenkaan merkitystä, jos sen avulla havaitut seikat pidetään omana tarkkailijan omana tietona.

Et sit ehkä ehkä sitte aatellaan, et otetaan toistepäin, et on niin ku poissulkevi juttuja. Et jos se tulee, ni en mä, tietenkin mä rupeen analysoimaan sitä, mut en mä välttämättä epäile sitä. Mä ehkä poissuljen sitte. Et kyl mä tuntuu, et se on sinänsä, pidän aika luotettavakin.

Havainnon uskottavuuteen arvioidaan liittyvän tarkkailijan havaintohetken vireystila, aikaisemmin vastaavasta havainnosta poikunut oikea arvio, havainnon tekijä, tai mihin havainto on kirjattu. Havainnon uskottavuuteen ei nähdä vaikuttavan havaintohetken kesto, vaan esimerkiksi eri havaintojen välinen ristiriitaisuus.

Kyl mä uskon et se kokemus, työkokemus, elämäkokemus. On se niin ku, et on myllyssä pyörinyt niin monta juttua, et sä aina, et se lopputulos, sä aina jollain tavalla sen arvaat. Mihin suuntaan se olis niin ku menossa.

Toisten tarkkailijoiden ja erityisesti oman tarkkailuryhmän jäsenten tekemiin havaintoihin suhtaudutaan haastateltavien kesken positiivisesti. Havainnot nähdään asioina, mitä kannattaa tarkastella, käydä läpi ja ajatella, voisiko niissä olla jotain perää. Kun ryhmään on kertynyt kokemusta ja ammattitaitoa, niin havaintoja, joihin haastateltavat eivät voisi luottaa, ilmentyy vähän. Haastateltavat ovat oppineet luottamaan toisten tarkkailijoiden havaintoihin, kun niissä on näkynyt, että havaittu asia on jäsenneily ja sitä seikkaa on tarkasteltu hieman laajemmin, ennen eteenpäin välittämistä. Haastateltavien ryhmät toimivat tässä asiassa hyvin yhtenäisesti ja toiminta on hioutunutta, että syytä toisen havainnon epäilemiseen ei ole.

”Ei meil oo, tai sinänsä niin ku ei oo, ei oo kyl mitään, ikinä herännyt mitään syytä, et miks joku havainto ei olis niin ku uskottava”

On kuitenkin seikkoja, jotka saattavat vaikuttaa suhtautumiseen, kuten kokemukseen perustuva vähättely, tai ajatus siitä, että kukaan ei ole erehtymätön. Havaintojen uskottavuuden nähdään liittyvän tarkkailijan persoonallisuuteen, jolloin toisten tarkkailijoiden havaintoihin luotetaan täysin ja toisen saatetaan suhtautua tietyllä varauksella.

Muiden suhtautuminen haastateltavien tekemiin havaintoihin on koettu myönteisinä ja ne osataan ottaa havainnon vastaanottajan toiminnassa huomioon. Yleisesti tehtyihin havaintoihin suhtaudutaan vakavasti, eikä minkäänlaista väheksyntää, tai skeptisyyttä ole ilmaantunut. Positiiviseen suhtautumiseen on koettu vaikuttavat tarkkailijan kokemus, tapa kertoa asioista poliisikielellä ja ilman ”lapinlisää” ja faktaksi väittämistä, ilman, että jokin havainto on hyvin perusteltu.

”No kyllä mä toivon et se on semmosta, että niitä niin ku huomioidaan ja tarkastellaan, että niitä ei sivuuteta pelkästään sen takia, et niihin ei oo niin kun heti jotain faktaa sidottavana”

Haastateltavat ottaisivat mielellään palautetta vastaan eteenpäin välittämistään havainnoista ovatko havainnot kerrottu vastaanottajalle liian korkealla, vai matalalla kynnyksellä. On myös tärkeää saada palaute siitä, onko havainto ollut oikea, onko havainto liittynyt selvitettävä olevaan asiaan ja onko havainnointiin liittyvässä toiminnassa jotain kehitettävää tai parannettavaa.

Totta kai mä toivon ensinnäkin sitä, et ne on niin laadukkaita havaintoja, et ne oikeesti on sitä, tai mä osaan sen pukea jollain lailla, et se havainto et miten mä sen koen jollain lailla, et ne muutkin kokis sen samal lailla.

6 Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli ymmärtää ja lisätä ymmärrystä hiljaisen tiedon ja sen eri ulottuvuuksien ilmenemistä poliisissa ja erityisesti poliisin tarkkailutoiminnassa. Tutkimustehtävässä pyrittiin löytämään vastauksia kysymyksiin, miten hiljainen tieto näkyy epäilyn syntymisen yhteydessä, mitä osaamista havaintojen tekeminen tarkkailijalta vaatii, miten hiljaisen tiedon avulla tehdyn havainnon eteenpäin välittämisen ongelmallisuus on koettu ja miten hiljainen tieto on hyödynnettävissä poliisiin tarkkailutoiminnassa. Päälimmäisinä havaintoina tutkimuksessa tuli esiin hiljaisen tiedon liittyminen kokemukseen ja hiljaisen tiedon avulla tuotetun tiedon hyödyntäminen ainoastaan poliisin toimintaa ohjaavana seikkana, eikä esimerkiksi näyttönä rikosasiassa. Tutkimuksessa haastatellut Helsingin poliisilaitoksen työntekijät, joiden työnkuvaan tarkkailua kuuluu, kertoivat haastatteluissa käsitellyistä aiheista hyvin yhtenevästi. Vastauksista oli huomattavissa, että tiettyjen hiljaiseen tietoon liittyvien seikkojen kuvailuun ei löydetty sopivia sanoja, vaikka itse hetki, mihin hiljaisen tiedon kuvailtiin liittyvän, tunnistettiin kaikkien haastateltavien osalta.

Kuten tutkimuksen johdannossa todettiin, oli haastattelussa esitetyistä kysymyksistä jätetty pois tietyt hiljaiseen tietoon liitetyt käsitteet, kuten intuitio, kuudes aisti ja maalaisjärki. Tällä tavalla ajateltiin, että haastateltaville jäisi tilaa kuvailla tunteitaan ja käsityksiään hiljaisesta tiedosta omin sanoin ilman, että heidän vastauksensa mukailisivat automaattisesti tutkimuksen käsitteitä. Haastateltavien käsityksissä hiljaisesta tiedosta oli löydettävissä yhtäläisyyksiä tutkimuksessa esitetyn teorian kanssa. Näitä yhtäläisyyksiä on esitetty taulukossa 1 (s. 77). Päälimmäisinä yhtäläisyyksinä on käsitteet, kuten kokemus, ammattitaito, tunteet, herkkyys, intuitio, vaistot ja tiedostamattomuus. Taulukkoon 1 on haettu teoriasta merkityksiä käsitteille hiljainen tieto, intuitio, kuudes aisti, maalaisjärki, ammattitaito, epäily, kognitio ja ilmaisun vaikeus. Käsitteiden merkitykset on jaettu aihepiireihin tieto, havainnointi, osaaminen, sekä ääneen sanominen. Empiriasta löydettyjä käsityksiä on verrattu näiden aihepiirien kautta teoriassa esitettyihin käsitteisiin ja niiden merkityksiin.

Taulukko 1. Käsitteiden vertailua teorian ja empirian välillä

Käsitteet	Teoria	Aihepiiri	Empiria
Hiljainen tieto	Teoreettinen tieto, käytännön tieto , tunteet, havainnot maailmasta, vaistoihin perustuva tietotaito	Tieto	Työkalu toiminnan ohjaamiseen, käytännön tieto, ”vaistot luolamiesajoilta”
Intuitio	Ammattitaito, arviointikyky, tunteet , aavistukset, herkkyys , mututuntuma, alitajuiset ajatukset, epäily		<i>”mututiedolla ei voi saada tuomiota”</i> , tiedostamaton huomion kiinnittyminen johonkin , <i>”selkärangasta tuleva tunne”</i> , osaaminen
Kuudes aisti	Epäily, pelko, intuitio , maalaisjärki, kokemukset, uskomukset, selittämättömät muistot, opitut tavat ja kyvyt	Havainnointi	Toistojen kautta syntynyt taito haistaa tilanteita, vaistot ja ”pelisilmä”
Maalaisjärki	Kokemukset , päättelykyky, terve järki, lahjakkuus		Rikollisen pään sisälle pyrkiminen, ulkoisten seikkojen havainnointi, havainnon arviointi
Ammattitaito	Virallinen tieto, kokemus , perehtyneisyys, henkilökohtaiset ominaisuudet, epäily, työkokemus, havaintojen vertaaminen lakiin, maailmankuva, sopeutuminen, vaistot, tunteet		Havaintojen tekokyky, tekniset menetelmät, kärsivällisyys, ahkeruus, uteliaisuus, innostuneisuus, ymmärrys poliisitoiminnasta, kokemus, intuitio
Epäily	Käden taito, kuudes aisti, herkkyys	Osaaminen	Työn itseohjautuvuus ja paljastava luonne, poliisille kuuluvien asioiden huomiointi, tunne, että kaikki ei ole kunnossa, tunnetason asia, ammattitaito, kokemus, elämäkokemus , alitajuinen oppiminen, herkistyminen, henkilökohtaiset ominaisuudet
Kognitio	Kokemukset , näkemykset, todellisuuden hahmottaminen, uskomus, intuitio		Poikkeuksellinen käytös tunnistetaan elämäkokemuksen kautta
Ilmaisun vaikeus	Tiedostamattomuus , kielen rajoittuneisuus, epäohdonmukaisuus	Ääneen sanominen	Havainnoista ei ole mahdollista olla tietoinen , työkulttuuri

6.1 Tutkimuskysymyksiin vastaaminen

Crank (2004) on määritellyt epäilyn olevan uskomus siitä, että johonkin tapahtumaan tai tekemiseen liittyy jotain väärää tai haitallista, ilman että siitä on vielä mitään todisteita. Crank jatkaa että juuri se vaihe, kun epäily on ilmaisemattomuuden vaiheessa nähdä piiloteltua ja peiteltyä, tuo esiin poliisin todelliset taidot. Haastateltavat puhuvat kiinnittävänsä tiedostamattaan huomiota johonkin henkilöön, joka ei välttämättä havaintohetkellä näyttäyty tarkkailijalle epäilyttävältä, vaan ymmärrys epäilystä saattaa syntyä vasta myöhemmin. Epäilyksen syntymisessä haastateltavat kertovat tunteesta, että kaikki havaitussa tilanteessa ei ole kunnossa. Worrallin (2013) mukaan poliisilla on kuudes aisti, jonka avulla heidän on mahdollista tunnistaa väärintekijät niukimpienkin vihjeiden perusteella. Haastateltavienkin mukaan tarkkailtavasta henkilöstä nousee pintaan merkki, tai jokin pieni muusta massasta poikkeava seikka, joka auttaa tarkkailijaa arviomaan, onko tilanteessa jotain epäilyttävää. Worrall (2013) kuvaa kuudetta aistia intuitiivisena käsityksenä tilanteesta, jota on selitetty vaivaavana tunteena. Haastateltavat kertovat, että epäilyn syntymiseen liittyviä tunteita ovat jännitys, saalistusvietti, mielenkiinto ja pakottava tarve saada asia selvitettyä.

Lerner (2006) on todennut, että aavistukset mielletään tunteiksi. Nämä tunteet eivät ole järjen soveltamista, vaan ne ovat nähty vaistonvaraisina reaktioina. Tutkimusaineistosta on havaittavissa, että hiljainen tieto on tunnistettu Helsingin poliisilaitoksen tarkkailua tekevien poliisien keskuudessa vastaavanlaisesti. Jokin poikkeavuus ympäristössä tai henkilössä synnyttään tarkkailijassa tunteen, että tilanteessa ei ole kaikki kunnossa. Vastauksena ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, miten hiljainen tieto näkyy tarkkailussa syntyneen epäilyn yhteydessä, voidaan pitää, että hiljaisen tiedon on koettu olevan luotettavana pidetty työkalu, jonka avulla eri tilanteista tai henkilöistä luotua kuvaa voidaan pitää jopa uskottavana. Epäily on lopulta kuitenkin mielletty tunteeksi. Hiljaisen tiedon ilmentyminen koetaan tiedostamattomana seikkana, mutta sen liittyvän lopulta tietoiseen ajatteluun.

Gottschalkin ja Holgerssonin (2008) mukaan poliisilla on oltava kyky verrata tekemiään havaintoja voimassa olevaan lakiin. Tämän perehtyneisyyden ja tiedon kautta poliisilla on mahdollisuus muodostaa epäily, joka Lernerin (2006) mukaan ei tapahdu tietoisesti tai johdonmukaisesti jotain periaatetta noudattamalla. Tämä yksilölliseen kokemukseen perustuva opittu tapa on Worrallin (2013) mukaan juuri poliisissa voimakkaimmin läsnä. Tutkimuksessa haastateltavilla on hyvin yhtenäinen näkemys siitä, että hiljaisella tiedolla tehtyjen havaintojen on oltava jollain tavalla konkreettisia, jos seikkaa käytetään poliisitoiminnassa muuhun, kuin toiminnan ohjaamiseen. Gottschalkin ja Holgerssonin (2008) tavoin haastateltavat kertovat poliisityössä vaadittaviksi ominaisuuksiksi yleisen ymmärryksen poliisitoiminnasta ja esimerkiksi kyvyn tunnistaa sekä havaita tutkinnan kannalta oleellisia seikkoja.

Worrall (2013) on ajatellut, että ennen koulutuksen aloittamista poliisin kyky määrittää epätavallisuus ei eroa muusta väestöstä. Kuudennen aistin määrittelyssä on käytetty käsitteitä, kuten opitut tavat, kyvyt ja vuosien saatossa hioutuneet taidot. Haastateltavat tuovat vastauksissaan yhtenevästi ilmi, että kokemus, ihmisten kohtaamiset ja tilanteiden toisto lisäävät tarkkailijan havainnointikykyä. Haastateltavat ovat Worrallin (2013) tavoin kokeneet, että pelkkiä luonnonlahjakkuuksia tuskin on olemassa, vaan osaaminen vaatii aina työkokemuksen tuomaa osaamista ja perehtyneisyyttä. Hiljaisen tiedon hankintaan liittyy Cianciolon ja Stenbergin (2018) mukaan alitajuista kokemusten käsittelyä ja oppimista. Myös haastateltavat tuovat esiin vastaavan seikan, että tarkkailijan taito lukea erilaisia tilanteita opitaan toistokertojen kautta ja niitä alitajuisesti vertaamalla. Haastateltavat ovat yhtä mieltä siitä, että osaaminen kiinnittää huomiota tiettyihin epäilyksen synnyttäviin seikkoihin, on kokemuksen tuomaa.

Hiljaiseen tietoon on Nonakan ja Takeuchin (1995) mukaan liitetty henkilökohtaisia ominaisuuksia, subjektiivisia näkemyksiä, intuitiota, sekä aavistuksia. Holgerssonin ja muiden (2008) mukaan poliisin työssä tieto, joka voi sisältää käytännöntietoa ja -viisautta, on harvoin eksplisiittistä. Holgersson ja muut huomauttavatkin, että tätä

osaamista on vaikea kuvailla teoreettisten periaatteiden kautta. Haastateltavien mukaan ja vastauksena tutkimuksen toiseen tutkimuskysymykseen, mitä osaamista havaintojen tekeminen tarkkailijalta vaatii, esiin nousee yksilön halu tehdä työnsä edellyttämiä havaintoja. Toistojen kautta tarkkailija oppii automaattisesti havainnoimaan tietynlaisia asioita ja hän herkistyy tunnistamaan ympäristöstä ja henkilöistä nousevia pieniä seikkoja, joiden perusteella tarkkailija jatkuvasti tekee arviointia, onko niissä jossain jotain, mihin tarkkailijan tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Käytännön osaamiseen liittyy tuntemus poliisin perustoimintamalleista, aluetuntemus ja kyky havaita juuri poliisitoiminnan kannalta oleellisia seikkoja. Kuten huomataan, osaamiseen liittyy oppimista käytännön tekemisestä, mutta osaaminen ilmenee aineiston perusteella tarkkailijan henkilökohtaisten ominaisuuksien mukaan.

Polanyi (1983) on tuonut esiin seikan, että iso osa tiedosta jää sanoiksi pukemisen ulkopuolelle. Tämä ulottuvuus on Worrallin (2013) mukaan myös jotain, joka on mahdotonta siirtää toiselle muodollisen oppimisen kautta ja Genuchin, Taylorin ja Heijdenin (2017) mukaan sen hankinta liittyy toimintasuuntautuneisuuteen ja käytännön älykkyyteen. Sacks (1972) painottaa, että poliisin on tasapainoiltava havaintoherkkyyden ja sen sanoiksi pukemisen kanssa, mikä tapauksessa oli herättänyt hänen epäilynsä. Haastateltavat tuovat Sacksin (1972) kanssa yhtenevästi esiin sen seikan, että heidän on tasapainoiltava sanomisiensa kanssa, että niillä ei ole vaaraa ohjata tehtävää väärään suuntaan. Haastateltavien mukaan tasapainoilu liittyy juuri niihin lukuisiin havaintohetkiin ja oikeiden asioiden esiin tuomiseen, jotka ovat edellytykset hyvälle menestykselle.

Ihminen on tietoinen omasta analyyttisestä mielestään. Sandler-Smithin (2010) mukaan tietoisuus ei liity pelkästään siihen, että analyyttinen mieli olisi hallittavampi, vaan siihen että se keskustelee ihmisen kanssa samalla kielellä ja sanoilla. Haastateltavat käsittelevätkin mielessään havaitsemiaan seikkoja niiden varmistamiseksi ja sen analysoimiseksi, mistä havainnossa oli kyse. Haastateltavien mukaan tiedostamaton havainnointi muuttuu tietoiseksi juuri siinä vaiheessa, kun

tapahdumalle on kertynyt tietynlaista pohjaa päättelyn kautta. Haastateltavien mukaan havainnointiin liittyvä ajattelu on tietoista, sekä tiedostamatonta. Tiedostamattomuus liittyy havaintohetkeen ja tietoisin ajattelun koetaan lisääntyvän tilanteen edetessä. Tiedostamattoman ja tietoisin ajattelun suhde oli haastateltaville kuitenkin haasteellinen määrittää. Intuitiivinen mieli onkin Sandler-Smithin (2010) mukaan tietoisin hallintamme ulottumattomissa, joka saattaa selittää haastateltavien näkemyksen tiedostamattoman ja tietoisin ajattelun suhteesta.

Haastateltavat tuovat esiin, että tapauksesta kertomisen tapa eroaa selvästi ryhmän jäsenten välisten vapaamuotoisten keskusteluiden ja esimerkiksi poliisijärjestelmiin tehtävien kirjausten välillä. Jotta päätöksentekijä voisi luottaa tapauksen esittelijään, on poliisilla Gottschalkin ja Holgerssonin (2008) mukaan oltava selkeä kuva ja tapa esittää asia niistä perusteista, millä päätös voidaan tehdä. Sandler-Smithin ja Shefyn (2004) mukaan juuri asian sanoiksi pukeminen saattaa rajoittaa tietämisen tiedostamattomaan puoleen pääsemistä. Haastateltavien vastauksissa siitä, osaavatko he aina kertoa sanallisesti sen, miten he ovat havaintonsa tulkinneet, oli eroavaisuutta. Siitä että havainnon perustelemissa on oltava erityisen tarkka tilanteissa, joissa subjektiivisten näkemysten esiin tuonti ei ole mahdollista, haastateltavat olivat kuitenkin samaa mieltä.

Aineistosta löytyyää vastausta kolmanteen tutkimuskysymykseen, miten hiljaisen tiedon avulla tehdyn havainnon eteenpäin välittämisen ongelmallisuus on koettu, voidaan pitää osittain ristiriitaisena. Vaikka pääsääntöisesti haastateltavat kertovat osaavansa kertoa havainnoistaan ja löytävänsä perusteluihin sopivat ilmaisut, niin helppouden voidaan kuitenkin havaita liittyvän tilanteeseen, missä havainnoista mainitaan ryhmänjäsenille tai kollegoille. Vaikka haastateltava kokisikin olevansa varma jostain seikasta, ei hän voi perustaa oikeussalissa kertomansa havainnon merkitystä hänelle syntyneen tunteen kautta. Myös Lerner (2006) on tuonut tämän seikan esiin ja huomauttaa, että poliisin ei ole mahdollista perustella toimintaansa käyttämällä ilmaisuja, kuten aavistus tai mututuntuma, vaan poliisin käyttämä kieli on muokattava

oikeusjärjestelmään sopivaksi. Lisäksi aineistosta on havaittavissa, että paljon havaintoja perustuu sellaiseen epämääräiseen tunteeseen tilanteesta, jossa on jotain epäilyttävää, tai väärää. Ongelmallisuus kuitenkin poistuu, jos tarkkailijan on mahdollista tietoisesti kerätä epäilyn varmistamiseen liittyviä merkkejä, joiden esiintuomisen helppous on havaittavissa aineiston esimerkeistä. Hiljaisen tiedon ääneen sanomisen ongelmallisuuden voidaan ajatella liittyvän osittain myös sen hyödynnettävyyteen.

Gottschalk ja Holgersson (2008) ovat katsoneet, että käytännön tietoa on aliarvioitu juuri sen seikan vuoksi, että se muodostuu kokemuksesta, intuitiosta ja epämääräisestä tiedosta. Haastateltavat tuovat vastauksissaan kuitenkin vahvasti esille luottamuksen hiljaiseen tietoon. Hiljaisen tiedon olemassaolo on haastateltavien keskuudessa tunnustettu ja sitä pidetään tärkeänä työkaluna, jota kannattaa hyödyntää. Vaikka Loomis ja Loomis (2017) tuovat esiin, että hiljainen tieto on usein syrjäytetty sen tieteellisen pohjan puuttumisen vuoksi, niin haastateltavat pitävät hiljaista tietoa uskottavana ja jollain tavalla rinnasteisena jopa tietoon.

Haastatteluissa tuli ilmi, että vaikka hiljainen tieto oli haastateltavien keskuudessa tunnustettu, niin sopivien sanojen löytäminen tietyissä tilanteissa oli haasteellista. Vaikka haastateltavat kokivatkin, ainakin osittain, että hiljaisen tiedon avulla tehdyn havainnon eteenpäin jakaminen on ongelmattonta, niin silti kuvailut itse epäilyksen syntymisestä jäivät kuvailuiksi kiinnostuksen heräämisestä tai tunteeseen siitä, että kaikki ei ole kunnossa. On mahdollista, että tämä selittyy sillä, että ensimmäinen havainto epäilyttävästä seikasta tehdään tarkkailijan sitä tiedostamatta. Sen sijaan haastateltavat osasivat kertoa hyvinkin monipuolisesti havainnoistaan juuri sen ensimmäisen epäilyn syntymisen jälkeen, miten kohdehenkilöstä on havaittavissa tiettyjä merkkejä, jotka laukaisevat tarkkailijassa tunteen, että henkilö ei kuulu johonkin tiettyyn ympäristöön.

Neljäs tutkimuskysymys koski hiljaisen tiedon hyödynnettävyyttä, eli miten hiljainen tieto on hyödynnettävissä poliisiin tarkkailutoiminnassa. Hiljaisen tiedon hyödynnettävyys tutkimuksen aineiston perusteella liittyy vahvasti sen ohjaavaan luonteeseen. Vapaimmillaan ohjaavuus koskee tarkkailijaa itseään, jolloin tarkkailija saattaa toimia vain hänelle syntyneen tunteen mukaisesti. Hiljaisen tiedon ohjaavaan luonteeseen liittyy kuitenkin vastuu siitä, että tiedon välittämisen yhteydessä on otettava huomioon erilaisten tilanteiden vaatimukset havaintoon liittyvistä konkreettisista seikoista tai sen liitettävyydestä voimassa olevaan lakiin. Tätä kautta aineiston mukaan hiljaisen tiedon hyödynnettävyys on koettu hyvin asteittaisena. Tässä on kuitenkin hyvä ottaa huomioon Schmittin (1992) näkemys siitä, että vaikka tietoa on pidetty arvokkaana, ei siihen perustunut toiminta ole sen perustellumpaa, kuin Platonin käsittelemä uskomus.

6.2 Jatkotutkimukset

Tutkimuksesta on huomattavissa, että tiedostamattoman epäilyksen syntymisen mekanismin kuvailu jää aineistossa pinnalliseksi. Tämän seikan tutkiminen voisi olla sellainen asia, mihin seuraavassa tutkimuksessa voitaisiin perehtyä. Tässä tutkimuksessa tuo hetki jää pelkästään tuon seikan olemassaolon tunnistamiseksi. Syitä tai tarkempaa kuvausta sen aiheuttajasta ja siihen liittyvistä muista vaatimuksista ei tämän tutkimuksen avulla kyetty selvittämään. On mahdollista, että tuota seikkaa on mahdotonta selvittää haastatteluiden avulla, jolloin aineiston keruutavaksi voisi valikoitua kenttätutkimus.

Lähteet

- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Bamberg, J., Laine, M. & Jokinen, P. (2007). *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus.
- Baumard, P. (1999). *Tacit Knowledge in Organizations*. London: Sage.
- Cath, Y. (2019). Knowing How. *Analysis (Oxford)*, 79(3), s. 487-503. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.1093/analys/anz027>
- Cianciolo, A. & Sternberg, R. (2018). Practical Intelligence and Tacit Knowledge: An Ecological View of Expertise. Teoksessa A. Ericsson, R. Hoffman, A. Kozbelt & M. Williams, *The Cambridge Handbook of Expertise and Expert Performance*. Cambridge: Cambridge University Press. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.1017/9781316480748.039>
- Crank, J. (2004). *Understanding police culture*. New York: Routledge. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.4324/9781315721255>
- Curry, R. & Kennedy, B. (2019). *Reclaiming Common Sense: finding truth in a post-truth world*. Encounter Books.
- Drawve, G. R. & Walker, J. T. (2018). *Foundations of Crime Analysis: Data, Analyses, and Mapping*. Abingdon: Routledge.
- Elzinga, B. (2019). Intellectualizing know how. *Synthese*. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.1007/s11229-019-02160-6>
- Fyfe, N. R., Gundhus, H. O. & Ronn, K. (2018). *Moral issues in intelligence-led policing*. Oxon: Routledge.
- Gascoigne, N. & Thornton, T. (2013). *Tacit Knowledge*. Bristol: Acumen Publishing Limited. Noudettu osoitteesta <https://ebookcentral-proquest-com.proxy.uwasa.fi/lib/tritonia-ebooks/reader.action?docID=3061118>
- Genuchi, M., Taylor, T. & Van Der Heijden, B. (2017). The Police Officer Tacit Knowledge Inventory (POTKI): Towards Determining Underlying Structure and Applicability as a Recruit Screening Tool. *Applied Cognitive Psychology*, 31(2), s. 236-246. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.1002/acp.3321>

- Goold, B. & Loftus, B. (2012). Covert surveillance and the invisibilities of policing. *Criminology & Criminal Justice*, 12(3), s. 275-288. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.1177/1748895811432014>
- Gottschalk, P. (2009). *Policing the Police : Knowledge Management in Law Enforcement*. New York: Nova Science Publishers, Inc. Noudettu osoitteesta <https://ebookcentral-proquest-com.proxy.uwasa.fi/lib/tritonia-ebooks/reader.action?docID=3018407>
- Gottschalk, P. & Holgersson, S. (2008). Police officers' professional knowledge. *Police Practice & Research*, 9(5), s. 365-377. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.1080/15614260801980802>
- Gourlay, S. (2006). Conceptualizing Knowledge Creation: A Critique of Nonaka's Theory. *Journal of Management Studies*, 43(7), s. 1415-1436. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2006.00637>
- Groff, T. & Jones, T. (2011). *Introduction to Knowledge Management: KM in Business*. New York: Routhledge. Noudettu osoitteesta <https://ebookcentral-proquest-com.proxy.uwasa.fi/lib/tritonia-ebooks/detail.action?docID=296815>
- Gundhus, H. I. (2013). Experience or Knowledge? Perspectives on New Knowledge Regimes and Control of Police Professionalism. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 7(2), s. 178-194. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.1093/police/pas039>
- Helminen, K., Fredman, M., Kanerva, J., Tolvanen, M. & Viitanen, M. (2014). *Esitutkinta ja pakkokeinot*. Helsinki: Talentum.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2015). *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelu teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hobohm, H. (Toim.). (2004). *Knowledge management : Libraries and librarians taking up the challenge*. Noudettu osoitteesta <https://ebookcentral-proquest-com.proxy.uwasa.fi/lib/tritonia-ebooks/detail.action?docID=3041105#>
- Holgersson, S., Gottschalk, P. & Dean, G. (2008). Knowledge Management in Law Enforcement: Knowledge Views for Patrolling Police Officers. *International Journal of Police Science & Management*, 10(1), s. 76-88. Noudettu osoitteesta

- <https://journals-sagepub-com.proxy.uwasa.fi/doi/pdf/10.1350/ijps.2008.10.1.76>
- Ichijo, K., Nonaka, I. & Von Krogh, G. (2000). *Enabling Knowledge Creation: How to Unlock the Mystery of Tacit Knowledge and Release the Power of innovation*. New York: Oxford University Press.
- James, A. (2016). *Understanding Police Intelligence Work*. Bristol: Policy Press.
- Kahneman, D. & Klein, G. (2009). Conditions for intuitive expertise: a failure to disagree. *The American Psychologist*, 64(6), s. 515-526. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.1037/a0016755>
- Kangassalo, H. (1999). Are Global Understanding, Communication, and Information Management in Information Systems Possible? Teoksessa J. Akola, P. Chen, H. Kangassalo & B. Thalheim, *Conceptual Modeling: Current Issues and Future Directions* (s. 105-122). Berlin: Springer. Noudettu osoitteesta https://doi.org/10.1007/3-540-48854-5_10
- Lerner, C. (2006). Reasonable Suspicion and Mere Hunches. *Vanderbilt Law Review*, 59(2), s. 405-473. Noudettu osoitteesta <https://search-proquest-com.proxy.uwasa.fi/docview/198950433?accountid=14797>
- Loomis, D. & Loomis, S. (2017). Reason-driven decision making in the US law enforcement context. *The Police Journal: Theory, Practice and Principles*, 90(4), s. 289-317. Noudettu osoitteesta <https://doi-org.ezproxy.uef.fi:2443/10.1177/0032258X16678422>
- Marx, G. (1988). *Undercover: Police Surveillance in America*. Berkeley: University on California Press.
- McCarthy, J. (1984). Some Expert Systems Need Common Sense. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 426(1), s. 129-137. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.1984.tb16516>
- McNulty, E. (1994). Generating Common Sense Knowledge Among Police Officers. *Symbolic Interaction*, 17(3), s. 281-294. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.1525/si.1994.17.3.281>
- Meares, T., Tyler, T. & Gardener, J. (2015). LAWFUL OR FAIR? HOW COPS AND LAYPEOPLE PERCEIVE GOOD POLICING. *Journal of Criminal Law & Criminology*,

- 105(2), s. 297-343. Noudettu osoitteesta <http://search.proquest.com/docview/1879971337/>
- Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1995). *The Knowledge-Creating Company*. New York: Oxford University Press.
- OSCE. (2017). *OSCE Guidebook: Intelligence-Led Policing*. Noudettu osoitteesta <https://www.osce.org/chairmanship/327476?download=true>
- Paulsen, J. E. (2019). A Values-based Methodology in Policing. *Nordic Journal of Applied Ethics / Etikk i praksis*, 13(1), s. 21-38. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.5324/eip.v13i1.2547>
- Polanyi, M. (1983). *The tacit dimension*. Gloucester, Mass: Peter Smith.
- Ratcliffe, J. (2016). *Intelligence-led policing*. London: Routledge.
- Robernik, M. & Sirec, K. (2007). Fostering innovation by unlearning tacit knowledge. *Kybernetes*, 36(3/4), s. 406-419. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.1108/03684920710747039>
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (2010). *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Sacks, H. (1972). *Notes on police assessment of moral character*. Noudettu osoitteesta http://tucnak.fsv.cuni.cz/~hajek/ModerniSgTeorie/texty_seminar/Sacks.pdf
- Sadler-Smith, E. (2010). *The intuitive mind: profiting from the power of your sixth sense*. Chichester, Englanti: John Wiley & Sons.
- Sadler-Smith, E. & Shefy, E. (2004). The intuitive executive: Understanding and applying 'gut feel' in decision-making. *The Academy of Management Executive*, 18(4), s. 76-91. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.5465/AME.2004.15268692>
- Schmitt, F. (1992). *Knowledge and belief*. New York: Routledge. Noudettu osoitteesta <http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzE3ODc1OV9fQU41?sid=ee3c7a90-7617-449d-beec-49704ebd9316@pdv-sessmgr06&vid=0&format=EK&rid=1>
- Staines, Z. (2013). Managing tacit investigative knowledge: measuring "investigative thinking styles". *Policing: An International Journal*, 36(3), s. 604-6019. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.1108/PIJPSM-07-2012-0072>

- Stanley, J. & Krakauer, J. (2013). Motor Skill Depends on Knowledge of Facts. *Frontiers in human neuroscience*(7). Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.3389/fnhum.2013.00503>
- Stanley, J. & Williamson, T. (2001). Knowing How. *The Journal of Philosophy*, 98(8), s. 411-444. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.2307/2678403>
- Stenmark, D. (2002). Information vs. knowledge: the role of intranets in knowledge management. *Proceedings of the 35th Annual Hawaii International Conference on System Sciences*. IEEE.
- Tuomi, I. (1999). Data is More than Knowledge: Implications of the Reversed Knowledge Hierarchy for Knowledge Management and Organizational Memory. *Journal of Management Information System*, 16(3), s. 103-117. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.1080/07421222.1999.11518258>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos p.). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Valli, R. & Aaltola, J. (2018). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5., uudistettu ja täydennetty painos p.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Waltz, E. (2003). *Knowledge Management on the Intelligence Enterprise*. Noudettu osoitteesta <https://ebookcentral-proquest-com.proxy.uwasa.fi/lib/tritonia-ebooks/reader.action?docID=227644>
- Welbourne, M. (2001). *Knowledge*. Acumen. Noudettu osoitteesta <https://ebookcentral-proquest-com.proxy.uwasa.fi/lib/tritonia-ebooks/reader.action?docID=1900151>
- Vilkka, H. (2015). *Tutki ja kehitä* (4., uudistettu painos p.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Virtanen, I. (2014). *How Tacit Is Tacit Knowledge: Polanyi's theory of knowledge and its application in knowledge management theories*. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampere University Press.
- Worrall, J. (2013). The Police Sixth Sense: An Obseravation in Search of a Theory. *American Journal of Criminal Justice*, 38(2), s. 306-322. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.1007/s12103-012-9176-0>

Zhao, S. (2009). The nature and value of common sense to decision making. *Management Decision*, 47(3), s. 441-453. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.1108/00251740910946705>

Liite. Haastattelurunko

Perustiedot

1. Mikä on koulutustaustasi?
2. Kauan olet toiminut poliisina?
3. Missä eri tehtävissä olet toiminut poliisissa?
4. Kuinka kauan olet toiminut tarkkailutehtävissä?

Teemat:

I. Hiljaisen tiedon ilmentyminen tarkkailussa

1. Miten kuvailisit tarkkailutehtävää/tarkkailua/kenttävalvontaa?
 - a. Mikä on tarkkailun tarkoitus?
 - b. Kuvailisitko tarkkailussa onnistumista? Mitä osaamista se vaatii?

Ympäristön havainnointi:

2. Miten kuvailisit tilannetta, jossa sinulle syntyy epäily jostain asiasta?
 - a. Miten se ilmenee juuri tarkkailussa/valvonnassa?
 - b. Mitkä seikat tavanomaisesti kiinnittävät huomiosi, kun epäily herää?
 - c. Miten koet epäilyn itsessäsi syntyvän?
 - d. Voitko kuvata tuota tunnetta?
 - e. Mistä luulet siinä olevan kyse?
 - f. Voitko verrata tunnetta johonkin muuhun tunteeseen?
 - g. Missä eri tehtävissä tällaisia epäilyksen tunteita olet huomannut syntyvän?
 - h. Vaikuttavatko jotkin ulkoiset seikat (ympäristössä) epäilyn syntyyn? Miten?
 - i. Miten epäilyksen syntyminen on muuttunut virkaurasi aikana? Miten?
 - j. Miten koet tällaisiin havaintoihin luottamisen?

Henkilön havainnointi:

3. Kuvailisitko tilannetta, jossa kohtaat epäilyttävän henkilön?
 - a. Miten kuvailisit epäilyttävää henkilöä?
 - b. Minkälaisiin seikkoihin kiinnität tällaisessa tilanteessa huomiota?
 - c. Miten osaat kiinnittää huomiosi juuri näihin seikkoihin?
 - d. Miten tietoinen ajattelu liittyy tapaasi havainnoida?
 - e. Osaatko arvioida, missä määrin havaitset seikkoja muuten kuin tietoisesti?
 - f. Mitkä seikat saa sinut jatkamaan huomiosi herättäneen henkilön tarkkailua?
 - g. Miltä epäilyttävän henkilön/tilanteen havaitseminen tuntuu?
 - h. Osaatko arvioida henkilöstä luomasi kuvan luotettavuutta?

Havainnointi yleisesti:

4. Liittykö havaintotilanteisiin mielestäsi jotain selittämätöntä?
 - a. Voisitko kuvailla havaintohetken tunteita?
 - b. Osaatko kuvata havainnon käsittelyä mielessäsi?
 - c. Miten luulet oppineesi tuon taidon?
5. Oletko mielestäsi tietoinen havainnoistasi ja siitä miksi olet seikan havainnut?

II. Hiljainen tieto muissa tilanteissa

1. Oletko huomannut toimivasi vaistojesi varassa jossain tilanteessa?
 - a. Mitä nämä tilanteet ovat olleet?
 - b. Voisitko kuvailla, mikä toimintaasi on ohjannut?
 - c. Oletko huomannut ratkaisevasi muitakin ongelmia vastaavia keinoja hyödyntämällä?

III. Hiljaisen tiedon ääneen sanominen

1. Miten koet hiljaisen tiedon avulla havaitsemasi tiedon välittämisen eteenpäin?
 - a. Koetko löytäväsi havaintoon sopivat ilmaisut?
 - b. Osaatko aina kertoa, miten olet havaintosi tulkinnut?
 - c. Oletko huomannut ymmärtäväsi asioita jälkikäteen?
 - d. Mitä ilmaisuja tavanomaisesti käytät saamastasi tunteesta?
2. Miten koet epäilyn perustelemisen eri tilanteissa?
 - a. ...samaa työtä tekeväille?
 - b. ...tutkinnanjohtajalle?
 - c. ...poliisinjärjestelmiin?
3. Miten koet hiljaisen tiedon ja säännösten välisen suhteen?
4. Millä tavalla välität osaamistasi eteenpäin?

IV. Henkilökohtainen suhtautuminen hiljaiseen tietoon

1. Miten suhtaudut havaitsemaasi tietoon?
 - a. Arvioisitko sen uskottavuutta?
 - b. Mitkä seikat vaikuttavat mielestäsi havainnon uskottavuuteen/luotettavuuteen?
 - c. Mikä on mielestäsi havainnon suhde tietoon?
 - d. Mistä hiljaisesta tiedosta havainnoinnissa on kyse?
2. Miten suhtaudut muiden kokemuksiin/tunteisiin havainnoista?

V. Muiden suhtautuminen hiljaiseen tietoon

1. Miten olet kokenut muiden suhtautumisen havaitsemaasi tietoon?
2. Miten toivoisit, että kertomiisi havaintoihin suhtauduttaisiin?